İŞTE GELDİK GİDİYORUZ

Can Veren Pervaneler 4

HAYATİ İNANÇ

İşte Geldik Gidiyoruz

Can Veren Pervaneler-4

HAYATİ İNANÇ

babıalİ kültür yayıncılığı

BKY-Babıali Kültür Yayıncılığı: 340
Edebiyat: 4

Can Veren Pervaneler-4
Hayati İnanç

Editör
İbrahim Pazan

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

İç Tasarım
Adem Şenel

Yayın Hakları,
© BKY-Babıali Kültür Yayıncılığı'na aittir.

1. Baskı: Ocak 2017
2. Baskı: Mayıs 2017

ISBN: 978-605-9059-47-3

Sertifika No: 12393

babıali kültür yayıncılığı

29 Ekim Cad. İstanbul Vizyon Park Ofis Plazaları
4. Vizyon Kat:2 D:17
Tel : 0 212 438 47 78 Fax: 0 212 438 57 78
GSM: 0 507 159 89 60
Yenibosna - Bahçelievler/ İstanbul
www.bky.market.com • bky@bky.com.tr

Baskı ve Cilt
Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No : 4/1 Ataşehir / İstanbul
Tel : 0216 470 44 70 Faks : 0216 472 84 05
Matbaa sertifika no : 12468

İşte Geldik Gidiyoruz

Can Veren Pervaneler-4

HAYATİ İNANÇ

babıali kültür yayıncılığı

Dâr-ı dünyâ bir misâfir-hânedir kim her gelen
Âh şâhım yazdı gitti safha-i dîvârına

Necâtî

[Ah sultanım, bu dünya, her gelenin duvarına yazıp gittiği bir misafirhanedir.]

İÇİNDEKİLER

Mukaddime / 9
Âteş Gibi... / 11
Dünya Dediğin / 23
Gam Yükünün Kervanı / 37
Olmayacak Şey / 49
Bana Lazım Değil / 51
Aşk-ı Hakikî / 63
Sabırla Koruk Helva Olurmuş / 75
İçerdeki Düşman: Nefis / 87
Murada Ermek Nasıl Bir Şey? / 103
Allah Bes Bâkî Heves / 115
Ayna / 123
Taştan da mı Katı? / 137
Müstakîm Ol / 145
Padişah Gazeline Beşleme / 153

Mukaddime

Ne canlardan geri kalmış misâfir-hânedir dünyâ
Harâb-ender-harâb olmuş yatur vîrânedir dünyâ

Âşık Ömer

İçinde bulunduğumuz modern çağda öyle bunaldık, modern kültür adıyla savrulduğumuz kültürsüzlük içinde öyle daraldık ki âsûde zaman ve mekânlardan bir teselli arar olduk.

Hayhuy içinde hayatın manasını da lezzetini de yitirip yarış atı gibi sadece koşuyoruz. Telâşla ve anlamsızca. Mutlu olmak için yaptıklarımız ve edindiklerimiz ise mutluluk vermek şöyle dursun, sırtımıza ayrıca yük oluyor.

Boşa harcanan zaman ve duymazdan gelinen vicdan, intikamını alıyor. En hafif bedel huzursuzluk ve stres. "İşte geldik gidiyoruz" dedik o yüzden. Nereden nereye? sorusunu

hatırlatması ümidiyle. Yaşam anlamsız belki ama 'hayat' manasız değil.

Birer mütefekkir olan şairlerimizin mısralarından günümüze şifa damlaları sunmaya çalıştık. Azdan çoğa işaret var. Birkaç yüreğe merak düşürebilirsek kitap maksadına ulaşmış olacak. '*Her âteş ibtidâ şererden zuhûr eder*' diyor Şair Nâbî. Yangın bir kıvılcımla başlar demektir. Merak ise kıvılcımdır. Bilinir ki bilgi ilgiden doğar.

Temas fırsatı bulduğum her kesimden insanımızda köklerimize hasret gördüm. Öyle ya istikbâl köklerde ve en büyük öksüzlük köksüzlük. Eğitim sisteminin on yıllardır yaraladığı nesillere bir ümit sunmak arzusuyla kaleme alındı bu kitapçık.

Dua bekleriz.

Hayati İnanç

Âteş Gibi...

Kitabımıza Şeyh Gâlib merhumun "ateş" redifli meşhur gazeliyle başlayalım:

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezâr âteş

Hemân ey sâkî bir sâgar tutuşdur dest-i dil-dâra
Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş

Nesîm âteş çıkardı gonca-i çeşm-i ümîdimden
Bırakdı gülşen-i âmâlime berk-i bahâr âteş

Hayâl-i hasret-i hâlinle âh etdikce uşşâkın
Şeb-i fürkatda her dem ahterân eyler nisâr âteş

Mürekkepdir vücûdu tâ ezel yek-pâre sûzişden
Anâsırdan meğer uşşâka olmuşdur dûçâr âteş

Bana Dûzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz
Diraht âteş nihâl-i dil-keş âteş berg ü bâr âteş

Çerâğ-ı bezm-ı hecri olduğum yapmış yakışdırmış
Gönül pervanesine vuslat âteş intizâr âteş

Beyân-ı sûziş eyler herkes isti'dâd-ı fıtratdan
Eder berceste âşık mısra'-ı rengîn çenâr âteş

Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

Bakalım şairimiz, Allah âşıklarının kalbindeki aşk ateşini nasıl işlemiş:

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezâr âteş

Gül ateş, gülfidanı ateş, akarsu ateş. Semender tabiatlı âşıklara ateşten bir lâle bahçesi yeterlidir.

Semender, ateşte yanmayan efsanevî bir hayvandır. Ateşte yanmaması yönüyle âşıklarla benzerlikleri vardır. Aşk da yakıcı bir ateş olmasına rağmen, âşıklar tereddüt etmeksizin kendilerini o aşk ateşinin, o aşk bahçesinin içine atıverirler. Bu açıdan âşığın, aşk ateşinde yanmak gibi bir korkusu yoktur. Ayrıca beyitte gül ve lâlenin kırmızı renkli olması yönüyle de ateşe bir atıf yapılmıştır.

Gâlib merhum kendi mesleğini-meşrebini ifade ederken bir başka beyitte şöyle der:

Yâkût-ı sirişkiz yerimiz dîde vü dildir
Âteşle sudan hâsıl olur bir güheriz biz

Paha biçilmez, çok pahalı, göz alıcı bir yakutuz biz. Bizim yerimiz göz ve gönüldür. Gözde su, gönülde ateş. Ateşle sudan hâsıl olan bir cevheriz biz.

Bî-sûziş-i aşk istemeziz tûl-i hayâtı
Mânend-i şerer böyle ölünce gideriz biz

Dağda bir ocak yaktığınızı farz edin, çıtır çıtır, böyle gürül gürül yanan bir ocak. Onun içinden bazen küçük bir kıvılcımın fırlayıp gittiğini görürsünüz. O kıvılcım havaya çıkar ve orada yanar, ardından söner ve ölür. Şairimiz de diyor ki:

Aşkın yakıcı ateşi olmaksızın, uzun bir ömrümüz olsun istemeyiz. Eğer yanış olmayacaksa biz uzun bir ömür istemeyiz. Biz kıvılcım gibi olalım, yanalım. Varsın ömrümüz kısa olsun.

Hemân ey sâkî bir sâgar tutuşdur dest-i dil-dâra
Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş

Ey sâkî! Sevgilinin eline bir kadeh tutuştur, serinlesin. Çünkü gazaplı bir şekilde meclise geldi. Meclisin mumu gibi yanıyor.

Özellikle bu vadide Gâlib merhumu, Nâ'ilî'yi ve İzzet Molla'yı anmak lazım. Yaşadığımız, içinde bulunduğumuz,

idrak ettiğimiz evrenin dışında bir kâinatı sanki bize sunuyorlar. Böyle bir evren yok, böyle bir evrende yaşanmıyor belki ama şairlerimiz bizi o hayal âleminde öyle bir yaşatıyorlar ki -bir yorumcunun güzel bir tespitiyle- âdeta, buzlu camın arkasından bize bir dünya seyrettiriyorlar. Biz de ağzı açık bir şekilde seyrediyoruz. Mest ü hayran oluyoruz.

İnsan sonsuzu kurcalayan, sonsuzu merak eden bir varlık. 20. yüzyıl şairi Necip Fazıl'ın mısralarını hatırlamamak elde değil.

Mayın tarlasına düşmüş bir deliyim hudutta
Gözüm sekizinci renk ve dördüncü boyutta

Edebiyat ve sanat niye var? Üç boyut bize yetmiyor da ondan var. Yedi renkli bir âlem bize yetmiyor da ondan var. Sonsuza kucak açmış bir tabiatımız var. Mayamız böyle. Fıtratımız böyle. Sonsuzu özleyen bir yapıya sahibiz. Hâl böyle olunca da şairlerimiz elbette alışageldiğimiz dünyanın kapılarını zorlarlar biraz. Biraz aralarlar hatta bazen.

Bu beytin ilk mısraındaki "tutuştur" kelimesi özenle seçilmiş gibi duruyor. "Ateş" ve "tutuşmak" arasındaki bağı şairimiz başka bir boyuta taşıyarak âdeta tezat yapıyor ve beytin çağrışım zenginliğini güçlendiriyor.

Sözün tam da burasında Hacı Bayram Velî'yi anmasak olmaz:

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm

Öyle bir yanmak ki insan özlüyor bu yanmayı. Şimdi, can veren pervanelerden, muma gelip canlarını veren pervanelerden bahsediyoruz. Ona niye yanıyorsun diye sorulur mu? Onun tabiatı o. Semender-tıynet o. Yanmazsa rahat etmez.

İnsan bu manada soğana benzer demişler. Yandıkça tatlılaşır. Ancak pişerse, ateş görürse tatlılaşır. Yoksa insan acı kalırmış. Galiba biraz aşk fırınında pişmek gerekiyor.

Burada gel de şu beyti hatırlama şimdi:

Yanalım yakılalım tûtyâ gibi sahk olalım
Bârî bu takrîb ile girelim yârin gözüne

Biz, göze çekilen bir sürme gibi öyle yanalım yakılalım ki sürmeden hiçbir farkımız kalmasın. Biz bu hâle geldikten sonra belki sevgili bizi gözüne sürme olarak çeker de böylece onun gözüne gireriz.

Nesîm âteş çıkardı gonca-ı çeşm-i ümîdimden
Bırakdı gülşen-i âmâlime berk-i bahâr âteş

Rüzgâr, ümit gözümün goncasından ateş çıkardı. Bahar şimşeği, emellerimin gül bahçesine ateş bıraktı.

Nesim serin bir rüzgârdır. İlkbahar yağmurları ile birlikte aniden geliveren şimşekleri burada hatırlamak lazım. Oraya da bir göndermede bulunulmuş beyitte. Tam da burada İkinci Selim'in beytini unutmayalım:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i şekvâ-yı firâkız
Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden

Biz ayrılıktan şikâyet eden yakıcı nefesli bülbülüz. Öyle ki sabah esen serin rüzgâr, bizim gül bahçemizden geçse o dahi ateş kesilir.

Bu beyit Yahyâ Kemal'i de hayli etkiledi. İkinci Selim için iki beyti var, dedi. Beyit, ev demektir malum. Biri Edirne'deki Selimiye Camii, biri de bu. Yani bu beyit, o caminin inşa kalitesi ve seviyesinde bir evdir, diyerek bu beyte imrendiğini ve özendiğini göstermiştir. Nitekim onun üzerine 4 beyit yazmıştır ki hakikaten çok yüksek edebî değerdedir:

Kan aktığı günden beri cân ü tenimizden
Yâkût fer almış denilir ma'denimizden

Bizim canımız ve tenimiz öyle bir yandı ki o günden beri iş bilenler, yakutun ham maddesi için bizi gösterirler.

Bir gün ser-i kûyundan eğer geçsek o mâhın
Billâh o çemenzâr tutuşur dâmenimizden

Biz o ay gibi güzel yüzlü sevgiliden uzaktayız; ama bir gün yakınından geçersek, billahi bizim eteğimizin ateşinden o gülistan tutuşur.

Bir şeb bizi sevk etse felek mev'id-i aşka
Vuslat tutuşur şûle-i pîrâhenimizden

Bir gece eğer vuslat nasip olursa -ki beklemiyoruz- bizatihi vuslatın kendisi dahi tutuşur.

Erbâb-ı temâşâya sehergâh-ı bahârân
Bir levha-i hûnîn görünür şîvenimizden

Bakmasını bilenlere göre bizim muhitimiz uzaktan bir kan levhası gibi görünür. Biz öyle yanmaktayız.

Bu gazel İkinci Selim'e 5 asır sonra verilmiş olan bir cevap mahiyetinde âdeta. Bu şiire bakarak kültürde devamlılığı çok açık bir şekilde görebiliyoruz. Bize düşen bu şiirleri okuyup telezzüz etmek yani o şiirlerden lezzet almak; fakat bu işe gönül veren gençlerin ise vazifesi elbette biraz daha ağır. Bu hazineyi gelecek kuşaklara aktarmak da onların vazifesi olsa gerek diye düşünüyorum.

Şeyh Gâlib'in gazeline devam edelim:

Çerâğ-ı bezm-i hecrî olduğum yapmış yakışdırmış
Gönül pervânesine vuslat âteş intizâr âteş

Sevgili, ayrılık meclisinin mumu olduğumu söylemiş, iyi de yapmış. Pervaneye benzeyen gönlüm için kavuşmak da ateş, ayrılık da ateştir.

Mürekkebdir vücûdu tâ ezel yek-pâre sûzişden
Anâsırdan meğer uşşâka olmuşdur dûçâr âteş

Âşıkların varlığı ta ezelden, tepeden tırnağa kadar ateşten meydana gelmiştir. Hava, toprak, su ve ateşten oluşan varlığın dört temel unsuru, meğer âşıkta sadece ateşten ibaretmiş.

Bu beytin derununa indiğimizde "dûçâr" kelimesi dikkat çekmektedir. Dûçâr kelimesi bilindiği gibi kötü bir duruma yakalanma demektir. Bu kelime Osmanlı Türkçesinde

dü-çâr olarak da okunabilir. Dü, iki; çâr da dört demektir. Bu açıdan bakıldığında kelimenin anlamını kat kat fazla olarak da değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Bana Dûzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz
Dıraht âteş nihâl-i dil-keş âteş berg ü bâr âteş

Ey ay yüzlü sevgili, sen olmadığın zaman gül bahçeleri bana Cehennemi hatırlatır. Ağaç da ateş, fidan da ateş, yaprak da ateş, onun meyvesi de ateş.

Duzah, Farsça Cehennem demektir. Türkçesi Tamu. Burada Neşâtî'nin esaslı bir beyti hemen hatırımıza geliyor:

Bâğa sensiz bakamam çeşmime âteş görünür
Gül-i handânı değil serv-i hırâmânı bile

Ey sevgili, ben sen olmadan gül bahçesine bakamam, çünkü gözüme ateş gibi görünüyor. Gülen goncayı bırak, salınan serin servi ağacı bile gözüme ateş gibi görünüyor.

Ayrılık, böyle bir yanıştır. Durup düşünmek lazımdır, bu nasıl bir ayrılıktır? Hangi ayrılıktan söz edilmektedir? Niçin böyle feryat figan edilmektedir? Bunun sebebi hiç şüphesiz ezel meclisinde sevgiliyle yani Allah ile buluşma ve sonra oradan ayrılıp dünya hayatına gelmemizdir. Ezeldeki sarhoşluğun devamı olan dünya yolculuğumuzda senin hasretinle öyle bir ateşe düştüm ki uyandığım zaman bir baş ağrısı içindeyim. Buradaki müddeti bir an önce bitirip gitmek gibi bir endişem var.

Burada bir açılıma ihtiyaç var. Diyarbakırlı Said Paşa harika bir şiirinde şöyle demiş:

Gırrelenmez rûz-i ikbâlin görüp ehl-i hired
Her günü bir kadr ider tâkib, her sebti ehad
Seyl-i mevt etdikte berbâd ömrü, baht etmez meded
Böyle âteş-meşreb olma hâk olur bir gün cesed
Müstakim, ol Hazret-i Allah utandırmaz seni

Akıllı insan, işinin iyi gittiğini görüp gururlanmaz. Kâmil akıl sahipleri yukarıya çıktım diye gururlanmaz. Her günün bir gecesi vardır. Her cumartesinin bir pazarı vardır. Ecel seli gelip de ömrü berbat ettiği zaman, bahtın sana yardımcı olmaz. Böyle ateş tabiatlı olma, bir gün cesedin toprak olur. Sen doğru olursan, Allah seni utandırmaz.

Bu şiirde şair ateşle toprağı karşılaştırıp önümüze bir şey koyuyor. Allah İblis'e, Hazret-i Âdem'e doğru secde etmesini emretti. Bütün melekler secde etmesine rağmen o etmedi. Dedi ki, ben ateşten yaratıldım, ateş yukardadır toprak aşağıda; o topraktan yaratıldı, ben ona secde etmem. Sonrasında hepimizin malumu olan akıbete uğradı.

Hâlbuki ateş yanar yanar kül olur ve bir gün toprağa karışır. Toprak, yine o sakin hâliyle beklemesini sürdürür. Üstündeki ateş unutulmuştur bile. Nedîm bir beytinde, tam bu şiiri izah edercesine şöyle diyor:

Ne denlü germ ise bâzârın âhır hâk-ber-sersın
Bunu ey hâce gör âteşle hâkister husûsunda

Ne kadar parlak bir yapın olsa da herkesi imrendiren bir mevkiin olsa da ateş-meşrep olsan da bil ki sonunda başın toprağın altına girecektir. Bunu şimdi görmüyorsan ateşle toprak münasebetine bak, oradan ibret al ey gururlu kişi!

Yine Diyarbakırlı Said Paşa'nın şiirini izah sadedinde, şu beyte değinmeden olmaz:

Ârîf-i bi'llâh olan bir hâlete dil bağlamaz
İnkılâb eyler zaman ikbâl olur idbâr olur

Arif olan, Allah'ı bilen kişi, bir duruma gönül bağlamaz. Bilir ki yukarıdaysak bir gün ineceğiz, aşağıdaysak bir gün çıkma ihtimâli vardır. O hâlde üzülmeye değmez.

Doğru olan insan, netice itibariyle kazanır. İnsan vardır helal yiyemez, insan vardır haram yiyemez. Gayr-ı meşru bir yolla zafer elde edememek hezimet değil ki. Netice itibariyle kazanırsın. Son tahlilde kazanırsın, ömür dediğin ne ki? Bugün geldin yarın gidiyorsun işte...

Hayâl-i hasret-i hâlinle âh etdikçe uşşâkın
Şeb-i fürkatda her dem ahterân eyler nisâr âteş

Ey sevgili, yanağındaki benin hasretinin hayali ile âşıklar ah ettikçe, ayrılık gecesinde yıldızlar ateş saçar.

Benin rengi siyahtır. Gece de siyahtır. Âşıklar ah ettikçe çıkan dumanın rengi de siyahtır. Bütün bu ifadeler tenasüplü olarak kullanılmış.

Farsça bir beyitte şöyle deniyor:

Dâne-i fülfül siyâh hâl-i mahbûbân siyâh
Her dü dil sûzend ammâ în kücâ ân kücâ

Karabiber siyah, yârin benleri de siyah. İkisi de can yakıyor ammâ o nerde, bu nerde?

Beyân-ı sûziş eyler herkes isti'dâd-ı fıtratdan
Eder berceste âşık mısra'-ı rengîn çenâr âteş

Herkes gücünün yettiği kadar yanışını anlatır; ama söz âşığa geldiğinde, serinlemek için yanına gittiğiniz, serinliğin timsali olan çınar bile ateşe döner.

Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

Yer ateş, zaman ateş, bütün süsler motifler her şey ateş. Ey Gâlib, meğer senin kalemin aşkın önde gideni olmuş, ateşin tarifçisi olmuş.

Dünya Dediğin

Ne canlardan geri kalmış mîsâfir-hânedir dünyâ
Harâb-ender-harâb olmuş yatur vîrânedir dünyâ

Âşık Ömer

Bu bölümde dünya konulu şiirlere temas edeceğiz. Bir ufuk turu yapacağız. Bir dünya turu yapacağız. Dünyadan bahsetmek o kadar kolay değil. Şairlerimiz bunu çok kolay ifadelendirmişler; ama günümüzde dünyayı tenkit edecek kadar cesaretimiz var mı? Onu ayağımızın altına alıp basıp geçecek kadar yürekliliğimiz, mürüvvetimiz, delikanlılığımız var mı? Kendimizi bir test edelim. Onların dünyaya bakışları burada "lütfen" duruyor gibi...

Şâhidî mahlaslı bir şairimiz var efendim. Muğlalı. Farsça bir lügat yazmış. Bu lügatin özelliği manzum olması. Her kelime izah edilirken şiirle izah ediliyor. Muazzam bir iş

olduğunu herhâlde tahayyül edebiliriz. İşte o dâhi adam bir beytinde şöyle söylüyor:

Şâhidî derd ü belâdır şâhid-i aşk u velâ
Sebt-i da'vâ etmeye bürhâna gelmişlerdeniz

Bu dünyada aşkın şahidi dert ve beladır. Bizim geldiğimiz yer de gideceğimiz yer de belli Allah'a şükür. Fakat bu dert ve belalardan oluşan bir dosyayı oluşturma ihtiyacım var. Delil toplamak için bulunuyoruz bu dünyada. Yoksa başka bir işimiz yok. Dosyayı tekemmül ettirmek için burdayız.

Girişte de bahsettiğimiz şiir Âşık Ömer'e ait. Hep birlikte okuyalım.

Ne canlardan geri kalmış misâfir-hânedir dünyâ
Harâb-ender-harâb olmuş yatur vîrânedir dünyâ

Bu dünya otel gibi bir yerdir. Gelir yatar gidersin. Sonra başkaları gelir gider. Sahiplenip de boşu boşuna gönlünü bağlama. İnsan ayrılacağı yere âşık olur mu hiç? Akıllı insan üzerine basar geçer. Bu dünyayı bir basamak olarak görür. Ona tutulmak aklın kıt olmasına delâlet eder. Ona akl-ı maâş derler. Olması gereken akıl ise akl-ı muâddır. Yani hep geçerli olan, mezara kadar değil de kıyamete kadar geçerli olan akıldır. Bu dünya üst üste yapılıp yıkılmış bir yer gibi. Bir göçüntü gibi, bir virane gibi.

Harâb olmuş dü rûyuna du'âlar yüzü suyuna
Nazar kıl hây u hûyuna kuru efsânedir dünyâ

Bu iki tarafı yıkılmış bir kulübecik gibi bir şeydir dünya. Sen onun huyuna, tabiatına dikkatle bakarsan şunu göreceksin. Dualar yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor ama aslı yok. Yani bunun bir dayanıklılığı, bir tahammülü yok. Bu zaten kuruluşu itibariyle çürük olduğu için asla itimat edilmez, vefasızdır çünkü.

Ne semte kutlanırsan at felek eyler âhirî mat
Mücerred zehr ile kat kat dolu peymânedir dünyâ

Sen ne kadar usta satranççı olursan ol. Atı nereye sürersen sür, fili nereye sürersen sür, neticede mat olacaksın. Bu dünya seni sonunda mat eder. Ustadır yani. Aynı zamanda kat kat zehirle dolu bir kadeh gibidir. Eninde sonunda sahibini imha eden, ona acımayan bir tabiatı vardır. Merhametsizdir. Ondan merhamet umulmaz.

Şirâr-ı mekrine yanma yüzüne güler inanma
Sen anı âşinâ sanma sakın bîgânedir dünyâ

İnsanın üstüne hile kıvılcımları atar, dikkat et de yanma. Yani tedbirli ol. Onun hilelerine, süslerine, motiflerine, nakışlarına sakın aldanma. Yüzüne güler, ona da inanma. Sahtedir o gülücükler. Arslan avını gülerek yer malûm. O tebessüme itimat olunur mu? Aynı onun gibi sen de dünyayı tanıdık, dost, aşina zannetme. Bigânedir, ilgisizdir, merhametsizdir.

Ömer el çek safâsından vefa umma vefâsından
Hazer eyle cefâsından fenadır yâ nedir dünyâ

Kendine nasihat veriyor şairimiz son beyitte. Ömer'ciğim diyor, sen bu dünyanın mutluluğundan falan vazgeç, el çek bundan. Olacak iş değil çünkü. Cefasından da sakın, sana vereceği ızdıraptan da sakın. Direk veya dolaylı olarak vefa bekleme.

Şair, şiiri "fenadır yâ nedir dünyâ" diye bağlıyor. Fena kelimesinin iki ayrı manası vardır. Burada her ikisi de görülmektedir. İlk anlamı "kötü"dür. Diğer manası ise "yok olucu, fani"dir.

Dünyâ zıll-i zâ'ildir ona güvenen nâdimdir

diyor Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri. Dünya kaybolucu bir gölge gibidir. Ona güvenen pişman olur.

Dünya bala, içine düşenler sineğe benzer. Sinek balın lezzetine tamah eder. Gelir balın üstüne konar. Hakikaten kana kana da bal yer ama bu kendisi için ölüm demektir, hayat değil.

"Dünya" redifli, özellikle konusu dünya olan şiirlere şöyle bir baktığımızda 3'ü fevkalâde dikkatimizi çekti. İlki yukarıda takdim ettiğimiz Âşık Ömer'e ait şiirdi. Âşık Ömer, esasen halk şairi olmakla birlikte, içinde divan şiiri tarzında şiirlerin de olduğu güzel bir *Divan*'a sahiptir. Aruz vezniyle yazdığı çok sayıda şiiri de mevcuttur bu divanda.

Bir diğer şiiri ise doğrudan doğruya bir divan şairi kaleme almıştır. Mahlâsı Haşmet. Hani şu Koca Râgıb Paşa'nın yanında bulunan Haşmet. Haşmet'in hayat tarzına, bigâne edasına, ilim erbabına saygılı olmadığını düşündürtecek lâkayt tavrına bakıyorsunuz da şu mısraları kaleme alan bu mudur, diyorsunuz. İnsanı şaşırtıyor gerçekten. Oldukça ağır bir dille ve oldukça başarılı olarak kaleme aldığı 5 beyitlik gazelinde;

Hakâyık-âşinâ-yı 'âleme bîgânedir dünyâ
İmâret-yâb-ı istiğnâya bir vîrânedir dünyâ

Hakikatlere aşina olan, sırrı, hikmeti kavramış olan arif kişilere karşı dünya ilgisizdir. Onları hiç mesut etmez. Yüzlerini güldürmez ve onlara kıymet vermez. Kıymetli olan, hakikat ehli olan onlar olmasına rağmen dünya onları üzer, onlara değer vermez. Izdıraptan ızdıraba atar. Mahiyetini bilen kişi için ise dünya, bir ibret yeridir. Bir istiğna mevkiidir. Onu tanıyanlar zaten ona dönüp de tenezzül dahi etmezler.

Bu bezm-i ser-nigûn-sâgarda kim def'-i humâr etmiş
Dökülmüş bâde-i şevki tehî hum-hânedir dünyâ

Bu baş aşağı dönmüş kadehten kim bir mutluluk tahsil etti? Bununla kimin yüzü güldü? Burada nazara verdiği, dikkatimizi çektiği şey şu. Üzerimizdeki gök kubbe ters dönmüş bir çanak gibidir. Üstümüze kapanmış bir tencere kapağı gibidir. Bu bir tastır tamam, ama baş aşağı dönmüş bir tastır. Bunun içinde damla yoktur ki istifade edeyim. Bu kadehin içinde bir şevk içeceği var ise de dökülmüş. Yani bundan bir menfaat tahsil etmek mümkün değil. Bu dünyadan beklenti içinde olmak akıllıca değil.

Yakar ehl-i dilin şem'-i şeb-ârâ-veş ciger-gâhın
Çerâğ-ı bezm-i nâ-dâna yanar pervânedir dünyâ

Dünya, gönül ehli olanların ciğerini yakar acımasızca. Öte yandan, ahmaklar meclisine gelince de onlara yaltaklanır. Pervane gibi etraflarında döner. Kâmil olana ızdırap

çektirir, nâkıs olanın yüzüne güler. Ona pervane olur ona hizmetkâr olur. Böyle nâ-merttir bu dünya, diyor şair.

Görüp bî-râbıta etvârı düşme kayd-ı tensîka
Sebuk-mağzâna 'âkil 'âkile dîvânedir dünyâ

Ey kişi, dünyada bazı işlerin aykırı gittiğini, düzensiz yürüdüğünü görürsün. Elimde bir fırsat olsa bunları düzeltirim deyip kolları sıvarsın. Dünyayı kurtarma şevkine düşersin. Galiba siyaset erbabına söylenen bir söz bu. Sen bunu yaparken biraz dikkat et, diyor şair. Muhatabın olan dünyanın -hani gidişatını düzelteceksin ya sen onun- şöyle bir huyu vardır. Ben söyleyeyim de sen ondan sonra istediğini yap. Hafif akıllı kimselerin karşısında çok akıllı kesilir. Onları parmağına takar oynatır. Aklı başında kişi karşısında ise onun eli ayağı dolaşır. Ne yapacağını bilemez. Deli gibi olur. Şaşkınlaşır. Ona yaranma hâllerine düşer. Ona yaltaklanır. Yani sen bozuk giden işleri düzeltmeden evvel kendini düzeltip olgunlaşmaya bak.

Hümâ-yı 'arş-pervâz-ı tecerrüd et dilin Haşmet
Ki bî-had bûm-ı şûm-ı gaflete bir lânedir dünyâ

Ey Haşmet, sen arşa kanat çırpan bir hüma kuşu gibi ol. Dünyanın çer-çöpünden uzak kal. Zira bu dünya saymakla bitmez uğursuz baykuşların yuvasıdır. Sen ki şahin tabiatlısın. Anka kuşu gibisin. Eğer bu çamura çakılıp kalırsan dünya gibi olursun ve sana yazık olur. Yani bala düşen sinek gibi olmamak için yüksekten uçman lâzım. Himmetin âlî olsun.

Bu çok doğru bir sözdür. Güzel ahlâkın, İslâm ahlâkının çok güzel bir görünüş biçimidir. Himmeti âli olanı Allah

sever. Küçük şeylerin peşinde olan, takip ettiği şey ne kadar küçükse o kadar küçülür. Kişi takip ettiği gaye ile sevdiği ile ölçülür, insan neyin peşindeyse, kıymeti o kadardır. Gönlünde ne varsa kendi değeri de o kadardır.

Bu meyanda bahsedeceğimiz üçüncü şiir Hersekli Arif Hikmet'e ait. 1839'da doğdu ve 1903'te vefat etti. Bir uçtan biz onunla meslektaş da sayılırız. Mahkeme-i temyiz âzâsıdır. Yeni deyişle Yargıtay üyesidir. Çok güçlü bir şairdir.

Tehî-mağzân-ı dehrî mahrem-i esrâr eder dünyâ
Fenâ bezminde dânâyı hakîr ü hâr eder dünyâ

Boş kafalı olanlara yüksek makamlar verir bu dünya. İrfan sahibi olanları da bu fani âlemde ezer, ayak altında bırakır.

Bir hikmet ehli şöyle söylemiş. Eğer rızık akla göre taksim olunsa hayvanlar aç kalırdı. Rızık akla göre taksim edilmiyor. Hatta durum çoğu kere tersine olur. Eğer insanın aklı çoksa kısmeti az olabilir. Dışarıdan bakan da bu imtihan karşısında afallar, şaşırır. Ne olduğunu anlayamaz. İşte imtihan diye buna diyorlar. İyiyle kötü karışıyor bu dünyada. Bu dünyanın tabiatı bu.

Gül-i maksûda ger ehl-i nazar meyl-i nigâh etse
O demde çeşmine târ-ı şuâ'ı hâr eder dünyâ

Nazar ehli olan, bakmasını bilen, eğer nazar gülüne yan gözle baksalar, o ışıkların kıl gibi olan hüzmeleri gözlerine diken gibi batar. Ehil olanın bakışı o kişiye mutluluk vermez, lam tersine baktı diye bir de cezalandırılır.

Verir âvâze-i Mansûr-ı tab'a hadşe-i dehşet
Görün kim hak-şinâsânı nice ber-dâr eder dünyâ

Hallâc-ı Mansûr'a bak da ibret al. Hak söyleyeni nasıl darağacına çeker dünya.

Kemâl-i câha mağrûr olmasın erbâb-ı ikbâlin
Dem-i idbâr olur kim aybını izhâr eder dünyâ

Makam sahiplerine söyleniyor bu beyit. Yukarı çıktım diye sakın mağrur olma. Çünkü bu çıkışın inişi var. İndiğin zaman akla hayale gelmeyen ayıpların ortaya dökülür. O yüzden dikkatli ol, deniliyor.

Esâsında metânet yok bu vîrân-hâne-i dehrin
Kıyâs etme kabûl-i sûret-i îmâr eder dünyâ

Bu dünyanın temeli bozuk. Bir gün düzelir diye de ümit etme. Burası düzeltilecek bir yer değil. Geçip gidilecek bir köprü gibi.

Tenezzül eylemez dârât-ı dehre Hikmetâ tab'ım
Aceb bir nâ-murâdım himmetimden âr eder dünyâ

Ben bu dünyanın hiçbir şeyine tenezzül etmiyorum. Öyle yüksek himmetim var ki benim bu duruşum karşısında bu dünya benden utanır.

Böyle bir irfan denizinin, böyle bir irfan okyanusunun mirasçısı olup da haberdar olmak için bu kadar ihmal göstermek hakikaten her birimiz namına kusur sayılmalı.

Ölüm gelmeden önce hiçbir şey geç değildir. Böyle bir mirasın mirasçısısın; ama şu veya bu sebeple mahrum kalıyorsun. Hem yazık hem ayıp. 1903'te vefat eden bir insandan bahsediyoruz. İnsana nasıl tefekkür ufku açıyor, nasıl gözler önüne seriveriyor dünyayı. Dünyayı bu şekilde anlayan kişi, ahireti de anlar. Çünkü bunlar birbirinin müteradifidir. Zaten dünyayı anlayanlar ahireti anlar. Nefsini tanıyan Rabbini tanır. İnsan dünyanın ne olduğunu bilmezse, ona kıymet verir, onu sever-sayar üstün tutarsa elbette kıymetli olandan mahrum kalacaktır.

Şimdi birkaç asır geriye gidelim. Bağdatlı Rûhî'ye kulak verelim:

Cihanın ni'metinden hisse ümîdin götür Rûhî
O denlu tâlibi var kim ne sana ne bana artar

Ey Rûhî, bu dünyanın çok talibi var. Eğer sen bu cihan nimetinden hisse koparmak arzusundaysan, gel akıllı ol vazgeç. Onun o kadar çok talibi var ki ne sana ne de bana kalır.

Ziya Paşa'ya kulak verelim şimdi de:

Seyretti hevâ üzre denir taht-ı Süleymân
Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde

Hazret-i Süleyman'ın tahtı, rüzgârla hareket ediyordu. Âlemi dolaşıyordu. O saltanatın şimdi yerinde yeller esiyor.

Sonunda yerinde yeller eseceği kaçınılmaz olduğu için dünyaya gönül bağlamak akıl kârı değil. Muhakkak olacak şeyi oldu bil dediler. Muhakkak olacak şey ölümdür. Nasıl olsa muhakkak surette öleceğini biliyorsun kendini ölmüş

bil. Sen öldükten sonra nasıl olacak idiyse öyle olsun. Rızık için endişeyi bırak meselâ. Kavgayı gürültüyü bırak meselâ. Nasıl anılmak istiyorsan öyle ol. Hikmet ehli birine dediler ki ölürken Allah'ı anmak istiyorum bana bir tavsiyede bulun. Cevap şöyle geldi. Şimdi an. Nasıl yaşarsan öyle ölürsün çünkü.

Ehl-i dünyâ kim cihan zevkin dem-â-dem sandılar
Vah ki bu mâtem-sarâyı cây-ı hurrem sandılar
Bî-bekâ iken esâs-ı dehri muhkem sandılar
Bir dem iken devlet-i dünyâyı her dem sandılar
Bu fenâ gülzârının 'ayşını 'âlem sandılar

Bu şiirde iki ustanın imzası var. Biri Necâtî, biri Rahmî. İlk üç mısra Rahmî'nin son iki mısra da Necâtî'nin. Necâtî, Sultan Fatih devrindeydi. Rahmî, Sultan Süleyman devrinde.

Dünya ehli olanlar hata ettiler, bu cihanın zevkini sürüp gidecek sandılar. Ölü evini, düğün evi sandılar. Dayanıksız bir şeyken bu dünyayı çok dayanıklı, muhkem bir şey sandılar. Bir anlık olanı yüzlerce yıl sürecek zannettiler. Bu fanilik gül bahçesinin eğlencesini bir şey zannettiler, hayatlarını zayi ettiler.

Allah dünyayı yarattı. Meleklerine gösterdi. İnsanlar burada yaşayacaklar, mekân ettim onlara dedi. Melekler baktılar yaşayacak insanların sayısına, o kadar çoklar ki, sığacak gibi değil. Ya Rabbi, hikmetinden sual olunmaz ama bu kadar insan bu kadarcık dar yere nasıl sığacak dediler. Ölümü yarattım, buyurdu Cenâb-ı Hak. Bunun üzerine melekler tekrar sordular. Öleceklerini bildikleri hâlde yaşayabilecekler mi? Yiyip içebilecekler mi? Cenâb-ı Hak tekrar buyurdu, gafleti yarattım. Ölüme rağmen yaşamak ancak gafletle mümkün.

Fakat işi de abartmamak lazım. Fazla gaflet öldürür. Gafletin bir miktarı lazım. Mesela gafil olmayıp da öleceğimiz günü bilsek hayat devam eder mi? Mümkün değil. İşte Cenâb-ı Hak bizden o kadarını gizledi.

Evliyadan biri tütünle meşgul oldu diye eleştirilince gafleti arıyorum evlât dedi, gafleti. Çünkü tam bir uyanıklığa can dayanmıyor. O da var yani. Tabii bizim için mesele aşırı uyanıklıktan gaflete doğru bir müracaat değil. Bizde gafletten ziyade uyanıklığa ihtiyaç var. Gaflet zaten hadden aşkın...

Şimdi de Fennî merhuma müracaat edelim:

Ne devâm üzre döner çarh ne bu devlet bâkî
Ne kıvâm üzre kalır zevk ne bu mihnet bâkî

Devlet de zevk de üzüntü de kalıcı değil. Sakın telâşa düşme. Zevk varsa biraz sonra gidecek. Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) "Lezzetleri yıkan ölümü çokça hatırlayın" buyurmuştu.

Sağ iken bir ebedî hâne tedârik edegör
Ne bu mesken ne miknet ne bu mihnet bâkî

Nefes alıyorken sonsuz hayat için tedarik gör. Yatırım yap, dersine çalış. Kendin için bir servet hazırla; çünkü orda lâzım olacak. Yoksa ne burada oturduğun ev ne burada bulunuşun ne elindeki tapu ne de fırsat kalıcı. Hepsi geçicidir.

Az gelir çeşm-i harîsâna künûz-ı Kârûn
Dil-i ârîfde fakat genc-i kanâat bâkî

Hırslı kişi için Kârûn'un hâzineleri bile yetersizdir. Onun gözü doymaz bir türlü. Fakat kanaat ehli için zenginlik bitmez, tükenmezdir.

Bu bölümü bitirmeden Alvarlı Lütfî Efe'ye ait bir şiiri de yâd edelim. Hayli uzun bir şiirin küçük bir parçası. Tamamı 11 kıtadır. Biz 2 bendini izaha çalışalım.

Bulaşma çirk-i dünyâya vücudun pâk ü tâhirken
Güvenme mâl u mülk ü mansıba efnâsı zâhirken
Nic'oldu mâlı Kârûn'un felek bâğında vâfirken
Nedir bu sendeki etvâr-ı derd gönlün müsâfirken
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günâhkâr olma fahr-i âlem-i zî-şânı incitme

Sen temiz olarak yaratıldın, çirkin dünyaya bulaşma Yok olacağı apaçıkken mala, mülke, mansıba güvenme. Sen her ne kadar zengin olsan da Karun kadar zengin değilsin. Herkesi imrendiren, herkesi hayran bırakan o servete ne oldu. Sen bu dünyaya misafir olarak geldin. Ne bu dert ne bu tasa. Eğer bu dünyada bir insansan herhangi bir canı incitme Günahkâr olup da Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ı incitme.

Gönül âyînesin sılmek gerekdir kalb-i âgâha
Muhabbet şemsi doğmuşken ne lâzım mihr ile mâha
Ne müşkil hâcetin varsa hemân arz eyle Allâh'a
Der-i Mevlâ dururken bakma Lütfî başka dergâha
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günâhkâr olma fahr-i âlem-i zî-şânı incitme

Uyanık kalpli kişinin gönül aynasını temizlemesi lazım. Aşkın güneşi doğduktan sonra ay ve güneş doğmasa ne gam. Hayat bitse ne gam. Ne kadar sıkıntın varsa bunları Allah'a arz et. Allah'ın kapısı dururken ey Lütfî başka kapıyı çalma. İnsan olana insanı incitmek yaraşmaz. Günahkâr olup da Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ı incitme.

Klasik dönemde devlet büyüklerinin, adalet ve istikamet üzere oluşları daima hiç kendilerinden uzak tutmadıkları irfan ehlinin nasihatleri, ikazları, dövmekten beter acı sözleriyle olmuştur. Bunun neredeyse istisnası yoktur.

Bakarsınız Sultan Fatih merhuma kapısını açmayan bir Ebu'l-Vefa vardır. Yahut davetine icabet etmeyen, istiğna eden bir Molla Gürânî vardır. Bakarsınız Kanunî Sultan Süleyman'ın şeyhülislâm olarak tayin ettiği Edirne müftüsünün "Ebussuud Efendi sağ iken biz oraya gitmeyiz" diyerek koskoca sultanı titreten ve yerine mıh gibi çakan bir istiğnası vardır. İşte onlardan biri de Abbasi halifesi Harun Reşid ve onun yanından ayrılmayan ve onu devamlı uyanık tutan Behlül Dânâ Hazretleri'ydi. Halife'yi dakika başı ikaz eden, onu hep kendine getiren, biraz gaflete düşecek olsa bile onu silkeleyip uyandıran bir Allah dostuydu. Görünüşte deli, hakikatte velî.

Bir gün onu uykusundan uyandırdılar bir iş için. Uyanır uyanmaz celâlle "tahtımdan, saltanatımdan ettiniz beni" diye bağırmaya başladı. Tahtımdan indirdiniz ben ne yapacağım şimdi? Harun Reşid meseleye muttali oldu ve sordu. Hangi saltanatı kaybettin sen Allah aşkına, dedi. Behlül Dânâ, rüyamda sultandım, dedi. Ağzımdan çıkan söze herkes ittiba ediyordu. Görkemli bir tahtta oturuyordum. Beni uyandırdılar tahtım elimden gitti. Ona üzülüyorum. Harun Reşid bu

söze güldü. Uykudaki saltanata itibar olur mu Behlül dedi. Behlül Dânâ, şu cevabı verdi. Ben uykudan uyandım hayata geri döndüm. Sen gözlerini kapattığın zaman ebedî hayata intikal edeceksin. Benim saltanatım rüyadadır geçersizdir, diyorsun. Senin saltanatın kat'iyyen bir daha gelmemek üzere elinden çıkacak. Hangimizin saltanatı itibarsızdır Allah aşkına sen düşün...

Bir defasında Harun Reşid, Behlül Dânâ Hazretleri'ne ona verdiği değeri belli etmek için vezirlik teklif eder. Günümüzdeki karşılığı bakanlıktır. Behlül Dânâ Hazretleri bir danışayım efendim der. Tabii bu cevap oldukça sert, oldukça kırıcı bir cevaptır. Devlet başkanının doğrudan tayinini kime danışacaksın? Harun Reşid, Behlül Dânâ Hazretleri'nin arkasından bir adam gönderir.

Bakın der, şu adamı izleyin, kime danışıyor öğrenin. Behlül gide gide ayakyoluna gider. Çıkar birkaç dakika sonra. Halife hazretlerine gider, beni bağışlayın efendim der. Teklifinizi kabul edemeyeceğim der. Harun Reşid der ki, sen kiminle görüştün? Görüştüm der işi bilenlerle, ehil olanlarla. Harun Reşid, ben seni izlettim. Nereye gittiğini biliyorum.

Behlül Dânâ, işte oraya danıştım der. Harun Reşid, peki sana ne dediler der. Hazret-i Behlül der ki ordakiler bana: Bak Behlül, biz daha düne kadar insanların imrendikleri ve elde etmek için bazen birbirleriyle kavga ettikleri ve mahkemelerde sürüdükleri kıymetli gıdalardık. Kimimiz ekşi, kimimiz tatlı; kimimiz meyve, kimimiz sebze. İnsanlar bize kavuşmak için kavga ediyorlardı. Nihayet birileri bizi sahiplendi. İnsan içine girdik ve bir gece kaldık. Vaziyeti görüyorsun. Sen sen ol insan içine girme dediler.

Gam Yükünün Kervanı

Gamzedeler gamzedeler
Gam vurur gam zedeler
Sinem hakkâk delemez
Delerse gamze deler

Kimin yazdığını bilmediğimiz bu şiirde "gam zedeler" ifadesi 3 ayrı şekilde kullanılmış. Birincisi -zede ekiyle yapılmıştır. Deprem-zededе olduğu gibi. Anlamı gama uğramış olanlar demektir. Şair gamın vuran ve zedeleyen tabiatından bahsetmektedir. İkinci mısradaki anlamı ise gamın insanı zedelemesidir. Benim sinem sağlamdır hakkâk bile delemez denmek isteniyor. Yüzüğün üstüne kıymetli taşları yerleştirmek için bir işlem yapılır. Ö yüzük oyulur. O madeni oymak İçin birçok işlem yapılır. Elde çok sert bir matkap

vardır O işi yapan kişiye hakkâk denir. Yani şiirde deniyor ki hakkâk elindeki matkapla hile gelse benim sinemi delemez. O kadar sağlamdır. Ama benim bu kadar sağlam olan sinemi delerse ancak ve ancak gamze delebilir.

Burada Hazret-i Mevlânâ'yı analım hemen. Buyuruyor ki; halıyı eline alıp döven adamın maksadı halıyı dövmek değil ki onun amacı halının tozunu almak. Yani sana gelen dert ve bela senin günahlardan, kirden, pastan arınman içindir, niye şikâyet edersin, diyor Hazret-i Mevlânâ. Koskoca bir medeniyetin bânisi olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretleri, sana gelen dert, bela, gam ancak seni günahlardan, kirlerinden arındırmak içindir diyerek, bize hayatın formülünü, mahiyetini, manasını öğretiyor.

Oda yansın oda yansın
Ben yanmışken o da yansın
Güvendiğim tüm dağlardan
Ben çekildim o dayansın

Yanadursun yanadursun
Söylen ona yanadursun
Belki bir gün uğrar yolum
Yönü yoldan yana dursun

Dünyasına dünyasına
Aldanma hiç dünyasına
Dünya benimdir diyenin
Gittik daha dün yasına

Şairler kelimelerle oynayarak hem de cinas sanatının gücünden yararlanarak hikmeti ne kadar güzel ortaya koymuşlar.

Gam dendiği zaman divan şiirinin söyleyeceği söz çoktur. Çünkü insan gamlı, hüzünlü bir varlık. Yaratılışı, fıtratı öyle. İnsana gam pek de yakışır. Bî-gam olan âdem olmaz derler. Gamsız olan adam bile sayılmaz demektir. Adam dediğin gamlı olur. Neden? Çünkü bu dünyaya misafir olarak geldik. Geçici olarak geldik. Birisine sormuşlar nasılsın diye. O arif zatın cevabı şu şekilde olmuş: Allah emirlerinin ifasını bana emretti. Allah Resûlü'nün sünnetlerine uymam lazım. Çoluk çocuğun nafakası üzerimde. Konu komşu hakkı-hukuku var. Bedenimin bende hakları var. Üzerinde bu kadar mesuliyet olan kişi ne kadar iyi olursa işte o kadar iyiyim. Yani insan vazifesini, sorumluluğunu idrâk ettiği zaman en azından asil hüzne, gama yakalanması kaçınılmazdır. İyi ki de yakalanır. Çünkü dert ve bela, kemend-i mahbûbdur. Yani sevilenleri çekmek için atılan kemend gibidir. Hak ettiğimiz bazı cezalar vardır muhtemelen. O cezaların dünyada böylelikle başlayıp bitivermesi, insanın dolu tanesi gibi tertemiz, pırıl pırıl oluvermesi, gamla mümkündür. Eğer gecikirse ahirete kalır oradaki ceza ki Allah göstermesin.

Bu şuna benzer. Eğer suçluya merhamet olunuyorsa, suç hafif görülüyorsa, ona hafif ceza tertip olunacaksa savcılığa gidilir, bir ön ödemeyle iddianame bile tanzim edilmeden dosya kapanır. Durum biraz daha ağırsa hafif bir ceza istemiyle sulh-ceza mahkemesinde dava açılır. Durum daha daha ağırsa daha büyük bir mahkeme olan asliye ceza mahkemesine gidilir. Dava orada açılır. Çok daha büyükse ağır ceza mahkemesinde büyük dava açılır ki işte o zaman en ağır cezayla karşılaş ihtimali boy gösterir. Onun gibi suç hafif yahut suçlu hata ile yapmışsa, affı kabilse dünyada ona merhamet

olunuyor demektir. Dünya sıkıntılarıyla o mesele hallolur ve öbür tarafa tertemiz, pırıl pırıl gider insan. Eğer ceza ağır ve suçlu inatçı olursa cezanın ahirete kalması kaçınılmaz olur ve o takdirde dönüşü olmayan bir pişmanlıkla yüz yüze kalınır ki Allah hepimizi böyle bir akıbetten muhafaza etsin.

Gam dendiğinde aklımıza 3 büyük şairden birer beyit gelir. Biri Fuzûlî'den:

Gamından şem-tek yandım sabâdan sorma ahvâlim
Bu ahvâlî şeb-i hicrân benimle yâr olandan sor

Ey sevgili, gamından mum gibi yandım sabaha kadar. Benim bu hâlimi sen bilmezlere sorma. Onlar ya anlamazlar ya da yanlış anlatırlar sana. Bu ahvâli ayrılık gecelerinde benimle birlikte mum gibi yananlardan sor.

Nasreddin Hoca damdan düşmüş. Herkes onun başına gelip kendince akıl veriyor. Bundan sıkılan Nasreddin Hoca, bana damdan düşen birini getirin demiş. Gamı ve gam ehlinin hâlini ancak gama aşina olanlar, benzer gamı yaşamış olanlar anlar.

Çocuğu ölmüş bir kadıncağızı teselli etmeye en çok gücü yeten, çocuğu ölmüş başka bir kadıncağızdır. O derde iştirak edebilmek için o derdi yaşamış olmak, tatmış olmak gerekir.

Ahmed Paşa gamla ilgili beytini biraz nükteli söylemiş. Ahmed Paşa'nın en meşhur beyitlerinden biridir:

Dün tabîbe derd-i dilden bir devâ sordum dedi
Gam yemekden özge bu derdin devâsın bilmedim

Tabiple karşılaştım, ona derdimin devasını sordum. Zavallı tabip baktı, bana reçete olarak ancak şunu söyleyebildi. Senin derdinin ilacı gam yemektir.

Bu derdi ancak başka bir dertle, daha büyük bir dertle tedavi edebilirsin. Ateşin ilacı yine ateştir. Acıyı acı keser.

Nâbî üstadımız ise şöyle buyuruyor:

Hayâlinden gelir gam hâtıra cânâneden gelmez
Sitem hep âşinâlardan gelir bîgâneden gelmez

Sana gam sevgiliden gelmez, hayalinden gelir. Sana senden gelir o gam. Izdırap, kişiye ancak tanıdıklardan gelir, yabancılardan gelmez.

Tabii bu beyitte bir iç mana kendini gösteriyor. Bir kişiye sıkıntı, ızdırap en yakın olanından geliyor, diyor üstad Nâbî. Peki bana en yakın olan kimdir? Elbette ben, yani nefsim. Bana gelen ızdırap herkesten çok ve herkesten önce nefsimden gelir. İnsanın en büyük düşmanı, hasmı bizzat nefsidir. İnsan onu tanımazsa, kendinden gelen zararı başkasına ihale ederse, başkalarını suçlamaya kalkarsa, kendisini düzeltme kaygısından uzaklaşırsa vay hâline.

Umarsan bir nevâziş açdığı bin zahm için ammâ
Bu insâniyyet ey dil gamze-i cânâneden gelmez ger

Sen o sevgilinin, sinende açtığı yaraları bir gün tedavi edeceğini, hiç değilse pansuman edeceğini boşuna beklersin. Ondan o insanlık gelmez.

Sevgili merhamet etmez, çünkü o ızdırabı çekmende fayda vardır. Bu aşk mesleğinde yol alabilmenin tek çaresi, tek ilacı -yukarıda Ahmed Paşa'nın da söylediği gibi- gam çekmektir.

Misâl-i halka tutdum gûşumu ebvâb-ı âfâka
Sadâ-yı nağme-i ayş u tarab her hâneden gelmez

Ben kapı halkası gibi kulağımı ufuklara tuttum. Neticede şunu gördüm ki neşe sesleri her evden gelmiyor.

Çünkü dünyada gam galiptir. Hazret-i Âdem su ile toprak arasındayken kırk gün yağmur yağdı. Otuz dokuzu gamdı, biri neşe. Bu dünyada kırk günde bir neşeyi bulan insan kendini çok şanslı saymalı.

Hased evkâtına ol ârîf-i âlem-şinâsın kim
Elinden câm düşmez gûşe-i meyhâneden gelmez

Ben şu arif kişiyi kıskanırım ki elinden kadeh düşmez ve meyhane köşesinden gelmez.

Tabii bu tarz metinleri birincil anlamıyla anlamamak gerekiyor. Buradaki mazmunlara dikkat etmek lazım. Yani irfan sahibi olan, rind-meşrep olan, dünyanın ehemmiyetsizliğini kavrayıp onu sol eliyle itmiş olan arif kişi kastediliyor burada. Meyhaneden kasıt da doğrudan doğruya dergâhtır. Nâbî, tarikat terbiyesinin alındığı yere giden ve oradan gelmeyen kişiyi anlatıyor. Eve gelmeye bile vakti yoktur, nerede kaldı gündelik telâşlar.

N'ola küstâh olursa pîş-i gülde bülbül ey Nâbî
Mürâ'ât-i edeb dest ü dil-i mestâneden gelmez

Ben zavallı âşık bülbül gibiyim. Sevgilim olan gülün karşısında bir dengesizlik, bir küstahlık yapacak olursam, edebe aykırı bir şey yapacak olursam lütfen beni hoşgörün çünkü

edebe uymak akıl ister bende ise akıl çoktan gitti. Aşk gelince hiç akıl kalır mı? Elimden gelmez ki edebe riayet edeyim. Edebe disipline uymaya güç yetiremem. Anlayış bekliyorum. Lütfen beni mazur görün.

Usûlî'den devam edelim:

Ehl-i derd ol ehl-i derd ol ehl-i derd ol ehl-i derd
Ey Usûlî'den su'âl edip tesellâ isteyen

Ey ben Usûlî'ye gelip benden teselli isteyen kişi, sana tavsiyem şudur. Dert ehli ol, dert ehli ol, dert ehli ol, dert ehli.

Dilde gam var şimdilik lutf eyle gelme ey sürûr
Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne

Râsih

Gönlümde gam var. Ey mutluluk sen lütfet de şimdilik gelme. Çünkü bir evde misafir üstüne misafir olmaz.

Şair, karşısına almış neşeyi, süruru ve ona hitap ediyor Tecrit kabiliyeti, soyutlama kabiliyeti bizim şairlerimizde akla zarar miktarda bulunan bir şey.

Ayhan Songar merhum, yakın dostu da olan Necip Fazıl'ı anlatırken "dehasına tıbbî kariyerimle şahidim, zira deha dediğimiz şey tecrit kabiliyetidir, soyutlama kabiliyetidir. Soyut düşünme ve bunu ifadelendirme yeteneğidir" der ve şu mısraları da örnek gösterir:

Burnum değdi burnuna yokun
Kustum öz ağzımdan kafatasını

Yani yok ile burun buruna gelmek, onunla karşılaşmak ve kafatasını ağzından kusmak gibi şeyler söyleyen, soyutlama kabiliyeti buralara kadar uzanan birisi elbette dâhidir. Fakat Ayhan Songar şöyle bir problemi de var derdi rahmetli Necip Fazıl'dan bahsederken "Deha sahibidir, işin kötüsü bunu kendisi de bilirdi." Bazı dâhiler bunu bilmez her şeyi sıradan zannederlermiş. Necip Fazıl'da durum böyle değil. Dâhi olduğunu bilirdi ve bunu da unutursanız size hatırlatırdı. Allah gani gani rahmet etsin.

Rîze-i elmâs eker açdığı her zahme o şûh
Lütfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne

Râsih

O sevgili bana hep kötülük eder veya beni ihmal eder zannetmeyin. O bana ihsan üstüne ihsanda bulunur. Gönlümde yara açar sonra da o yarayı yeterli bulmaz daha fazla acısın diye bir de üstüne elmas tozu eker. Acıyı bin kat artırır. Allah razı olsun. İhsan üstüne ihsan eder.

Râsih'in bu şiiri sonra gelen şairleri oldukça etkilemiş, birçok şair benzer şeyleri söylemişlerdir.

Bağdatlı Rûhî ise gamı farklı bir mahiyette ele alır:

Künc-i mihnetde rakîbâ bizi tenhâ sanma
Yâr eğer sende yatursa elemi bende yatur

Ey rakip, bu ızdırap yurdunda biz tek başımıza kaldık sanma. Evet, sevgili senin koynunda, bu doğru ama elemi de bende yatıyor.

Ve aşk elemden ibarettir.

Aşkın üç kahramanından birisidir burada muhatap. O kahramanlardan birisi rakiptir. Diğer ikisi âşık ile maşuk. Yani seven, sevilen ve arada problem olan. Bülbül, gül, diken; Ferhat, Şirin, Hüsrev; Allah, kul, şeytan... Derleri ki Mecnûn'un da Leylâ'nın da kabirlerinde birer gül bitti. Birbirlerine doğru eğildiklerinde aralarında bir çakırdiken büyür, kavuşmalarına mani olur. Rakip öyle bir şey işte. Rakip kötüdür, rakip şeytandır. Kâmil manada düşünecek olursak âşık, maşuk ve rakip; kul, Allah ve şeytandır.

Bu beyti milenyum çağından bakıp da züğürt tesellisi olarak algılamamak lazım. Çünkü mana gerçekten şakaya gelmeyecek kadar ciddî. Aşktan âşığın nasibi şundan ibarettir ve en büyük kazançtır o. Âşık ister ki maşuk, onun kendisi için yandığını bilsin. Onu arzuladığını, onu istediğini, başka da bir şey istemediğini bilsin yeter. Vuslat bahse dâhil değildir. Zaten vuslat çok da tehlikelidir. Zira vuslata tahammül edilemez. Gam çekmek aşkın kemalidir. Vuslat, yok olmak demektir, bitmek demektir.

Ebu'l-Vefa Hazretleri, kapısına kadar geldiği hâlde Sultan Fatih'i kabul etmemişti. Oysa Sultan Fatih, kapıdan çevrildiği, kavuşamadığı için ağlıyordu. Koskoca İstanbul fatihi ağlıyordu. Haberi götüren talebe baktı Ebu'l-Vefa Hazretleri de ağlıyor. İkisinin de üzüntüsüne şahit olunca sormaktan kendini alamadı. Teşehhüd miktarı sohbet olamaz mıydı? O, size kavuşamadığı için ağlayarak gitti. Siz de üzgünsünüz ve ağlıyorsunuz. Ama onu kabul etmediniz. Bunun sebeb-i hikmeti nedir? Ebu'l-Vefa Hazretleri buyurdu ki: Eğer vuslat olursa iş biter. Buranın lezzetini alırsa devleti, tacı, tahtı terk eder ve orası boş kalır. Biz dua askeriyiz; o gaza askeridir. Ayrıca bu vuslat ayrılıktan hâlî değil. Hâlbuki ben ona ayrılık olmayan yere randevu verdim. Hâdise bundan ibarettir.

İşte gam çekmenin arka planı, sonsuz hayattaki kavuşmaya bir beklemedir o kadar. Yani burada beklenir, burada egzersiz yapılır. İnsan hazırlanır. Ama vuslat mümkün değildir. Çünkü dünya hayatı zaman bakımından da mekân bakımından da sınırlı ve dar olduğu için vuslata elverişli değildir.

Nev'î merhum der ki:

Câm-ı safâ gerekmez dünyâ-yı dûn elinden
Merdâneler şikârı almaz zebûn elinden

Bu dünyada safa kadehinin peşine düşmek, mutluluğu tahsil etmek için gayret göstermek yersizdir. Alçak dünyada bir yudum mutluluk tahsil edeceğim demek, aciz bir avcının elinden iki lokmalık avını zorla almak gibi bir şeydir ki bu mert adama yakışmaz.

Gam çekme câm-ı mergi yek-sân sunar zamâne
Ol zehri Cem de çekmiş gerdûn-ı dûn elinden

Ey er kişi, sakın üzülme. Ecel kadehini yedi yüz yıl saltanat süren Cem dahi içmekten kurtulamadı. Kim içmedi ki o kadehi sen ayrı kalasın.

Şeyh Gâlib bir beytinde şöyle diyor.

Mazlûma olur keyfer-i bed-hûyî-i zâlim
İklîm-i gamın başka bir hâlet var içinde

Zalimin ettiklerinin faturası daima aciz, zavallı mazluma düşer. Gam iklimidir burası, imtihan dünyasıdır, burada böyle bir vaziyet var. Yani bu dünyada adaletin tecellisi

mümkün değil. Adalet ancak nisbeten tecellî edebilir. Hakiki manada tecellî için mahkemenin büyük olması lazım. Mahkemenin mahkeme-i kübrâ olması lazım.

Yavuz Sultan Selim merhumun yanında bulunan şair Vehbî'ye bir suretle kızdığını, Vehbî'nin de o kahırla Van müftüsüne kadar gittiğini duymuşsunuzdur. Van müftüsüne sığınmış. Sultan'a küstüğünü belirtmiş ve müftüden kendisini bir müddet yanında misafir etmesini istemiş. Boğaz tokluğuna onun işlerini görüyormuş. Öyle anlaşmışlar. Fakat Yavuz Sultan Selim kendisine küsen bu şairi daha sonra hatırlayınca, ona firarda olduğu söylenmiş. Bulun, diye emretmiş Sultan. Üç kıtaya yayılmış Osmanlı toprakları geniş olduğu için bulmak zor iştir.

Bir vezir devreye girer şairin bulunması için ve bir teklif sunar. Teklif şudur. Yavuz Sultan Selim bir mısra söyleyecek, ikinci mısraın yeri boş kalacak. Bir yarışma tertip edilecek. Bütün şairler bu yarışmaya girecek. En güzel mısraı kim oraya koyarsa o, ödüllendirilecek. Teklifin sahibi der ki ben şair Vehbî'yi tanırım, öküzün boynuzuna da girse dayanamaz bir mısra yazıp gönderir. Belki adını gizleyecektir ama siz anlarsınız. Yavuz Selim'e uygun gelen bu teklif hemen uygulamaya konulur:

"Bütün dünyâ benim olsa gamım gitmez nedendir bu"

mısraını vaz'eder Sultan ve yarışma açılır. Uygun bir mısra ile beyit tamam olacaktır. O devrin bütün şairleri yarışmaya katılırlar. Van müftüsü de katılır yarışmaya. Çok muktedir bir şair değildir ama belki tuttururuz diye düşünür herhâlde. Bir mısra gönderecektir ama mısraı kaleme alan tabii ki şair Vehbî'dir. Fakat mısra Van müftüsünün imzasıyla İstanbul'a

gönderilmiştir. Gelen onca mısra içinden bu mısraa sıra gelince Yavuz Sultan Selim durur ve sorar kim gönderdi bu mısraı diye? Van müftüsünün gönderdiği söylenir. Sultan der ki yazın mektubu: Gönderdiğiniz mısra kazandı. Hediyeniz yolda, siz de yanınızdakini gönderin. Yani o mısraın size ait olmadığı ayan beyan ortada. Tek mısra ile şairlik kudretini ortaya koyan Vehbî cevaben şöyle demiştir:

Ezelden gam türâbıyla yoğurulmuş bedendir bu

Beytin tamamını yazacak olursak:

Bütün dünyâ benim olsa gamım gitmez nedendir bu
Ezelden gam türâbıyla yoğurulmuş bedendir bu

Yani Yavuz Sultan Selim diyor ki: Cihan padişahı olduk hâlâ gamdan kurtulamadık. Neden? Cevap Vehbî'den geliyor: Babanız Hazret-i Âdem, gam toprağıyla yoğrulmuş da ondan.

Nâbî merhum diyor ki:

Güç neşâtın kademin kalbe alışdırmakdır
Yoksa gam her ne zaman istese hâzır bulunur

Zor olan neşenin ayağını kalbe alıştırmaktır. O gelmeyi pek bilmiyor. Gam için ise problem yok. O istediği zaman geliyor. Kolay kolay da gitmiyor.

Mühim olan olgun bir neşeyi yakalayıp da kalbe onun ayağını alıştırabilmek. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyurur: Seni sevmekten maksat dert ve gam tatmaktır. Yoksa rahat ettirecek şeyler çoktur.

Olmayacak Şey

Adam küçücük bir kuşu yakalayıp etini pilav üstü yapmak üzere harekete geçtiğinde kuş ona dedi ki: Sen ne küçükbaş, büyükbaş hayvanlar yedin doymadın da benim şu kadarcık etimle mi doyacaksın? Beni serbest bırak da sana üç nasihat edeyim. Kârlı çıkarsın. Olur, dedi adam. Adam üç altın nasihat dinleyecekti. Bir lokma etten iyidir dedi kendi kendine.

Kuşun bazı şartları vardı. Birinci nasihatimi elindeyken söylerim. İkincisini şu pencereye konunca söylerim. Üçüncüsünü ise karşı dala konunca. Olur, dedi adam. Kuş adamın elindeyken ilk nasihati söyledi:

"Olmayacak şeyi kim söylerse söylesin inanma."

Adam anladım dedi ve sonra kuşu pencereye bıraktı. Kuş pencerenin eşiğinde ikinci nasihati söyledi:

"Elden çıkan için gam çekme."

Adam, bunu da anladım dedi. Kuş daha sonra dala kondu. Hürriyetine kavuşmuştu. Şöyle dedi:

"Kaybettin ey akılsız kişi, on dirhem ağırlığında mücevher vardı karnımda. Büyük bir serveti kaçırdın."

Adam ahlanıp vahlanmaya başladı. Kuş bunun üzerine dedi ki:

"Olmayacak şeye inanma demiştim, demek ki anlamadın. Elden çıkana üzülme demiştim, demek ki onu da anlamadın. Üç dirhem ağırlığında bir kuşum ben. On dirhemlik mücevher karnıma nasıl sığsın. Sende akıl yok mu be adam?"

Adam üçüncü nasihati bari söyle. İlk ikisinden bir kârımız olmadı. Bari bunu bileyim dedi.

Kuş üçüncü nasihati de söyledi:

"Bu iki nasihati anlamayan kişide kâfi miktarda akıl yoktur. Üçüncü nasihat boşa gider"

Kabiliyetsizi ıslâha gayret etmeyiniz
Kabil midir ki dura kubbe üstünde ceviz

Bana Lazım Değil

"İstiğna" dediğimiz kavrama günümüz Türkçesinde birebir karşılık bulabilmek çok kolay değil ama belki şöyle söyleyebiliriz: Bu bana lazım değil diyebilmek...

İstiğna, tamı tamına böyle bir şey demektir. Fakir olduğu hâlde zenginlenme. Bu bana lazım değil diyebilme büyüklüğünü gösterebilme. Dünyanın çerine çöpüne tenezzül etmeme hâletidir. Şairlerimiz bu vadide hayli kalem koşturmuşlar.

Nân-ı huşk ile kanâ'at gibi bir nimet mi var
Künc-i istiğnâ gibi bir gûşe-i râhat mı var

Kimden eylersin recâ kime kılarsın iltîcâ
Kanı bir ehl-i mürüvvet kimsede himmet mi var

Devlet-i dünyâ için memnûnu olmam kimsenin
Çekmeğe bâr-ı belâ-yı mihneti tâkat mi var

Hayli demdir sa'y edersin fazl ü dâniş kesbine
Yoksa Yahyâ ma'rifet erbâbına rağbet mi var

Şeyhülislâm Yahyâ

Şimdi bu gazeli izah etmeye çalışalım.

Nân-ı huşk ile kanâ'at gibi bir ni'met mi var
Künc-i istiğnâ gibi bir gûşe-i râhat mı var

Dünyada kuru ekmekle yetinmek gibi bir nimet görmedim. İstiğna köşesi kadar da rahat bir yer görmedim.

Yani aza kanaat ettiğin vakit, senden zengin kimse yok.

Erzurumlu bir şair, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin de Farsça hocası olan Hâzık Mehmed merhum, ki aynı zamanda Erzurum müftüsüymüş, çok az tanınan şairlerimizdendir. Vakıa biz kimi çok tanıdık ki zaten. Kendi kıymetlerimizi tanımaya, öğrenmeye çok ama çok ihtiyacımız var. Maalesef bizim böyle bir vefasızlığımız var. Sayıları da çok tabii ki. Belki de biraz bu yüzden insan atâlet içine düşüyor. Hâzık Mehmed merhum mülemmâ bir beytinde -yani iki farklı dilden müteşekkil beytinde- şöyle sesleniyor:

Fakîrün küllü zî-hırsın ganiyyün küllü men yakna'
Hudâ ayırmasın bir kimseyi hergiz kanâ'atden

Hırsı olan kişi neye sahip olursa olsun ihtiyaç içinde olacağından fakirdir. Kanaat ehli kişi ise görünüşte hiçbir şeyi olmasa bile ihtiyaçsız olduğu için zengindir. Eğer bir kimsede kanaat varsa hiçbir şeye sahip olmasa da zengindir. Allah bir kulunu kanaatten ayırmasın.

Bu ne demek acaba? Kanaat sahibi nasıl zengin olur? Hırsı olan nasıl fakir olur? Bir Allah dostu, ilim ve irfan sahibi birisi, servet sahibi biriyle tanışıyor. Servet sahibi de günümüz

ölçülerine göre insanın gözünü kamaştıracak kadar zengin. Fakat boş bir adam değil. Müttakî bir kimse. Tanıştıktan sonra o zatın bir gönlünü alsam da servetimin bir kısmını ona hediye etmeye muvaffak olsam. Kabul buyursa da hediye edebilsem. Böylece ben de bir sevap kazansam diye heves ediyor. Yani günümüz algılarına ne kadar ters değil mi? Yalvararak ona bir miktar servet kabul ettirebilme derdinde. Bugün tersi cârî olduğu için pek bir huzursuzuz galiba. Adam rica minnet yalvarıyor. Allah bana şu kadar servet nasip etti. Bunun şu kadarını size versem, ilme harcarsınız, talebelerinize harcarsınız, hayırda kullanırsınız. Ben de sevap kazanırım ne buyurursunuz? O Allah dostu diyor ki: Benim bazı şartlarım var yardım almak için, bakalım senin şartların tutuyor mu? Ben zenginden alırım, fakirden almam. Siz zengin misiniz? Adam diyor ki âcizane beş yüz bin altınımız var. Allah dostu cevap veriyor: İster misin beş yüz bin altının daha olsun? Adam: İstemem mi bir milyon altın olur, daha fazla hayır yapma imkânına kavuşurum. Allah dostu cevap veriyor: Yani beş yüz bin altın eksiğiniz var. Siz fakirsiniz. Ben sizden almam kusura bakmayın. Yani öyle bir zattan alır ve isterim ki vermekle malı azalmaz, bana kızıp ihsânını kesmez ve hiçbir sebeple verdiğini başıma kakmaz. İşte o Allah'tır.

Kimden eylersin recâ kime kılarsın iltîcâ
Kanı bir ehl-i mürüvvet kimsede himmet mi var

Ben kime gidip de bir şey isteyeyim? Kimden ümit edeyim? Kimden beklenti içinde olayım? Mürüvvet ehli, himmet ehli insan mı kaldı?

Verip de sonrasında başa kakanlarla ilgili olarak Şeyh Gâlib:

Devirde sâkiyân-ı zehr-i minnet ber-murâd olsun
Bizi kat'-ı recâ bahşıyla memnûn eylemişlerdir

diyor. Zamanımızda bazı zenginler var, sevap ümidiyle insana ihsanda bulunuyorlar. Sonra da insanın başına kakıyorlar. Onların bu çirkin hâllerine rağmen, ben onlara hayır dua etmekteyim. Çünkü o sayede Allah'tan başka kimseden bir şey beklememeyi öğrendik. Hakiki tevekkül sahibi olduk. Kötü komşu bizi mal sahibi yaptı. Allah onlardan razı olsun.

Yani yaptığı iyilikten sonra haşa başıma kakmasaydı, kalbim ona bağlansaydı ve ben ona minnet duysaydım ne kadar kötü olurdu. İyi kul olamazdım onlar yüzünden. İyi ki böyle yapıyorlar da biliyorum. Rabb'im kusuruma rağmen verdiklerini başa kakmıyor hem de geri çekmiyor, bir sebeple elimden almıyor. O yüzden, ben sadece Allah'tan talep etmeyi öğrendim.

Devlet-i dünyâ için memnûnu olmam kimsenin
Çekmeğe bâr-ı belâ-yı mihneti tâkat mi var

Bir dünya makamı elde etmek için, buna vesile olan kişiye karşı bir yük altında kalmayı arzu etmem. O makam da eksik olsun. Bu yaştan sonra mihnet yükünü çekecek takatim kalmadı.

Haylî demdir sa'y edersin fazl ü dâniş kesbine
Yoksa Yahyâ ma'rifet erbabına rağbet mi var

Ey Yahyâ, uzun zamandan beri ilim-irfan devşirmek için gayret içindesin. Sürekli okumak, öğrenmek, kavramak

istiyorsun. Faziletini artırdıkça artırıyorsun. Himmetini, gayretini, hünerini artırıyorsun. Marifet erbabına bir rağbet mi var? Sen bunu niye yapıyorsun? Sana bu yüzden iltifat edecek olan mı var? İnsanlar seni anlayacaklar mı?

Şair sitem ediyor tabii ki onu anlamakta geciken bizlere. Marifet erbabına rağbet etmek, onların sözlerini ömür boyu kulağımıza küpe olarak alıp taşımak, sıkıldığımız zaman onlara müracaat etmek ve hele hele onların hikmetli mısralarının hiç değilse bir ikisini oturduğumuz yerde evde, barkta, işyerinde, nerede olursa olsun, karşımıza şöyle asıp da zaman zaman bakmak ne güzel olur. Bize de çok iyi gelecektir. Dünyanın anlamsız sıkıntılarından bir miktar ferah bulmanın başka bir yolu var mı?

Erzurumlu şair Nef'î merhum bilindiği gibi kaside sahasında edebiyatımızın kervanbaşıdır. Sârbândır o. Kasidede bir numaradır. Muazzam bir üstattır. Gazelleri muhteşemdir ama bilhassa kasidede bir numaradır. Sivri dili onun canına da mal olmuştur. Kafiye tutsun, babamı hicvetmezsem namerdim diyen bir adamdan bahsediyoruz. Çelik gibi irade sahibi, gözünü budaktan sakınmayan Sultan Dördüncü Murad'ın yanında; sözünü dudaktan esirgemeyen bir şairdi o.

İşte o şair, istiğna mevzuunda şöyle buyurur:

Tevekkül ehliyiz hergiz bizim âmâlimiz yokdur
Müheyyâdır bizim'çün devlet isti'calimiz yokdur

Biz tevekkül ehliyiz. Allaha sığındık, tevekkül ettik. Her şeyi Rabb'imizden isteriz. İnsanlardan isteyecek hiçbir şeyimiz yok bizim. Emeller beslemeyiz. Devlet bize hastadır da biz ona tenezzül etmiyoruz.

Eğer biz şöyle bir dönüp baksak, hizmete hazır olduğumuzu, bir vazife, bir makam, bir mevki talep ettiğimizi ima etsek, devlet bize çoktan teşne vaziyettedir. İster ki biz onu şereflendirelim. Ama gel gör ki bizde istiğna var. Biz ona dönüp bakmayız.

Edirneli Hasan Sezai-i Gülşenî Hazretleri bir beytinde istiğnayı özellikle şöyle anlatmış:

Şâh-ı istiğnâ-sipâhız kayd-ı unvân bilmeziz
Sûretâ fakr ileyiz biz ma'nide şâhâneyiz

Merhum, bu beytinde istiğna sahibiyiz demiyor. İstiğna erlerinden kurulu bir ordunun başkomutanıyız. Ancak unvan kaydında değiliz. Üniformamızda neler olacak bakmayız. Bunları önemsemeyiz. Yani er gibi görülürüz; fakat mareşaliz. Geda görünürüz, fakat padişahız. Dilenci görünür sultanız.

Ve söz Fuzûlî'ye geldi:

Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem
Fakîr-i pâdşeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem

Sakın beni küçük görme, kimseden aşağı da görme. Dilenciyim bu doğru; ama sultan edalı bir dilenciyim. Fakirim; ancak padişah tavırlı bir fakirim.

İşte bir fakirin, bir dilencinin padişah edalı olması ancak ve ancak Ganiyy-i Mutlak olan, hakiki zengin Allah'a tevekkül etmekle mümkündür. Zaten şairlerimiz buna temas ediyorlar.

Tekrar edelim Hasan Sezai-i Gülşenî Hazretleri'nin beytini ve ekleyelim:

Şâh-ı istiğnâ-sıpâhız kayd-ı unvân bilmeziz
Sûretâ fakr ileyiz biz ma'nide şâhâneyiz

Zâhidâ bu çeşm-i sûretle bizi sen görmedin
Katrede göründük ammâ bahr-i bî-pâyâneyiz

Ey zahit, sen bize baş gözüyle baktın ve bizi hakiki manada tanıyamadım. Tanıdığını zannediyorsun. Gördüğün bir damladır. Oysa biz deniziz. Vâkıa, deniz kendini bilerek ve isteyerek damla gibi gösterir.

Yahyâ merhumun dediği gibidir:

Bahr isen de katre-i nâ-çîz göster kendini
Gönlüne gir ey gönül ol goncanın şebnem gibi

Eğer sen bir deniz isen dahi kendini küçücük bir damla gibi göster. Zira gönlüne girmek istediğin o goncanın yaprakları arasına, kalbine, gönlüne deniz sığmaz. Ancak küçücük şebnem damlası sığar. Mütevazı ol, alçal, küçül ki oraya girebilesin.

Münkirîn görüp Sezâî bizi fırkatde sanır
Gülşen-i dehr içre hâlâ yâr ile seyrâneyiz

İnkârcılar bize bakarlar ve dünya gurbetinde olduğumuz için bizi ayrılıkta sanırlar. O, onların görüşüdür. Oysa biz, zaman gül bahçesinde yârdan bir an ayrılmadık ki. Hâlâ onunlayız biz. Biz onu hiç unutmadık ki. O sevgiliden bir an ayrı kalmadık. Görünüşte ayrıyız biz.

Aşk dediğimiz şey hadd-i zatında sonsuz olana mahsus, sonsuz olana dairdir. Mecazî aşk hakiki aşkın sadece bir stajıdır, o kadar. Ama mecazî aşk olmadan da herhâlde olmuyor. Buna tutulanlar sıkça görülüyor.

Hazret-i Mevlânâ bir gün ahırı teftiş ediyor. Bir merkep için diyorlar ki, efendim bunun hiç sesi çıkmıyor, bundan çok memnunuz. Mevlânâ, hemen satın, buyurmuş. Niçin efendim diye soran talebelerine "ahı olmayan merkep de bize yaramaz" demiş.

Görmedim Nef'î gibi bir rind-i âlî-meşrebi
Hem gedâ hem pâdişâh-ı kâm-kâra nâz eder

Ben Nef'î gibi yüce meşrepli, rint bir zat görmedim. Bir bakıyorsun dilenci, ama öte yandan cihan padişahına, ağzından çıkan söz kanun olan adama naz ediyor.

Nâbî üstadımız şöyle buyuruyor:

Eğerçi köhne metâ'ız revâcımız yokdur
Revâca da o kadar ihtiyâcımız yokdur

Biz eski bir malız, bizim modamız geçti. Arayan soran yok. Fazla müşterimiz yok. Ben bunu biliyorum, ama zaten revaca da o kadar ihtiyacımız yok. Olmazsa da olmayıversin.

İşte, istiğna dediğimiz şey budur.

Şimdi iki büyük şairin ortak eserini takdim etmeye çalışacağım. Biri şair Bâkî. 1600 yılında vefat eden, sultânü'şşuarâ namıyla yani şairler sultanı unvanıyla maruf, gazel sahasında bir numara olan, aynı zamanda derin bir ilim sahibi de olan bir şair.

Onun, "*Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız*" diye başlayan gazeline Yahyâ Kemâl'in yazdığı taştîridir takdim etmek istediğim şiir. Taştîr her beytin arasına üçer mısra ile girmek demektir. Kelime manası "yarma"dır. Yani beytin arası yarılıyor ve araya üç mısra ile giriliyor. Şöyle bir bakıyor ve düşünüyorum, bu beyit bir anlam bütünlüğü içinde yazıldı. Hem de büyük bir usta tarafından yazıldı. Bu bütünlüğü cesaret edip böleceksiniz. Araya girdiğiniz üç mısra ile bütünlüğe zarar vermeyeceksiniz. Kopardığınız yerle bağladığınız yer arasında bir dengesizlik, bir uygunsuzluk olmayacak. Hakikaten büyük ve zor bir iş. Bâkî gibi bir şairin mısralarının arasına bakalım Yahyâ Kemâl Beyatlı nasıl girmiş:

Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız
Pürdür hayâl-i yâr ile her lâhza yâdımız
Mevkûfdur o mâha samîm-i fuâdımız
Âhir varınca haddine hestî-i şâdımız
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inâdımız

Baş eğmeziz edâniye dünyâ-yı dûn için
Ettik fedâ zevâhiri şevk-i derûn için
Sattık metâ-ı ömrü mey-i lâ'l-gûn için
Nevbet çalınca rıhlet-i mülk-i sükûn için
Allah'adır tevekkülümüz itimâdımız

Biz müttekâ-yı zerkeş-i câha dayanmazız
Bâlîn-i bahtı cây-ı mübâhât sanmazız
Pervâne-vâr şem'-i mükâfata yanmazız
İkbâl için mevâid-i İblîs'e konmazız
Hakk'ın kemâl-i lütfunadır istinâdımız

Zühd ü salâha eylemezîz iltîcâ hele
Âisâr-ı ittikâya bedel câm alıp ele
Dünyâda varımız yoğumuz vermişiz yele
Çekmekteyiz kavâfil-i uşşâka meş'ale
Tuttu eğerçi âlem-i kevni fesâdımız

Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Değmezdi yoksa sekrine peymâne-i mugân
Her câm içinde seyredilir başka bir cihân
Şürb-i müdâm için neye kıldık fedâ-yı cân
Erbâb-ı zâhir anlayamazlar murâdımız

Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Elhak gazelde neşve-i Bâkî bekâ bulur
Ahlâf o nazma gûş tutarken safâ bulur
Taştîrimiz bu sayede az çok bâha bulur
Bakî kalır sahîfe-i âlemde adımız

Hakikaten çok büyük iki ustanın ortak eserini okumak da ayrı bir zevk tabii.

Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız
Pürdür hayâl-i yâr ile her lâhza yâdımız
Mevkûfdur o mâha samîm-i fuâdımız
Âhir varınca haddine hestî-i şâdımız
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inâdımız

Aşkın fermanına biz inkıyad ettik. Baş eğdik, baş üstüne dedik. Neyse o. Münakaşa etmedik, tartışmadık. Emri mütalaa etmedik. Boynumuzu eğdik. Can ile inkıyad ettik. Yârin

hayaliyle hatırımız, yâdımız doludur. O sevgiliden başka bir şeye de yer yoktur.

Âşık-ı sâdıkda dil birdir olur mu yâr iki
Hangi taht üstünde mümkün hünkâr iki

Ahmed Paşa da böyle demişti. Sadık âşıkta gönül birdir, iki yâr nasıl olsun? Bir taht üstünde iki sultan olur mu? İkilik suçtur, hem de büyük suçtur. Aşkta şirke izin yok.

Şiirimize devam edelim. Kalbimizin kalbi, süveyda derler ona, o ay yüzlü sevgiliye tutkundur. Orada sabit-kademdir. Asla titremez. Son vakit geldiği zaman da kazanın ve kaderin hükmüne asla inat etmez, baş eğeriz.

Bir bendi daha izah edelim ve bu bahsi bitirelim:

Biz müttekâ-yı zerkeş-i câha dayanmazız
Bâlîn-i bahtı cây-ı mübâhât sanmazız
Pervâne-vâr şem'-i mükâfata yanmazız
İkbâl için mevâid-i İblîs'e konmazız
Hakk'ın kemâl-i lütfunadır istinâdımız

Bize verilen makam, mevki, koltuk, saltanat, baston, asa vesaireye dayanmayız. Ona istinad edip de konuşmayız biz. Bahtımız açık olduğu zaman, rahat bir yastıkta olduğumuz zaman da bunu nefsimize yontmayız. Biliriz ki hizmet mahallidir. Bize teklif edilen mükâfatlara, pervanenin mumda yandığı gibi yanmayız. Gelecek güzel günler için İblis'in vaatlerine aldanmayız. Bizim dayanak noktamız Hakk'ın lütfudur. Vesselâm...

Aşk-ı Hakîkî

Bir gülün bin hârı bir yârin nice ağyârı var
Âlem-i lâhûta baksın özge seyrân isteyen

İbrahim Hanîf'in çok güzel bir beytiyle konumuza giriş yapalım. Klasik şiirimizin değişmez kahramanları olan gül ve bülbül üzerinde duracağız. Mecazî aşkı en iyi şekilde temsil eden gül ve bülbül. Aralarındaki hikâye binlerce yıl da geçse bitmez gibidir. Çünkü aşkın hikâyesi bitmez. Âşığın sözü de derdi de bitmez.

Yukarıdaki beyit hakikaten çok derin manalar yüklü. Bu dünyada bir gül vardır. Bülbül gülün peşindedir. Bin diken var etrafında yani muhalifler var, muarızlar var. Zıddı var, alternatifi var, derdi var, tasası var, ağyarı var.

Peki bize ne tavsiye ediliyor. İkinci mısrada deniyor ki; "*Âlem-i lâhûta baksın özge seyrân isteyen*". Başka bir seyir yap isteyen, başka bir şeyler temaşa etmek ve dikensiz gül görmek, ağyarsız yâr görmek isteyen, hakiki, katışıksız, mutlak güzellik görmek isteyen kudsî âleme baksın. Yani madde âleminin dışına çıksın. Yani ilahî aşkı tatsın. Alternatifi olmayan Allah'tır. Ağyarı olmayan Allah'tır. Bu dünyada neye gönül versen, rakibi var, benzeri var, alternatifi var, zıddı var vs. Ama Allah rakibi, zıddı olmayandır. Hakiki aşkı ancak Allah'ta bulabilirsin. Diğer aşklar, o aşka ulaşmak için bir egzersizdir, temrindir, bir çalışmadır. Alt basamaklardır. Maksat o aşka ulaşmaktır, demeye getirmiş şairimiz.

Çok güzel, çok beğendiğim, bana haylice yakıcı gelen bir şiiri sizlerle paylaşmak istiyorum. Edirneli Örfî Mahmud Ağa, öyle bir şiir yazmış ki pes doğrusu. Edebiyatta tazmin denilen usûlde. Yani daha önce yazılmış bir mısraı alarak her bendin sonuna o beğendiğimiz mısra ya da beyti koyma işlemi. Örfî Mahmud Ağa, Kâtib'in bir mısraını kullanarak bu mana etrafında 30 mısradan müteşekkil muhteşem şiirini meydana getirmiş. Çok beğenilen tek mısra şu:

Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Yerin gül bahçesi, seninle beraber olan dostun da gül. O hâlde bu feryadın nedir bülbül?

Bezîm gülşen sürâhî gonce şebnem gecelenmiş mül
O keyfiyyet safâsından göğermiş mest olup sünbül
Kalır mı sandın ey bülbül revişin âşıka müşkil
Netîce mahremiz aşka figân etme dem-â-dem gül
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Seher kuşlukdan âğâze edersin tâ-be-şeb efgân
Nedir bu ızdırâbın hiç karâr etmez misin bir ân
Senin nâlenle bir oldu zemîn ü kubbe-i devrân
Hezâr âkil olupdur gussa-i pür-hissene hayrân
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Bu bâğ-ı hayret-efzâda biter mi gonce-i bî-hâr
Alır her tâze nahl-i gül miyânın zümre-i ağyâr
Ne gam dünyâ rakîb olsa seninle yâr iken dil-dâr
Bahâne hâr ise handeyle güller arz eder dîdâr
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Yoluna cân fedadır ser değil ol çeşm-i hünkârın
Kabul olmaz hayıf kim armağânı bu dil-efgârın
Nedir bu rütbe hengâmın abesdir bî-sebeb zârın
Yeşil yaprağ ile olsun seni tekrîm eder yârin
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Seni ey Örfî bir gonce-fem etdi aşk ile rüsvâ
Dehân açmaz ü gûş etmez ana mümkün müdür şekvâ
Konarsın günde bin dala aceb âşüftesin şeydâ
Dedi bu mısra'-ı garrâyı Kâtib gibi bir dânâ
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

18. yüzyıl şairi Edirneli Örfî Mahmud Ağa böyle demiş. Ben bu şairimizi:

"Rûzgârın böyle eyyâmından Örfî olma şâd
Keştî-i mihnet-zeden bahr-i serâb üstündedir"

beytiyle tanımıştım.

Beytin anlamı şudur: Bugün işlerin iyi gidiyor. Sen bahtiyarsın. Arzu ettiğin gibi, rüzgâr yelkenlerini dolduruyor diye sakın havaya girme. Mutluluktan başın dönmesin. Çünkü sen bir kayık içindesin. Bu zavallı kayık dalgaların üzerinde gidip geliyor sallana sallana. Ben o kayıktan çoktan geçtim, o kayığın üstündeki deniz bile hayaldir. Hayal olan bir denizin üstünde, hayal olan bir kayıkta bahtiyar olsan ne olmasan ne? Yani bu dünyayı çok ciddiye almama tarzında hikemî bir hayat düsturunu nazara veriyor şairimiz.

Şimdi şiiri incelemeye başlayabiliriz:

Bezim gülşen sürâhî gönce şebnem gecelenmiş mül
O keyfiyyet safâsından göğermiş mest olup sünbül
Kalır mı sandın ey bülbül revişin âşıka müşkil
Netîce mahremiz aşka figân etme dem-â-dem gül
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Gül bahçesindeyiz. İçilecek çok güzel şeyler de var. Şarabın da tadı yerinde. Ortam o kadar güzel olmuş ki sünbül bile başka bir renge bürünmüş. Ey bülbül, senin gidişin, tavrın, hâlin bizim gözümüzden kaçar mı zannettin sen? Biz âşığız senin gidişini, yaptığın yanlışı (!) görmez miyiz zannediyorsun? Gördük seni, kabahat içindesin. Yabancı değiliz.

Ben de senin gibi aşk ehliyim. İkimiz aşk sırrına mahremiz. Bize yakışan gülmektir, sevinmektir, neşelenmektir. Âşık olan aşka kavuştum diye sevinir. Aşk öyle bir nimettir ki Hazret-i Yûnus Emre'nin buyurduğu gibidir:

Aşk gelicek cümle eksikler biter

Aşk ehliysen nedir bu dert? İlla birisi ağlayacaksa o sen değilsin. Ağlamaman lazım. Bu senin hakkın değil. Çünkü sevgilinle yüz yüzesin, göz gözesin. Ben uzağım görüşemiyorum, göremiyorum. İltifat görmüyorum. Sana hiç olmazsa dikenle iltifat ediyorlar. En azından dikeni senin göğsüne sokuyor. Sana yapılan iltifat bu. Dikenle iltifat ediyorlar, ölünce de yeşil yaprakla kefenliyorlar. Sen daha ne istiyorsun? Sana şikâyet etmek yakışmaz. Hakkın değil. Aşk sırrına mahrem olarak, tam bir salâhiyetle, tam bir yetkiyle ben diyorum ki biri ağlayacaksa o benim.

Seher kuşlukdan âğâze edersin tâ-be-şeb efgân
Nedir bu ızdırâbın hiç karâr etmez misin bir ân
Senin nâlenle bir oldu zemîn ü kubbe-i devrân
Hezâr âkil olupdur gussa-i pür-hissene hayrân
Yerin gülşen nedimin gül bu feryâdın nedir bülbül

Seher vaktinde, tan yeri ağarırken bir başlıyorsun, kuşluk geçiyor, akşam geçiyor, gece boyunca figanlar etmektesin. Nedir bu ızdırabın? Hiç karar etmez misin bir an? Yer, gök doldu senin inleyişlerinle, feryatlarınla. Binlerce akıllı da düşünüyor, çözemiyor şu kadarcık bülbülün bu kadar büyük derdinin sebebi ne? Yakışıyor mu sana ey bülbül, bu feryadın neden? Ayıp olmuyor mu ağlamak?

Çok meşhur bir şiir var. Biliyorsunuz bizim programlarımıza da isim babalığı yapmış bir şiir. Esrar Dede diyor ki: Bülbüle selâmımı söyleyin. Ağlamasın, feryat etmesin, pervaneye baksın da ibret alsın. Bülbül hiçbir şeyi feda etmediği hâlde geceler boyu feryat edip ağlayıp, insanları rahatsız ediyor. Hâlbuki pervane can veriyor da gıkı çıkmıyor.

Tabii burada bütün bu sözlerin zımnındaki mesele şu. Bülbülün güle olan aşkı, yani mecazî aşkın; pervanenin muma olan aşkı ise hakiki aşkın, ilahî aşkın remzidir, metafordur. Hakiki aşkın karşısında, mecazî aşk ehline utanmak ve mahcubiyet tavsiye edilmektedir.

Bu bâğ-ı hayret-efzâda biter mi gonce-i bî-hâr
Alır her tâze nahl-i gül miyânın zümre-i ağyâr
Ne gam dünyâ rakîb olsa seninle yâr iken dil-dâr
Bahâne hâr ise handeyle güller arz eder dîdâr
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

İnsanı hayretten hayrete düşüren bahçede, yani dünyada dikensiz gül beklenecek şey midir? Burada saf mutluluğu aramak gibi bir saçmalık olabilir mi? Sen ne diye feryat edip duruyorsun? Burası dünya, Cennet değil ki. Sen de bilirsin ki elbette sen yanılıp yakılacaksın o gül için. Fakat onun yağı çıkarıldığında senin haberin bile olmayacak. Başkaları, zümre-i ağyar ondan istifade edecek. Bunu baştan biliyor olmalısın. Zaten aşkta herhangi bir ticaret olmaz. Bir kâr olmaz. Kâr nedir? Kâr şudur. Sevgilisinin kendisi için yanmakta olduğunu bilmesi yeter âşığa. Bilsin ki ben onun için yanmaktayım. Bunu inkâr etmesin de bunu unutmasın da bunu görmezden gelmesin de ne olursa olsun. Yok saymasın, hiç etmesin yeter. Cevredebilir. Zaten o cevirde kâr

da vardır. Çünkü sevgilinin, güzelin, mahbubun âşığına ettiği cevr ü cefa kendi güzelliğinin kemal bulmasına sebeptir. Âşık ise elbette bundan uzak olamaz. Bilir ki kendisinin yanışı maşuku besler sevindirir. Aşk denilen şey âşığı üzer, eritir. Netice itibariyle de bitirir. Aşk sarmaşıktır.

Yani dev bir çınar ağacına sarılmış bir sarmaşık düşünün. Dışarıdan gösterişli, güzel, göz alıcı görünür ama içeriden de o çınarı için için çürütür, yok eder gider. Farkına bile varılmaz. Aşk insanı saran bir sarmaşık gibidir. Aşk demir leblebidir. Görürsen imrenirsin ama yiyenin dişi kırılır. Yahut şöyle de söylerler. Turşu gibidir. Yemeyenin ağzı sulanır, yiyenin midesi bulanır. Aslında aşkın her mertebede durumu aynı. Aşk öyle bir şey. Çiledir, ama tatlı bir çiledir.

Azap kelimesini esas alalım mesela. Arapçadan dilimize geçen bir kelime. Hem lezzet hem de ızdırap anlamına gelir. Âşık ne çeker, azap. Pervane muma değdiğinde ne çeker, azap çeker. Ama o azap hem lezzettir hem de acıdır.

Eriyip gitme hadisesi ile ilgili Nâbî merhum şöyle buyuruyor:

Âşık ifnâ-yı vücud eylemekten kasdı budur
İstemez yârânına bâr olduğunu tâbûtun

Âşık vücudunu eritip, iğne iplik gibi kalıp âdeta gözden kaybolmak ister gibidir. Ayna karşısında görülmeyecek kadar süzülme derdindedir. Sen, kendisine eziyet ediyor da ondan mı böyle sanıyorsun? İşin aslı şu. Yarın öldüğü zaman tabutunu taşıyan dostlarına yük olmak istemez de ondan.

Bambaşka bir nükteyle Nâbî aynı meseleyi anlatıyor.

Gelelim bu bendin son 3 mısraına:

Ne gam dünyâ rakîb olsa seninle yâr iken dil-dâr
Bahâne hâr ise handeyle güller arz eder dîdâr
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Eğer yâr seninle ise, yâr sana yakınsa, seni görüyorsa, sen onu görüyorsan, bütün dünya rakip olsa ne gam. Kimse kıymet bilmesin, kimse sevmesin, herkes kötülesin. Eğer senin ağlamana bahane dikenlerse, yani onu bahane edip ağlıyorsan bu da geçersiz, çünkü güller, diken olsa bile tebessümle, gülüşlerle sana yüzünü arz ediyor. Sen sevgiliyi gördükten sonra diken olsa ne olur? Yani acıya, ızdıraba karşı bir bigânelik, hiçe sayma, yok sayma vaziyeti.

Yoluna cân fedadır ser değil ol çeşm-i hünkârın
Kabul olmaz hayıf kim armağânı bu dil-efgârın
Nedir bu rütbe hengâmın abesdir bî-sebeb zârın
Yeşil yaprağ ile olsun seni tekrîm eder yârin
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Ben, sevgili yoluna başı değil canı feda ettim. Buna rağmen bu armağanım kabul edilmiyor. İltifat görmüyorum. Yok sayılıyorum. Senin gibi, sevgilimle göz göze değilim. Aynı dalda değilim. Ona bakamıyorum. O da beni görmüyor. Dönüp bakmıyor zaten, tenezzül etmiyor. Nedir bu hâller, ufacık bir şeysin zaten. Senin bu sebepsiz ağlayışların yerinde değil. Senin sevgilin sana hiçbir şey vermiyorsa bile yeşil yaprağını esirgemiyor ya. Bizde o da yok. Yerin gül bahçesi, dostun da gül. Ey bülbül, senin bu feryadın neden?

Seni ey Örfî bir gonce-fem etdi aşk ile rüsvâ
Dehân açmaz ü gûş etmez ana mümkün müdür şekvâ
Konarsın günde bin dala aceb âşüftesin şeydâ
Dedi bu mısra'-ı garrâyı Kâtib gibi bir dânâ
Yerin gülşen nedîmin gül bu feryâdın nedir bülbül

Örfî burada kendisiyle dertleşiyor. Bir gonca ağızlı sevgili seni aşk ile rezil etti, rüsva etti. Ağzını açmaz, bir şey söylemez, söylesen dinlemez. Hani şair demişti ya "*Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler*" (Sevgi ve şefkat sayfasını kim okur, kim dinler). Sevgili bana öyle bigâne, öyle uzak. Sen ise ey bülbül günde bin dala konarsın, senin işin iş. Bir de şikâyet ediyorsun. Bak Kâtip gibi usta şair senin hakkında ne demiş. Yerin gül bahçesi, dostun da gül. Ey bülbül, sen niçin feryat edip duruyorsun?

Gül ve bülbül üzerinden daima aşk anlatılmaz, hikmet de anlatılır. Aşk anlatılırken gül sevgiliyi, bülbül âşığı temsil eder. Ama hikmet anlatılırken gül nimeti, diken de külfeti ifade eder veya gül kavuşulacak maksadı, diken ise yoldaki engelleri temsil eder. Gül ve bülbül üzerinden şairlerimiz hem aklımızı hem de gönlümüzü beslemeye devam ediyorlar.

Beş ayrı şairden; Esrar Dede, Nâbî, Nedîm, İzzet Molla ve Hâzık Mehmed'den birer beyitle bu bahsi sonlandıralım.

Önce söz Nâbî'de. Nâbî merhum hem âşıkane hem de hakîmâne söyler:

Ne denlî zahm-dâr-ı hâr ise gül bu bâğ-ı âlemde
Yine mânend-i dâğ-ı sîne handân gösterir kendin

O diken her ne kadar yaralayıcı, kan dökücü ise o sinede açılan yaralar kendini mutlu gösterir. Sineye bir ok girmiş. Yara açılmış. Kıpkırmızı gül gibi açılmış. Yara sanki gülüyor gibi. Çektiği ızdırabı gülerek karşılayan bir âşık var karşımızda.

Esrar Dede aynı manayı şöyle ifade ediyor:

Dil sînede bir bahr-i hûn Esrâr bî-sabr u sükûn
Gerçi gül-i zahm-ı derûn her dem güler ben ağlarım

Gönül, sinemde bir kan denizi gibidir. Esrar ise sabırdan ve sükûndan mahrum hâlde ızdıraplar içerisindedir. Gerçi göğsümde açan yaraların dağ gibi görünüşü daima gülmektedir. Ben ise ağlarım.

Öyle mübhem bir vaziyet var ki o hâlde ağlayan kim? Burada özün özüne işaret var. Zahiren tamamen bir gülüş, mutluluk, bahtiyarlık, zenginlik var ama o bile güler ben ağlarım. Yani kalbin kalbine, süveydaya işaret ediliyor.

Söz, İzzet Molla merhumda:

Kalmamış bülbüllerin te'sîr feryâdında hîç
Gül o gül ammâ ne hikmetdir gülistân ol değil

Bülbüllerin feryatlarında tesir kalmamış. Feryat edip duruyor ama duyan, dinleyen yok. Gül yine o gül, ama ne hikmetse gülistan o eski gülistan değil.

Geldik Nedîm'in şuh edasına:

Güllü dîbâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni

Ey sevgilim, üzerinde gül deseni bulunan kumaştan yapılmış bir elbise giymişsin, ama ben korkuyorum. O elbisenin üzerindeki gül resminin dikeninin gölgesi, tenini incitecek diye üzülüyorum.

Dikkat buyurulsun. Bu nasıl bir nazenin tendir ki incitecek olan kumaş değil, kumaştaki gül değil, o gülün dikeni de değil, o dikenin gölgesidir. Güzelliğin tasviri ancak bu kadar olur.

Geldik Fuzûlî'ye:

Belâ zımnında rahat olduğun izhâr eder halka
Felek beyhûde hâr-ı huşkdan gül-berg-i ter vermez

Gelen bir belanın içinde bir rahatlık, ferahlık gizlemekte olduğunu sana öğretmek için bak felek ne yapıyor? Kış gününde kendisinden hiçbir şey beklemeyeceğin kuru dallardan, bahar geldiğinde gonca güller veriyor. Yani böylesine dikenden, böylesine gülü veren sana diyor ki bugünkü sıkıntın yarınki ferahlığın müjdesidir. Şikâyet etmeyi bırak da Allah'a şükret. Şöyle de ifade edebiliriz. Güller arasında diken var diye şikâyetçi olma. Dikenler arasında gül verdiği için Allah'a şükret.

Fuzûlî bir başka beytinde de şöyle söylüyor:

Sohbetimden âr edip ey gül beni terk etme kim
Gül olur efsürde terk-i sohbet-i hâr eylegeç

Ben diken gibiyim, sen de gülsün ey sevgili. Biz bir arada olmak durumundayız. Benim sohbetimden utanırsın tabii, çünkü ben dilenciyim, sen sultansın. Sana bir düşüklük gibi

gelir. Haklısın; ama benim sohbetimden de fazla uzak kalma. Çünkü gül dikenden ayrıldığı zaman darmadağın olur. Gonca yerinden kopup dikenden uzaklaştığı zaman artık itibar görmez, yaprakları perişan olur, perakende olur, efsürde olur.

Hayâlî Bey ve Zâtî'nin ortak imzalarını taşıyan bir tahmîsle bu bahsi kapatalım, İlk 3 mısra Hayâlî Bey'in, son 2 mısra ise Zâtî'nin:

Gül güler gülşende sana ağlamak olmuş nasîb
Yoksa goncana rakîb-i hâr mı oldu karîb
Derde mi düştün ki dermân edemez ona tabîb
Ağlayıp feryâd edersin her nefes ey andelîb
Hâr ile hem-sâye olmuş verd-i handânın mı var

Sabırla Koruk Helva Olurmuş

Sabrın sonu selâmet
Sabır hayra alâmet
Belâ sana kahretsin
Sen belâya selâm et

Necip Fazıl Kısakürek

Necip Fazıl Kısakürek, sabır konulu bir şiirinin ilk kıtasında böyle söylemiş. Sabır konusunu ele alacağız. Siz de bizi sabırla okursanız bahtiyar oluruz.

Sabırdan bahsetmek için sabır ehli olmak gerekir. Elbette bu kolay bir şey değil. Kendisi sabırlı olmayanın, daha doğrusu herhangi bir müsbet, olumlu, güzel tavsiyede bulunanın, eğer kendisi bu hâl ile hâllenmemişse, kendisi o sıfat ile muttasıf değilse sözü tesir etmez. Şöyle bakıyoruz kendimize sabırlı mıyız diye, aslında pek sabırlı olmadığımızı görüyoruz. Fakat güzel sözleri de birinin nakletmesi lazım. Biz de elden geldiğince, emredildiği gibi sabırlı olmaya gayret ediyoruz, etmeliyiz. Bu dünya imtihan dünyası. İmanın yarısı sabır, yansı

şükür denilmiştir. Hem belaya sabredilecek hem de nimete şükredilecek. Üstatların mısraları ile devam edelim.

Sabırla ilgili aklımıza ilk gelen Nâbî merhumun beyti:

Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre
İki yokdan ne çıkar fikredelim bir kerre

Bende sabır ve sükûn yok. Sende de vefadan zerre yok. İki yoktan ne çıkar, bunu bir düşünelim.

Burada kastedilen şey şudur. İki yok ifadesi dikkati çekmektedir. Farsçada olumsuzluk yapan "nâ" ve "bî" ekleri vardır. Bu iki ek birleşince şairimizin mahlası ortaya çıkmaktadır: Nâbî.

Fatih devri şairi Ahmed Paşa o dönemi şöyle resmetmiş. Tek cefa, maşuğun âşığa ettiği eziyetti, diyor. Yani denge, adalet her sahada tesis edilmiş. Sadece sevgilinin, aşkın kanunu olarak âşığa ettiği eziyete, sultanın da yapabileceği bir şey yok. Tabii burada ne lâzım. "*Yâ seferdir yâ tahammül anla aşkın çâresi*". Üstat Nedîm de öyle söylemişti. Aşkın kanunudur. Ya sabredeceksin ya da çekip gideceksin. Yani ölüm karşısında bile şairlerimizin duruşları böyle. Hakîmâne bir duruşları var. Ölümü bir kurtuluş gibi ele alıyorlar.

Şeyh Gâlib merhum bir beytinde buyuruyor ki:

Mesîhâ-yı nigâhdan ders alıp dehrin etıbbâsı
Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir

Zamanımızın tabipleri, ölüyü diriltme mucizesine sahip olan Hazret-i İsa'dan ders alarak bana bir ilaç tertip ettiler. Verdikleri ilaç Hazret-i Eyyûb'un sabrı oldu.

Ahmed Paşa da güzel bir gazelinde der ki:

Dün tabîbe derd-i dilden bir devâ sordum dedi
Gam yemekden özge bu derdin devâsın bilmedim

Dün, tabibe gönlümün derdi için bir deva sordum. O dedi ki gam yemekten başka bu derdin herhangi bir devası yok.

Biz bu konunun başında Necip Fazıl'ın -Allah gani gani rahmet etsin- ilk kıtasını verdiğimiz şiirinin tamamını okuyalım isterseniz:

Sabrın sonu selâmet
Sabır hayra alâmet.
Belâ sana kahretsin;
Sen belâya selâm et!

Felâh mı, onda felâh,
Sılâh mı, onda sılâh.
Sen de kim oluyorsun?
Asıl sabreden Allah

Sabır, incecik sırat;
Murat içinde murat.
Sabır Hakk'a tevekkül,
Sabır Hakk'a itimat.

Sabırla pişer koruk,
Yerle bir olur doruk.
Sabır, sabır ve sabır,
İşte Kur'ân'da buyruk!

Bir sır ki aşikâre
Ava yenik şikâre,
Yalnız, yalnız sabırda
Çaresizliğe çare...

Tahammül etmek, sabretmek, sesini çıkarmamak falan değil buradaki durum. Durum çok ciddî. Belaya selâm etme durumu var burada. Çünkü o belayı veren Allah'tır. O belayı gönderen Allah'tır. O, sana ilaçtır. Sen fark etmesen de. Zaten ilaç dediğimiz şey de acı olmaz mı?

Doktorun en keskin bıçaktan daha keskin neşterle seni masaya yatırıp kesip biçmesi, dışarıdan bakıldığı zaman, işi anlamayan birisi tarafından hastaya yapılan bir zulüm gibi görülebilir. Ama durum öyle midir? Hayır. Şefkatin ta kendisidir. Yani aslında belalar bize Allah tarafından gönderilen ilaçlardır. Onu anlamaya da irfan deniyor zaten.

Atalarımız der ki "Sabırla, koruk helva olur". Biz bunu dinlerken pek fazla düşünmeyiz. Koruk çok ekşidir, üzümün ham hâlidir. O kadar ekşidir ki limona rahmet okutur. O bile helva olur. Bu sözü gönül almak için söylenmiş gibi algılayabilir insan. Hâlbuki gerçekten sabırla, koruk helva olur. Eğer beklerseniz o çok ekşi koruk, üzüm olur. Biraz daha bekler ve gereğini yaparsanız ne olur, pekmez olur. Pekmezle ne yaparsınız helva. Yeter ki süreçlere tahammül edilebilsin.

Necip Fazıl'ın bağlı olduğu zât olan Abdülhakîm Arvâsî Hazretleri mutlak hakikat için şöyle demişti: Zuhurunun şiddetinden gâib. O kadar görünüyor ki o yüzden görünmüyor. Şiirde geçen "bir sır ki âşikâre" o demek. Peki, çok göründüğü için, çok açık ve âşikâr olduğu için görünmemek de ne demek? Galiba şu demek. Güneşe gözlerinizi dikseniz dikkatle baksanız. On saniye sonra güneşi de görmezsiniz hiçbir şeyi de görmezsiniz. O kadar âşikârdır ki o yüzden göremezsiniz.

Yavru balık anne balığa demiş ki anneciğim bana suyu anlatır mısın? Anne balık demiş ki sen bana sudan başka bir şey göster ben sana suyu anlatayım. Yani o kadar âşikâr.

Havanın ne olduğunu hava boşluğuna düşen güvercine sormak lazımdır. Hep hava içinde olduğumuz için her zaman nefes alabildiğimiz için kıymetini bilmeyiz; ama yokluğunda hissederiz.

Sabırla ilgili Edirneli Hâtemî şöyle diyor:

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanın pâyine dâmen dolanır

Sabırla, usul usul, gerektiği gibi giden menzile ulaşır. Acele ederse insan ayağına eteği dolanır, yolundan kalır. Sabretmemesi, aceleci olması insanı menzile ulaştırmaz. Bilakis ona mâni de olabilir.

Şeyh Gâlib bir mısraında diyor ki:

Acebdir vakt olur kim matlaba esbâb olur mâni

Şaşılacak şeydir ki talep edilen şeye bazen yapışılan sebep, yani tutulan yol engel olabilir. Nasıl olur bu? Sabretmezseniz, gerektiği gibi davranmazsanız sonuç iyi olmaz.

Sabırla ilgili Nev'î merhum bir beytinde şöyle söylüyor:

Kef kef geçer denizler aşk ile muztarîb-hâl
Dağlar şikâyet eyler sabr u sükûn elinden

Denizler, içinde bulunduğu o dalgalı hâl sebebiyle kef kef geçer. Şimdilerde kullanmadığımız bir ifade bu. Bundan 30 yıl önce bile kullanılmakta idi hâlbuki. Çok yorulmuş, mecali kalmamış biri çalışırken dağda bayırda, o bitkin hâl için kef kef geçtim der. Artık bittim, çalışacak mecâlim kalmadı

manasına gelir. Kef avuç içi demektir. Denizin dalgası da demektir. Dolayısıyla şair öyle bir ızdırap hâlindedir ki sürekli hareketlilik, hiç durmadan dalgalanma hâlinden dolayı mecali kalmamıştır. Aman şöyle bir sükûnet bulsak diye sanki şikâyet eder gibidir deniz. Öte yandan dağ, tam bir sabr ve sükûn hâlindedir. O da o durumdan şikâyetçidir. Hâlbuki öyle mi olmalı? Denizin kef kef geçmesi, dağın sabr u sükûn içinde olması yerindedir. Yani sana hareket verildiyse bu senin için iyidir. Sükûn verildiyse o senin için iyidir.

Herkese verilen imtihanın şekli de farklı sonuçları da farklı. Adam var fakirlik sebebiyle Allah göstermesin sabredemeyip isyana düşebilir. Adam var zenginlik sebebiyle azıp isyana düşebilir. Adam var sağlığı sebebiyle hata eder, isyana düşer, Allah göstermesin Cehennemlik olur. Adam var hastalığı sebebiyle isyan eder Cehennemlik olur. Allah'tan hayırlısını istemek lazım. Gelene sabretmek lazım. İnsan bilmeli ki bize en layık olan onun verdiğidir.

Nâbî merhum sabrın âşıkâne boyutuna işaret ediyor:

Tahammül eylemeden gayrı vaz'-ı cânâne
Kitâb-ı fenn-i hiredde ilâcımız yokdur

Sevgilinin bize çektirdiği ızdırap karşısında, tahammül etmekten başka bir çare göremedim. Akılda, kitapta bizim ilacımız yok. Sadece sabredeceğiz.

Tahammül ve sabır farklı şeylerdir. Gelen sıkıntıya, belaya ses çıkarmazsınız. İsyan etmezsiniz, bu tahammüldür. Ama sabır onu hoş karşılamaktır. Kan kusarken kızılcık şerbeti içtim demektir. Ne kadar güzel oldu demektir. Herkesin de harcı değildir. O yüzden bela geldiği zaman şükretme

derler adama, hamdet. Neden? Evet, bela bir nimettir. Şükredilen nimet artar. Sen de şükredersin. Olur ki artar. Sabredemeyebilirsin. İmtihanı kaybedersin. O yüzden hamdet. Hamd hem belada hem nimette. Şükür, nimette. Yani gelen belaya ne iyi oldu da geldi, demek her adamın harcı değil. Ya Rabbî, ben aciz kulunum, verdin itirazım yok, takdir senindir. Ancak belayı üzerimden al, beni ferahlandır diyerek dua etmek lazım. Çünkü belaya tahammül etmek zor.

Nâbî merhum bu gazelin ilk beytinde de şöyle diyordu:

Eğerçi köhne metâ'ız revâcımız yokdur
Revâca da o kadar ihtiyâcımız yokdur

Gerçi biz eski bir malız, bizim revacımız yoktur. Revaca da zaten o kadar ihtiyacımız yoktur.

Hazret-i Mevlânâ, ayın gece sabretmesi onu apaydın bir hâle kor, gülün dikene sabretmesi onun güzel kokulu bir hâle gelmesine vesile olur, her hayır sabırla gelir demektedir.

Bir Çin atasözü şöyle diyor: Bir bardak bilgi lazım, bir kova tecrübe, bir deniz dolusu sabır.

Esrar Dede:

Anladım cevrine pâyân u nihâyet yokdur
Bende de zerre kadar sabra liyâkat yokdur

Ey sevgilim anladım ki senin yapacağın eziyete bir hudut, sınır yok. Ne yapalım ki bende de zerre kadar sabra kabiliyet yok.

Yine Esrar Dede'den:

Ben sabr edeyim derd ü gam-ı hicrine ammâ
Sen de güzelim etdiğin ikrârı unutma

Ben bu ızdıraba sabredeyim, verdiğim sözde durayım; ama güzelim sen de verdiğin sözü unutma.

Ağlatmayacakdın yola bakdırmayacakdın
Ol va'de-i tekrâr-be-tekrârı unutma

Sen bana söz vermiştin. Ağlatmayacaktın, yola baktırmayacaktın. Tekrar tekrar da vadetmiştin. Gel bunu unutma.

Geldik Na'ilî'nin dili biraz ağdalı beytine:

Semt-i hırmâna düşer teşne-leb-i cûy-ı taleb
Tîh-i hayretde kalır germ-rev-i sûy-ı taleb

Talep sahibi olan, bir şey isteyen kişi ancak üzüleceği, mutsuz olacağı, kahrolacağı bir yere düşer. Talep yolunun sonu budur. Talep sahibi kişi, hayret çölünde kalır. Talebinin peşi sıra ateşli bir şekilde yol alan kişi, şaşkınlık içinde kalır.

Şair biraz dolambaçlı söylemiş ama sözün özü şu. Abdülhakîm Arvâsî Hazretleri der ki: Bu bana lazım değil diyen kişi rahat eder. Bu dünyada rahat etmenin çaresi, talebi azaltmaktır. Bu bana lazım değil, demek... Lazım mı dedin, işte o zaman kendi hayatını kendin zehirledin. Elde etsen bile bir sürü hasetçiler var.

Bâkî merhum hasetçilerle ilgili olarak ne demişti:

Âlemde zerre denlu değil iken vücudumuz
Müşkil budur ki zerreden artuk hasudumuz

Bizim bu âlemdeki varlığımız iğnenin ucu kadar küçücük. Ama zerreler adedinden fazla hasetçimiz var. Böyle de bir problem var.

Bağdatlı Rûhî merhum da kendi nefsine şöyle demiş:

Cihânın ni'metinden hisse-i ümmîdin götür Rûhî
O denlü tâlibi var kim ne sana ne bana artar

Ey Rûhî, sen sen ol, akıllı ol, bu dünyada çok fazla talep sahibi olma. Çok fazla şey isteme. O kadar çok talibi var ki sana bana artacak gibi değil. Bari başını belaya sokma.

Bu bana lazım değildir, diyen rahat eder. Zira ecel, emelin önündedir. Emel besledikçe hayat zorlaşır, insanın rakibi artar, düşmanı artar, mutluluğu azalır, huzuru azalır. Ömrünü kendi kendine zindan eder. Son tahlilde de eline hiçbir şey geçmeden bu dünyadan ayrılır.

Alvarlı Efe o muhteşem şiirinde şöyle demişti:

Hazer kıl kırma kalbin kimsenin cânını incitme
Esîr-i gurbet-i nâlân olan insânı incitme
Tarîk-i aşkda bî-çâre-i hicrânı incitme
Sabır kıl her belâya hâne-i Rahmân'ı incitme
Felekde hâsılı insân isen bir cânı incitme
Günâhkâr olma fahr-i âlem-i zî-şânı incitme

Her belaya sabır kıl, dedikten sonra hane-i Rahmân'ı incitme, diyor. Allah bir dert verdiğinde, o kişi bu dertten şikâyet ederse bu ne kadar fecî bir hâldir.

Fennî de bir şiirinde şöyle diyor:

Hudâ'dan gayre 'arz-ı ihtiyâç etme gınâ göster
Şikâyet etme Hak'tan halka her hâle rızâ göster

Sen Allah'tan başkasına ihtiyacını sunma, gına göster. Belaya sabretmez de şikâyetlenirsen, yakınırsan, Allah'ı kullarına şikâyet etmiş olursun.

Kimi kime şikâyet ediyorsun. O, sana bir nimet verdi. O, nimet de acı suretinde sana geldi. O, böyle takdir etti. Sen ahlanırsan ne olur. Allah'ı şikâyet etmiş olursun. Hakiki dostunu, dostluğu şüpheli olanlara şikâyet etmiş olursun.

Fennî bir başka açıdan sabrı bakın nasıl söylüyor:

Sirişk-i âlimi ey dest-mâlim silme sabr eyle
Beni bu dîde-i hûn-bâr ile yârim aman görsün

Aman mendilim sabret de ben ağlarken, kanlı gözyaşları dökerken silme. Yârim beni ağlarken görsün.

Ziyâ Paşa sabrı, bakın kendi edasıyla nasıl ifade ediyor:

Sabret siteme ister isen hüsn-i mukâfât
Fikreyle ne zulm eylediler Yûsuf'a ihvân

Hazret-i Yusuf'a kardeşlerinin ne zulümler ettiğini hatırla da sen de sana gelen eziyete, işkenceye sabret, neticeye kavuşursun.

Öyle değil midir? Hazret-i Yusuf'un kardeşleri babasına Yusuf öldü, dediler. Kanlı gömleğini babasına götürdüler. Kendisini kuyuya attılar. Ne büyük belalara sabırdan sonra ne kadar yüce nimetlere vasıl oldu, ibret al, diyerek Ziyâ Paşa bizi ikaz ediyor.

Fennî'den devam edelim:

Tecâhül-pîşedir iğmâz eder bilmezlenir yoksa
Benim ahvâl-i dîğer-gûnumu ol mâh bilmez mi

Bilmemezlik, istiğna hâli benim sevgilimin âdetidir. Yoksa benim hâlimi, o ay yüzlü sevgili hiç bilmez olur mu?

Müdâhinler beni tağyîre hâhişgerse etsinler
Hulûs-ı bâlimi her hâlimi Allâh bilmez mi

Kötü niyetli kişiler beni sağda solda kötüleyeceklerse kötülesinler. Allah benim hâlimi bilmiyor mu? İnsanlar ne derlerse desinler.

Bir irfan ehli zata birisi geldi ve dedi ki yüz defa sabrettim efendim, sonunda dayanamadım. Aldığı cevap şu oldu. Sabrın bitmesi ampulün patlayıp yanması gibidir. Sonunda patlayacaktın da niye yüz kere sabrettin. Sabır dediğin sonuna kadar olmalıdır.

İçerdeki Düşman: Nefis

Bana hiç nefs-i emmârem gibi sû'-i karîn olmaz
Bu düzd-i hânegînin kimse şerrinden emîn olmaz

Diyarbakırlı Hâmî

Hikemî beyitleriyle dikkat çeken Hâmî demiş ki: Bana, nefs-i emmârem gibi kötü arkadaş yok. En kötüsü o. Evin içinde bulunan bu hırsızın şerrinden kurtulabilen yok.

Kilidi, alarmı, tedbiri dışarıdaki hırsıza karşı yaparsın. Ama öyle bir hırsızdan bahsediyoruz ki içeride. Kilit de kâr etmiyor, diyerek meseleye vuzuh getirmiş Hâmî.

Kitabımızın bu kısmında nefisten bahsedeceğiz. Nefsi şairlerimizin, üstatlarımızın mısraları üzerinden incelemeye çalışacağız.

Tâhirü'l-Mevlevî bu konuda şöyle söylüyor:

Derûn-ı sînede dil adlı bir düşman karâr etmiş
Bu hasm-ı hânegîden bir dakika dâdımız yokdur

Sinemde gönül adlı bir düşman karar etmiş, yerleşmiş. Bu evin içindeki düşmanın zararından bir an bile kurtulamıyoruz.

Şöyle bir bakıyorum, nefse dil diye isim verilmesi pek âdetten değil. Beyte başka türlü bir mana vermek de mümkün görünmüyor. Belki de şöyle bir anlam kastedilmiş olabilir. Yûnus Emre'nin de dediği gibi *"Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayrân olur."* Gönlümün ızdırabı bitmiyor. Hep acı çekiyorum onun yüzünden. Şair bunu kastetmiş de olabilir.

Allah evi olan gönül ve Allah'ın düşmanı olan nefis, insanın kısa hikâyesi diyebiliriz. İnsan bu ikisinin birleşmesinden meydana geliyor, desek herhâlde yanılmış olmayız. İki zıddın bir araya gelmiş hâli.

Evliyanın büyüklerinden biri dedi ki: Allah'ı zıtları birleştirici olarak tanıdım. Cem'-i zıddeyn, yani iki zıddı bir araya getiren olarak tanıdım. En büyük, en muazzam misal insan. Allah'a âşık olan bir ruh ve ona düşman olan bir nefis bir araya geliyor ve insan ortaya çıkıyor. Harp devam ediyor. Ne zamana kadar devam ediyor? Bu çok çetin bir harptir, ölene kadar devam eder. Ölmek de iki türlü olur. Biri herkesin bildiği gibi ölmektir. Yatarsın, vefat edersin. İnsanlar seni uğurlarlar. Kefenlerler, teneşire yatırırlar ve defnederler. Bu bildiğimiz ölmektir Bu durumda nefsin zararından, iğvâsından, şerrinden insan kurtulur. Ancak ikincisi ölmeden önce ölmektir ki onu yapana da evliya deniyor zaten, veli

deniyor, Allah dostu deniyor. Yani olmak için ölmek lazım. Kendinden, nefsinden kurtulmak, ona söz geçirmek, onun kişiye hâkim olmasından kurtulmak lazım.

Sormuşlar, her zaman şeytandan Allah'a sığınırız deriz, kimdir bu şeytan? Hikmet ehli zat cevap vermiş: Üçtür. Birincisi, herkesin bildiği şeytan İblis'tir ki Hazret-i Âdem'in Cennetten dünyaya gelmesine neden olan odur. Diğer ikisine göre onun zararı mahdûddur, sınırlıdır. İkincisi, nefistir. İnsanın içindedir. O kadar tehlikelidir ki elinden kurtulan yok gibidir. En başta gelen mesele onu tanımadır. Onu tanımayan onun şerrinden nasıl kurtulacak. Kendi arzusunu, kendi isteğini bir şey zanneden, onu iyi, güzel, mübarek zanneden biri olursa insan bu nefisten nasıl kurtulsun. Onu iyi zannediyor bir defa. Haberdar değil ki hastalıktan kurtulsun. Üçüncüsü, kötü arkadaştır ki zararından kurtulan hiç olmaz.

Nefsin bu tabiatını şöyle izah etmişler. Şeytan köpek gibidir. Dışarıdan saldırır, fırsat bulursa ısırır. Hastalığını geçirir. Fakat nefis öyle değil. Kaplan gibidir. Ne yaparsan yap geri dönmez. Mutlaka, neticeyi alana kadar işin üstüne gider. Üstelik hilebazdır. Ömrü boyunca kendini gizleyerek, ibadetine, taatine karışmayarak, son anda dediğini yaptırıp Allah korusun insanın imansız gitmesine sebep olacak kadar tehlikelidir. Tek çare tanımak, hilelerine karşı uyanık olmak ve kurtulmuş olanlarla beraber olmak.

Bir hikmet ehli zata ziyarete geliyor bir başka hikmet ehli zat. Hazret-i Peygamber evladı olduğu sabit olan bir kişi. Bendenizin tanıma fırsatı olmuştu 20 yıl kadar önce. Ziyaret sırasında geldiği zatın kıymetini biliyor. Bu olay evde cereyan ediyor. Ayrılırlarken, arkadaşlarımız dışarıda bekliyorlar, müsaade ederseniz ben gideyim onları fazla bekletmeyeyim,

diyor. Ev sahibi zat buyuruyor ki, keşke onları da çağırsaydınız, sokakta beklemeselerdi. Deniyor ki, efendim onlar buraya giremezler. Kimdir onlar? Şeytanla nefis efendim. Onları bıraktık da geldik.

Hani derler ya efendim, âlimin yanında dilini, ârifin yanında gönlünü tutmasını bilmeli. Hem âlim hem ârif ise aman ha iki kat dikkat et. Zaten tarif de öyle. Veli diye bir kelime, çoğulu evliya, ârif diye bir kelime duyuyoruz, âlim diye bir kelime duyuyoruz belli ki iyi bir şey, nedir bunlar yani? Kafa bilgilerine sahip olana âlim denir. Kalp bilgilerine sahip olana ârif denir. Hem kafa hem de kalp bilgilerine sahip olana velî denir. Onları tanıyınca insan kendini de anlamış olur. Kültürümüzde aynaya bak, derler. Aynaya bak demek, o demektir. Güneşin karşısında olan, kendisinin ne kadar karanlık olduğunu fark eder. Eğer insan güneşi görmediyse kendini bir şey zanneder tabii ki. Dolayısıyla nefis gibi bir tehlikenin de farkına varmak gerekir.

Bir radyo programı yapıyordum. Programda iyi bir insan olmanın gerekliliğini, hikmet ehli insanlardan naklen anlatırken, kişinin kendini sevmemesi, kendini iyi bilmemesi, kendini kötü bilmesi; başkalarına ise iyi gözle bakması meyanında sözü sürdürürken, bir hanımefendi canlı yayına bağlandı ve ben kendimi seviyorum Hayati Bey, dedi. Sözünüze itiraz ediyorum, bunu kabul edemiyorum, dedi. "Kendinizi seviyor musunuz?" dedim. Evet, dedi. Madem söylediniz, benim de size şu kadar bir sözüm olsun. Sevdiğinizi ateşten koruyun, dedim. Hanımefendi birkaç saniye düşündükten sonra ne demek istediğimi sordu. İnsan sevdiğini korur. Sevdiğiniz bir tehlikeye doğru gidiyorsa onu korumanız lazım, dedim. Nasıl yapacağım bu işi, dedi. Sonra sohbet ilerledi ve kendisine tavsiyelerde bulunduk. Kendini iyi, güzel

zanneden de çirkinleşir. Gururun, kibrin, ucbun ta kendisidir kendini iyi zannetme, Allah göstermesin.

Bir beyit daha arz edelim.

Bilmedim ahvâlimi gerçi ne hâl üstündedir
Şol kadar bildim ki nefs ile cidâl üstündedir

Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî)

Kendimi irdeledim, muhasebeye çektim. Gördüm ki nefisle büyük bir mücadele içindeyim.

İnsan nefsiyle mücadele etmelidir zaten. Çünkü bu teneşire kadar sürecek bir harptir. Rahmetli Prof. Dr. Ayhan Songar şöyle bir şey anlatmıştı. Kendisi ruhiyatçı. Bir hastasına ismini soy ismini soruyor. Hastanın soyadı "Kavgalı" imiş. Rahmetli nüktedan da biri idi. Hastaya kiminle kavgalısın evlat, diye sormuş. Nefsimizle Hocam, demiş hasta, başka kiminle kavgalı olacağız. Ayhan Songar diyor ki, kim hasta kim tabip? O geldi bize şifa sundu ve bize hakikati söyledi. Görünüşte muayene ücretini alması gereken doktor ben, hasta da o idi ama öyle bir söz söyledi ki bizi irşat etti.

Bazen öyle olur. Tabip, iyi olacak hastanın ayağına gidermiş. Bir nefis terbiyecisine nasıl kavuşulur, diye sormalıdır herkes kendine. Zaten bu dünyaya onun için geldik. Necip Fazıl Kısakürek bağlı bulunduğu zâta, efendim zât-ı âlînize nasıl kavuşulur, sizden nasıl istifade edilir gibi sorular sordu. Soruyu uzunca soruyor ki uzunca bir sohbete medar olsun istiyor. Bu soru üzerine Abdülhakîm Arvâsî Hazretleri gözünü onun üzerine doğru diker ve şöyle bir cevap verir: Necip, nasip meselesi.

Birisi Veysel Karanî Hazretleri'ne geliyor ve nasihat istiyor. "Kalbim karardı, gaflete düştüm, bir nasihat lütfeder

misiniz?" diyor. "Baban sağ mı?" deniliyor. Sizlere ömür. Deden? Sizlere ömür. Hazret-i Âdem'den bugüne gelene kadar bütün ecdadın ölmüş. Sıra sana gelmiş. Bu sana nasihat olarak yetmiyorsa ben ne diyeyim.

Ölümü hatırlamak en güzel bir ilaçtır. İnsanın boynunu büker, insanı daha bir insanlaştırır. Ölümü unutmamak lazım. Kitabımızın adı gibi: *İşte Geldik Gidiyoruz.* Öleceğini hatırlayan kişi, hiç değilse bazı kötülüklerden el çeker. Vazgeçer onları yapmaktan.

Ölümü hatırlamak deyince iki şey birden aklıma geldi. Dost dediğin Allah'ı ve ölümü hatırlatandır. Düşman da bu ikisini unutturan. Nefsi muhasebe etme, kendini hesaba çekme hususunda büyüklerimizden biri demiş ki, nefsi muhasebe noktasında o kadar ileri gittim ki niyetlerimi de sorgular oldum. Hatırımdan geçenleri de hesaba dâhil ediyorum

Harun Reşid, Behlül Dânâ'ya ölüm bana soğuk geliyor, dedi. Gelen cevap çok netti: Buradaki evi yaptın, fakat oradaki, ahiretteki evi yıktın. Tabii ki ölüm sana soğuk gelir.

Bizim kültürümüzde yöneticilerin hemen yanı başında, onları uyaran gönül ehli insanlar olurdu. Tepedekinin kalbi uyanık olursa, aşağıya doğru sirayet eder. Bu sebeple, büyüklerin yanı başındaki gönül ehli zatlar, sürekli onları ikaz ederlerdi.

Ölümü hatırlama karşısında insanın tavrı dört türlü olurmuş. İmâm-ı Gazâlî Hazretleri böyle buyuruyor, dört sınıf insandan bahsediyor:

İlk gruptaki insan dünyayı sevmektedir ve ölümü hatırladıkça dünyaya olan muhabbeti, sevgisi artar. Bu sevgi, zehir gibi öldürücüdür. Semm-i kattâldir, mutlak öldürücü zehirdir. Dünyayı sevmek geçeceğin köprüyü sevmek gibi bir şey. O bir köprüdür, geçer gidersin, önemli olan köprü değil, gideceğimiz yerdir.

İkinci gruptaki insan tövbekârdır. Günahları vardır. Samimi tövbe ehlidir. Ölümü hatırladıkça gözyaşı artar, tövbesi artar, kulluğu derinleşir. O, kazanır.

Üçüncü gruptaki insan velidir. Ölümü arzular. Gelse de kurtulsak diye düşünür. Ölüm onun için tesellidir.

Dördüncü gruptaki insan ise ölüm hususunda bekleyiş ve özleyiş içerisinde değildir. Tam bir rıza hâlindedir. Ölüm ne zaman gelirse gelir. Karışmaz yani. İlâhî irade karşısında zerre itirazı yoktur.

Evliyadan biri şöyle söylüyor, bir tek şey istiyorum o da Rabb'imin rızası. Rabb'imin istediğini istiyorum. Başka da bir şey istemiyorum. Ancak yarın yürü kulum Cehenneme, derse ne yaparım bilmiyorum.

Yûnus Emre'ye kulak verelim:

Tenim toprak tozar yolca
Nefsim iltir beni önce
Gördüm nefsin burcu yüce
Kazma aldım kazar oldum

Bu nefs ile dünya fani
Bu dünyaya gelen hani
Aldattın ey dünya beni
İşlerinden bezer oldum

Hayra döndü benim işim
Endişeden azat başım
Nefsimin başını kestim
Kanatlanıp uçar oldum

Kanatlanıp uçabilmenin yolunu Yûnus Emre ne güzel söylemiş. Nefisten kurtulunca ancak mesafe alınır. Bu nefis, senin için bir bela. Ayaklarına bağ, sırtına bağ. Bir taş gibi sanki, ne uçulur ne yüzülür.

Bir hadîs-i kudsî mealinde şöyle buyrulur: Bana kavuşmana mâni olan sensin. Senden başka mâni yok.

Cenâb-ı Hak şefkati ve merhametiyle diyor ki, ey kulum seni kendim için yarattım. Ama bana kavuşmana bir mâni var. O da senin benliğindir. Ondan bir kurtul, diyerek bize tavsiyede bulunuyor.

Yine Yûnus Emre şöyle buyuruyor:

Hakîkate bakar isen nefsin sana düşman yeter
Var imdi ol nefsin ile vuruş savaş tokuş yürü

Nefistir eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işin var kimesne ile nefsine kakı boş yürü

Efendim hani ayırırız ya, divan edebiyatı, halk edebiyatı diye. Bu canlı misalde de görüldüğü gibi zaman zaman Yûnus'un mısralarını anlamak daha zor olabiliyor. Demek ki bu tarz kategorizasyonlar çok da yerinde değil. Bu iki edebî gelenek bütünüyle birbirinin aynısı olmamakla beraber, birbiriyle büsbütün kopuk da değildir, önemli olan hikemî sözü söyleyebilmektir.

Yûnus Emre diyor ki düşman olarak nefsin sana yeter. Tersinden alacak olursak dost olarak Allah sana yeter. Seni yoktan var etti. Seni yaşattı. Hiç hak etmediğin nimetleri sana verdi. Şükretmemene rağmen bu nimetleri kesmiyor. Kusurunu, kabahatini biliyor, buna rağmen örtüyor.

Eskiler "ustur uyûbenâ" diye dua ederlermiş. Allah'ım ayıplarımı ört, demektir. Bu duanın kabul olması için insanın kendisinin ayıp örtücü olması gerekir. Sen ört ki senin de ayıbın örtülsün.

Yûnus Emre konuşmaya devam ediyor. Sana nefsini söyledim, bütün savaşını, harbini-darbini git onunla yap. Adamı yolda bırakan nefistir. Birini kötüleyeceksen nefsini kötüle. Başkası ile uğraşma. Ömrünü zayi etme. Çünkü ömrün kazası yok.

Şeyh Gâlib bu konuda şöyle söyler:

Geçti gün ferdâyı ko sâ'at bu sâ'at dem bu dem

Dün vardı, geçti. Bir daha geri gelmeyecek. Yarın ise şüpheli. Elinde sadece bu saat var, an bu andır. Bu anın kıymetini bil.

Sana deseler ki yüz yıl sonrası mı sana yakın, yoksa dün mü? Vallahi yüz yıl sonrası daha yakın. Neden peki? Dün gitti çünkü. Geri gelme ihtimali yok. Yüz yıl sonrasının gelme ihtimali var. Hiç değilse ona yaklaşıyoruz.

Şeyh Gâlib'in anlattığı durumu idrak eden kişilere ibnü'l vakt deniyor. Vaktin oğlu yani. Zamanı idrak etmiş, zamanı hakkıyla yaşıyor. O zamanın gereği neyse onu yapıyor. Yanlışı ne ise ondan sakınıyor. Emaneti muhafaza ediyor. İşte bu tarz insanlara ibnü'l vakt deniyor.

Devr eylemedik yer komadık bir nice yıldır
Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya

Bağdatlı Rûhî

Biz bu dünyada her meclise girdik, çıktık. Toplumun her katmanında bulunduk. Her türlü renge boyandık. Divane gönüle uyduk, o da gitti kendi hevesine uydu.

Burada şairimiz dolaylı olarak nefsin hevasını kastediyor. Elde avuçta bir şey kalmadı, kaybettik, diyor.

Bu beyit bana şunu hatırlattı. Bir hikmet ehli zat, oğlundan bahisle şöyle diyor. Oğlunu evlendirmiş. Evlilikte de kaynana odaklı bir sıkıntı var. Ben oğluma tâbiyim. Oğlum hanımına tâbi, hanımı annesine tâbi, annesi de şeytana tâbi, hep beraber şeytanın peşi sıra gidiyoruz.

Merkeb-i nefse uyup her dağ u taşa çarpmagıl
Sen bu meydandan kaçarsan gel berû meydana sen

Yürürken nefsine dikkat et, yürürken dağa taşa çarpma. Kendini nefsin hevasına, iğvasına kaptırma. Yoksa -Allah göstermesin- sana kimse acımaz. Çünkü kendine acımayana kimse acımaz.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretleri, talebeleriyle birlikte dergâhın önündeyken iki köpek dövüşür. Biri beyaz biri siyah. Mevlânâ, talebelerine hangisi kazanır bu dövüşü, demiş. Talebeleri efendim siz daha iyi bilirsiniz, demişler. Mevlânâ cevabı vermiş. Sahibi hangisini daha iyi beslediyse o kazanır. Tutalım ki beyaz köpek kalbi temsil ediyor; siyah köpek de nefsi. Hangisi kazanır? Sahibi hangisini iyi beslemişse elbette o kazanır. Nefsi besledinse günahlarla, suçlarla sen, kaybedersin.

Peki, nasıl davranılmalı? Büyüklerimiz söylenmesi gerekeni söylemişler. Hiçbir alan boş kalmamış aslında. Söylenecekler söylendi, yazılacaklar yazıldı. İş kaldı okuyup, tatbik etmeye. Yoksa gök kubbe altında yeni bir şey yok. Söylenmeye

ihtiyaç oluyor ki her defasında yeniden söyleniyor. Oysa hakikatin çok fazla söze ihtiyacı yoktur. Peki neden, tekrar be tekrar söylenmektedir? Tabii ki dinlenmediği için. Gereği yapılmadığı için.

Sabır konusuna biraz eğilmekte fayda var. Sabır dediğimiz şey sadece belaya sabır değildir. Vazifemizi yapmaya da sabır lazımdır. Hatta nimete de sabır lazımdır. O da çok müşkil bir mesele. İmâm-ı Gazâlî Hazretleri diyor ki, belaya her mümin sabreder ama nimete sabretmek er kişinin kârıdır. Çünkü nimet hâlinde fırsat çoktur. Nefsi besleyen, onu güçlendiren pek çok şey vardır. Orada sabredip istikamet üzere kalmak, zorun zoru bir iştir yani.

Şeytandan şefâ'at umulmaz aslâ
Nefse uyup etme ömrün ber-hevâ

Yozgatlı Hüznî

Sen sakın nefsine uyup da ömrünü boşa geçirme. Çünkü şeytandan asla şefaat umulmaz.

Konu hikmet olduğunda, hikemî mısralar söyleneceğinde söz dönüp dolaşıp Nâbî'ye gelir. Diyor ki:

Sittîn erişdi ey dil ínâbet zamânıdır
Ser-germî-i hevâdan ifâkat zamânıdır

Altmış yaşına geldin ey gönül, artık tövbe zamanıdır. Bugüne kadar yaptığın hatalardan dönmek zamanıdır. Nefsin yakıcı arzularından uzak kalınacak zamandır artık.

Fırsat geçer telâfî-i mâ-fât vaktidir
Nefs-i hevâ-perestî melâmet zamânıdır

Geçirdiğin fırsatları kaza etmenin zamanıdır. Gençliğinde hata etmiş olsan bile, şimdi sana madem yaşlılık ihsan edildi, madem bu fırsatın var, hiç olmazsa tövbeyi kaçırma. Nefsin arzularından uzak durulacak zamandır.

Oldu beyâz-ı subh gibi mûy-ı ser sefîd
Ey hurfe-çeşm uyan ki ibâdet zamânıdır

Tan yerinin ağarması gibi saçların ağardı ve âdeta seni ikaz ediyor. Bu dersi bari al da ömrünün geçip gittiğini anla. Artık ibadet zamanı geldi.

Tâ key sefer mesâlîk-i isyâna Nâbiyâ
Seccâde-i amelde ikâmet zamandır

Ey Nâbî, ne zamana kadar günah işlemeye devam edeceksin? Artık bir uyan. Artık vakit geçiyor bak. Amel seccadesine oturup da kalkmayacağın zamandır.

Şairlerimiz nasihati, öğretici sözleri önce kendilerine söylüyorlar. Burada söylenen sözler her birimiz için geçerlidir. Şöyle ki ölüm herkese eşit mesafededir. Şu anda doğan bebeğe de 90'lık ihtiyara da eşit mesafededir ölüm. O, bir nefeslik mesafededir, vesselâm. Derler ki ölüm; urganda da var, yorganda da. Her ân hazır olmak lazım.

Biraz önce Veysel Karanî Hazretleri'nden bir nasihat arz etmiştim. Eskiden insanlar böyle yaparmış. Gidermiş bir kalp tabibine, kalbim kardı bana ne tavsiye edersin gibi sorular sorarlarmış. Bana nasihat ediver, derlermiş. Maalesef zamanımızda pek rastlanan bir şey değil bu. Kimsenin pek nasihate ihtiyacı yok maalesef. Herkes her şeyi biliyor. Hiç olacak iş midir? Akla, nasihate, bilgiye kimsenin ihtiyacı yok. Veysel Karanî'nin

verdiği nasihat şu: Ölümü, yatınca yastığının altında bil; kalkınca da karşında. O kadar yakındır sana.

Bu tavsiye bana şunu hatırlattı. Bir gönül ehli zat talebeleriyle birlikte Boğaz'da karşıdan karşıya geçiyor. Genç talebelerden biri de sudan korkuyormuş. Yüzme de bilmiyormuş. Tir tir titremeye başlamış. Hocası sormuş, yavrum tedirgin gördüm seni, ne oldu? Talebe cevap vermiş: Efendim ölümle aramızda şu tahta perdeden başka ne var (kayığın dibini kastediyor). Nasıl korkmam! Hocası o anda cevap vermiyor. Sahile çıkınca talebenin beti-benzi normale dönüyor. Gayet ferahlamış. Hocası soruyor, yavrum şimdi niye tedirgin değilsin, şimdi aramızda o tahta perde de yok?

Ölüm, ayağın yere değince uzaklaşıyor mu? Şimdilerde ilginç huylarımız var. Mezarlıkları şehrin çok uzaklarına atıyoruz. Bir yakınımızı defnetmemiz gerektiğinde bir günlük iş çıkıyor. Git git bitmez. Mezarlığı bu kadar uzağa atmakla ne kazandık? Benim şöyle bir misal görmüşlüğüm var. Bir gayr-ı menkul satışına şahit oldum. Pazarlama görevim de vardı. Yani o mülk satılırsa ben de başarılı olmuş olacaktım. Her şey bitti. Aile evi beğendi. Son an geldi, artık imzalar atılacak. Kadıncağız pencereden dışarıyı görmüş. Büyük bir tedirginlikle ben burayı almam, dedi. Bir anda hepimiz şaşırdık. Ne oldu acaba diye merak ettik. Satış bozulduğu için moralimiz de bozuldu. Ama merak ettik, ne oldu da almaktan vazgeçti. Hanımefendi mezarlık görmüş. Bunlar burada duracak mı, dedi. Tedirgin oldu ve evi almaktan vazgeçti. Yani mezar o kadar yakın diye, oturduğun siteye yakın diye almaktan vazgeçtin de ölüm senden uzaklaştı mı? Yani korkulması gereken o değil. Eskiler derler ki ölmek felaket değil, öldükten sonra başına gelecekleri bilmemek felaket. Akıllı olmak lazım.

Gönül hevâya uyup ârzû-yı gurbete düşmüş
Reh-i safâ diyerek har-zâr-ı hayrete düşmüş

Neşâtî

Önceki beytin sahibi Neşâtî bir başka beytinde şöyle der:

Etdik o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihanız

Biz öyle inceldik, öyle süzüldük, nefisten, bedenden, şundan-bundan, süflî kaygılardan öyle uzaklaştık ki cilâlanmış parlak aynalarda görünmez bir hâldeyiz.

Aynı meyanda Nâbî merhum da şöyle buyuruyor:

Âşık ifnâ-yı vücûd eylemekden kasdı budur
İstemez yârânına bâr olduğunu tâbûtun

Âşık niçin kendini inceltir, süzülür. Öldüğü zaman kendisini taşıyan dostlarına yük olmak istemez de ondan.

Hevâdan bahsetmişken Nâ'ilî'den bahsetmemek olmaz.

Hevâ-yı aşka uyup kûy-ı yâre dek gideriz
Nesîm-i subha refikiz bahâra dek gideriz

Aşkın hevasına uyarak yârin mahalline kadar gideriz. Sabah rüzgârına dost olarak bahara kadar gideriz.

İnsanın gidişinin güzel olması lazım. Bu meyanda şöyle demişler:

Yâdında mı doğduğun anlar
Sen ağlardın gülerdi âlem
Öyle bir ömür sür ki mevtin
Olsun sana hande halka matem

Öyle bir yaşa ki sen gelince insanlar sevinmişlerdi. Öyle bir ömür yaşa ki sen ölürken insanlar ağlasın, ama bu gidiş sana gülümseme olsun.

Bu, ancak nefsi yenmekle, onunla baş etmekle mümkün olacaktır. Cenâb-ı Hak hepimize nasip etsin.

Şairlerimizden, gönül ehli büyüklerden, kelâm ve kalem ehli irfan sahiplerinden "nefis" konulu nakiller yapmaya çalıştık. İnşallah nefsine hâkim olabilen insanlardan olabiliriz. Vesselâm...

Murada Ermek Nasıl Bir Şey?

Sînemde ger mü'essir bir dûd-ı âh olaydı
Ruhsârını yakardım ger gökte mâh olaydı

Evvel senin elinden şekvâya ben giderdim
Âlemde âşıkâna bir dâd-hâh olaydı

Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreydim bahtım siyâh olaydı

Olmazdı kalb-i mahzûn tâ böyle zâr u mecnûn
Çeşmin kılaydı efsûn zülfün penâh olaydı

El çektim ey vefâsız vaslın temettu'undan
Rûyına bari bende tâb-ı nigâh olaydı

Kasd eylemek rakîbe kûyunda pek günehmiş
Ben hasmım öldüreydim koy bir günâh olaydı

Hattın Habeş kuluyla alaydı Fas diyârın
Zülfün sevâd-ı Çîn'e tek pâdişâh olaydı

Ömrüm içinde senden ger bir vefâ göreydim
Râzî idim gamınla ömrüm tebâh olaydı

Güçmüş murâda ermek Nevres vefâ yolunda
Ey kâş kûy-i yâre bir başka râh olaydı

Aslen Sakızadalı, 1876 yılında vefat etmiş bir Rum olan, kölelik ve delilik dâhil bu dünyadaki her çileyi çekmiş, kültürümüze hizmetleri itibariyle de hakikaten göz kamaştırıcı bir mevkide bulunan Osman Nevres'in "olaydı" redifli gazelini anacağız. Merhum 3 divan bırakmış. Biri Osmanlı Türkçesi, biri Farsça diğeri Arapçadır. 3 dilde divan yazmış olması çok dikkate değer bir husustur.

Bu bölümde işleyeceğimiz gazel Osman Nevres'in "olaydı" redifli gazeli. Şairimiz tarafından bu gazel yazıldıktan sonra bu şiire yirminin üzerinde tahmîs yapılmıştır. Yani bu, eksen bir gazeldir. Onun üzerinde çok durulmuştur. Birçok şairin ilgisini çekmiştir. Çok esaslı bir tahmîs, 1936 yılında vefat eden Yozgatlı Hüznî merhumundur. Dolayısıyla hem Osman Nevres'in gazeline hem de Hüznî merhumun tahmîsine temas edeceğiz.

Sînemde ger mü'essir bir dûd-ı âh olaydı
Ruhsârını yakardım ger gökte mâh olaydı

Ev sevgili, eğer göğsümde tesirli bir ateş olsaydı ve sen gökteki ay olsaydın, o ateş oraya kadar ulaşır, o güzel yanağını yakardı.

Ey sevgili, yanağına öyle bir tutulmuşluğum var ki şu an sinemdeki ateşi gizlemekten vazgeçip âşikâr etmeyi göze alabilseydim -açığa çıkarmak yasaktır çünkü-, o yanağın gökteki ay olsaydı bile onu yakardım. Yakmıyorsam bil ki sabır ve tahammül etmekteyim. Bil ki ben bu ateşi mahfûz tutmaktayım. Çünkü aşkın kanunu öyle. Feryat etmemek gerekiyor. Çok da açığa vermemek gerekiyor.

Evvel senin elinden şekvâya ben giderdim
Âlemde âşıkâna bir dâd-hâh olaydı

Eğer âşıkların müracaat edebilecekleri bir mahkeme bulunsaydı, bir şikâyet merci'i olsaydı, eğer şikâyet etmeye izin olsaydı, evvela senden dolayı şikâyete ben giderdim. Benim önümde de kimse olmazdı; ama böyle bir imkân yok ki!

Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreydim bahtım siyâh olaydı

Ey sevgili, senin saçının görenler kara bahtlı oluyormuş. Ben, tek senin zülfünü göreyim, zararı yok bahtı kara olayım.

Olmazdı kalb-i mahzûn tâ böyle zâr u mecnûn
Çeşmin kılaydı efsûn zülfün penâh olaydı

Saçların ve gözlerin bana sığınılacak bir yer olsaydı ve gözlerin sihrini benden esirgemeseydi, ben mahzun bir kalple mecnun gibi olmazdım.

El çektim ey vefâsız vaslın temettu'undan
Rûyına bari bende tâb-ı nigâh olaydı

Ey vefasız, ben sana kavuşma ümidinden artık vazgeçtim. En azından, hiç olmazsa senin güzel yüzüne bakmaya bende takat olaydı ki onu da bırakmadın.

Hattın Habeş kuluyla alaydı Fas diyârın
Zülfün sevâd-ı Çîn'e tek pâdişâh olaydı

Ey sevgili, senin benin, Habeş kuluyla Fas diyarını alsaydı ve senin saçın Çin'e tek padişah olsaydı.

Ömrüm içinde senden ger bir vefâ göreydim
Râzî idim gamınla ömrüm tebâh olaydı

Ey sevgili, eğer ömrümde senden bir günlüğüne vefa görseydim, senin gamınla ömrümü harcamaya razı olurdum. Yazık ki, bana bunu bile çok gördün.

Güçmüş murâda ermek Nevres vefâ yolundan
Ey kâş kûy-i yâre bir başka râh olaydı

Ey Nevres, vefa yoluyla murada ermek güçmüş. Keşke sevgilinin mahalline başka bir yol olsaydı (yani vefadan başka çare yok).

Osman Nevres'in şiirini izah ettikten sonra şimdi Hüznî'nin tahmîsine geldi sıra. Aşağıya alacağımız şiirin her kıtasında ilk 3 mısraı Hüznî'ye, son 2 mısraı ise Osman Nevres'e ait.

Fevvâre-i derûndan dil intibâh olandı
Tesîr-i sûz-i âha âdil güvâh olaydı
Aşkın mezâkına hem zerre âgâh olaydı
Sinemde ger mü'essir bir dûd-ı âh olaydı
Ruhsârını yakardım ger gökte mâh olaydı

Fevvâre, fıskiye demektir. Bu fıskiye su fışkırtan fıskiye değil. Derundaki kanı fışkırtan bir fıskiye. Şair diyor ki, yüreğimin kan ağlaması, kan dökmesi eğer ortaya çıksaydı ve aşkımı ifşa etseydi, aşkın yakışının kuvvetine adil bir şahit olsaydı, aşkın tadına dair bir uyanıklık olsaydı, içimdeki aşkı, ateşi açığa çıkarabilseydim, yanağın gökyüzündeki ay da olsa yakardım ey sevgili.

Hakikaten çok büyük bir aşkın anlatıldığı belli oluyor. Öyle anlaşılıyor ki bu şiirde ilahî aşkın yansımalarını görüyoruz. Sonraki beyitler bu kanaatimizi güçlendiriyor.

Şiiri ilk okumaya başladığımızda, bir hanım kıza yazılmış gibi duruyor. Sanki ona ilân-ı aşk ediliyormuş gibi. Zaten şairlerimizin üslûbu budur; daha doğrusu klâsik edebiyatımızın. Genellikle mücerret, hakiki aşk anlatılmakta ve ona dair telmihlerde bulunulmaktadır.

Cismimde tâb olaydı başka kârı n'iderdim
Ferhâd u Kays'dan evvel aşk katarın yiderdim
Sultân-ı aşka kadar ifşâ-yı râz iderdim
Evvel senin elinden şekvâya ben giderdim
Âlemde âşıkâna bir dâd-hâh olaydı

Eğer bende ayakta duracak kadar enerji olsaydı, başka bir şey istemezdim. Burada öyle bir tükenmişlik anlatılıyor ki insanın içi yanıyor.

Bu meyanda Şeyhülislâm Yahyâ der ki:

Aşk bârını götürmezdi zemîn ü âsumân
Avn-i Hak bir nâtüvâna anı âsân eyledi

Aşkın yükünü yer gök taşıyamazdı, ama hayret ediyorum ki zavallı, cılız benceğize taşıtıyor Cenâb-ı Hak.

Biz tahmîsimize devam edelim. Ferhat ve Kays'tan evvel -bütün klâsik şairler gibi Hüznî merhum da Ferhat ve Mecnun'la kendini kıyaslıyor- aşkın katarını ben götürürdüm. Aşkın sultanına kadar sırrı ifşa eder götürürdüm, eğer ruhsat olsaydı. Âlemde âşıklara adalet isteyen bir merci' olsaydı ilk önce seni şikâyet etmek için ben oraya giderdim.

Sultan Fatih merhum bu nükteyi nasıl izah ediyor:

Râz-ı aşkı âşikâr etmeye tâkat bulmasa
Sînesinde nâvek-i dil-dûzlar pinhân olup

Aşkın sırrını ifşa etmek yasaktır. Âşık da bunu yapmaz, ama kalbini bozup, artık vazgeçip şunu açıvereyim artık dese bile, o sırrı ifşa etmeye, yediği oklar sebebiyle takat yetiremeli. Rahat nefes alamamalı.

Üstelik bu çileyi, gelmiş de katlanılması icab eden bir mükellefiyet gibi değil, talip olunan bir vaziyet olarak öngörüyor. Yani âşık buna talip olmalıdır. Dikene talip olan bülbül gibi. Hâlbuki diken öldürür. İşte âşık ona talip olacak.

Pervanenin muma talip olması, ölüme talip olmaktır. Talip olmak böyle tarif ediliyor yani.

Çanakkale'de harbe gidenler ölüme talip olmadılar mı? Hatta şehit olamadan dönenler, mahcup döndüler memleketlerine. Boynu bükük olarak döndüler.

Aşkın kanunu adını verdiğimiz o gazelinde Sultan Fatih, ağlamalıdır, diyor, fakat ikinci mısrada normal ağlamasını kabul etmem, kan ağlamalıdır, diyor:

Ağlasa âşık belâ-yı hecr ile nâlân olup
Gözlerinden akan anın yaş yerine kan olup

Hüznî'nin tahmîsine devam edelim.

Tâtâr-ı aşk u sevdâ her taraftan gelirmiş
Nakdîne-i şu'ûrun yağmâ eder alırmış
Vâdî-i aşkda mudâm hayrân olup kalırmış
Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreydim bahtım siyâh olaydı

Kişi aşka uğradığı zaman ne olduğunu anlayamazmış. Her taraftan hücuma uğrar ve kendini ateşin içinde bulurmuş. Şuur, iz'an, idrak, akıl terk edermiş âşığı.

Yûnus Emre ne diyor:

Ballar balını buldum kovanım yağmâ olsun

Aşk geldiği zaman her şey hükmünü yitirir, kıymetini yitirir. Yine Yûnus Emre'nin dediği gibi:

Aşk gelicek cümle eksikler biter

Aşk geldiği zaman eksik kalmaz. Ondan sonra efelenmeye başlarsınız:

El çek tabip el çek yaram üstünden
Sen benim derdime çâre bilmezsin

falan dersin. Yahut da Fuzûlî'nin dediği gibi:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır

Ey doktor, zahmet etme. Senin yapacağın ilaç, beni zehirler. Ben derdimden şikâyetçi değilim.

Tahmîsimize devam edersek:

Aşkın vadisinde her zaman aklını şuurunu yitirmiş bir şekilde hayran olarak kalırmış. Buradaki hayran kelimesine özellikle dikkat etmeli. Âşık, bu durumdan şikâyetçi değil. O, zevk içinde.

Bu manzara şuna benzer. Bir Allah dostu çok ağır hastalıklara müptela olmuş. Vücudunda her türlü hastalık ve sıkıntı var. Yol kenarında yatıyor. Yanından geçenler pek bakmak bile istemiyorlar. Salih bir kimse onu görmüş ve Allah rızası için ona yardım etmek istemiş. Yanına oturmuş. Başını dizine koymuş. Yüzünü gözünü temizlemiş. Damla damla serin su içirmiş. Hasta, kendine gelmiş. Gözünü açmış ve kendisiyle ilgilenen kişiyle göz göze gelmiş. O yardım eden kişiye demiş ki; "Rabbimle arama giren bu densiz kim?"

Hasta kişi hâl diliyle diyor ki, biz bu durumdan şikâyet mi ettik, ne demeye yardım ediyorsun? Derdi veren Allah, benim de bir şikâyetim yok. Böyle bir rızadan bahsediliyor.

Feryadı arşa sütun kılmakla tâlî'-i dûn
Gâyet zebûn-ı gerdûn vahdetde hâl diğer-gûn
Çeşm âlûde-i hûn dâl oldu kadd-mevzûn
Olmazdı kalb-i mahzûn tâ böyle zâr u mecnûn
Çeşmin kılaydı efsûn zülfün penâh olaydı

Kem talihim benim feryadımı, arşın sütunu kıldı. Yani arşa kadar yükselen bir direk gibi yaptı. Âşık nasıl tarif edilir? Yanan bir kalbi vardır, ağlayan bir çift gözü vardır. Yanan kalbinden bir duman göğe doğru direklenir. Arşa çıkan bir direk gibidir sanki. Yani benim feryadımı ve âhımı arşa uzanan bir direk hâline getirdi kem talihim, demek istiyor şair. Hâlim anlatılabilecek durumda değil, o kadar kötüyüm. Gözyaşlarım kana bulandı. Düzgün boyum da dâl harfi gibi (د) iki büklüm oldu. Hüzünlü kalbim bu hâllere gelmez, bu kadar ağlıyor olmazdım eğer saçın ve gözün benim için sığınılacak bir yer olsaydı.

Hani bir şefkatle baksaydın. Şefkatine kavuşabilseydim. Klâsik edebiyatımızda şöyle bir durum var. Gönül, yuva arayan bir kuş gibidir. Sevgilinin zülüfleri de onun yuvasıdır. Şair diyor ki eğer senin saçına gönül kuşumu ulaştırabilseydim, yani oraya sığınabilseydim, benim sıkıntım kalmayacaktı.

Mecnûn'u sebkat etdim aklın tetebbu'undan
Ferhâd'ı mağlûb etdim tîşe tereffu'undan
Lütfun bana gerekmez geçdim tecemmu'undan
El çektim ey vefâsız vaslın temettu'undan
Rûyına bari bende tâb-ı nigâh olaydı

Mecnun'u inceledim, insafla baktığımız zaman gördüm ki ben onu geçmişim. Ferhat'ı da geçtim, çünkü benim kazmam daha yukarı kalkıyor. Ey sevgili, ben senin lütfunu istemekten falan da vazgeçtim. Senden hiçbir şey istemiyorum. Sen bana eziyet etsen de ben sana sadakat göstermeye devam edeceğim. Bu çileyi zevkle çekeceğim. Ey vefasız, sana kavuşma arzusundan da vazgeçtim. Bari en azından yüzüne uzaktan da olsa bakmaya mecalim kalaydı. Onu da bırakmadın.

Sevgili, âşığında nasıl mecal bırakmaz bakmaya? Ona, celâl gösterir. Kaşlarını çatar, sert bakar, celâlle bakar; âşıkta cesaret kalmaz. Âşıkta maşuka bakacak yüz kalmaz. Şairimiz o durumu anlatıyor.

Hân-ı semâhatından zerre atâ göreydim
Bir nîm-nigâh tebessüm yâ merhabâ göreydim
Sâye-i lütfunuzda bir an safâ göreydim
Ömrüm içinde senden ger bir vefâ göreydim
Râzî idim gamınla ömrüm tebâh olaydı

Güzelliğinin sofrasından, nimetlerinden zerrece bir ihsan görseydim. Bir yarım tebessümünü görüp, bir merhabanı duysaydım. Senin lütfunun gölgesinde azıcık bir safa görseydim. Eğer ömrümün içinde senden bir gün vefa görseydim, ömrümün tamamını feda etmeye razı idim.

Aşkın tamamen karşılıksız, hiçbir beklenti olmaksızın yaşanılan bir hâl olduğunu anlatıyor şair. Âşığın beklediği tek şey vardır. O da maşuğu tarafından aşkının bilinmesi. Onun için yandığının bilinmesi. O kadar. Âşık daha fazlasını beklemez. Yani bülbül güle âşık diye gülün de bülbüle

âşık olması gerekmez. Tam tersine gülün bülbüle cefalar etmesi, işin kuralı gereğidir.

Müşkil hezâra eyvâh düşmek cüdâ gülünden
Mecnûn olan bırakmaz Leylâ'sını dilinden
Hüznî visal haberin bekler cânân ilinden
Güçmüş murâda ermek Nevres vefâ yolundan
Ey kâş kûy-i yâre bir başka râh olaydı

Eyvah, bülbül sevgilisinden uzak düşmüş. Âşık olan Leylâ'sını dilinden bırakmaz. Ondan başka bir şeyi anmaz. Hüznî, bir kavuşma haberi bekler. Ey Nevres, vefa yoluyla murada ermek güçmüş. Fakat başka da yol yok. Keşke vefa yolundan başka bir yol olsaydı da sevgiliye o yolla ulaşsaydım.

Allah Bes Bâkî Heves

Bu bölümde Kanunî Sultan Süleyman döneminde yaşayan iki büyük şairin, Taşlıcalı Yahyâ ve Hayâlî Bey'in "var" redifli şiirlerini izah etmeye çalışacağız. Hayâlî Bey 1556'da vefat etti, Taşlıcalı Yahyâ 1582'de.

Önce Yahyâ Bey'in şiirine bir göz atalım:

Ganîdir 'aşk ile gönlüm ne mâlim ne menâlim var
Ne vasl-ı yâra handânam ne hicrândan melâlim var

Ne sağ olmak murâdımdır ne ölmekden kaçar cânım
Cihânda haste-i 'aşk olalı bir hoşça hâlim var

Ben ol hayrân-ı 'aşkam kim yitirdim 'akl u idrâki
Ne 'âlemden haberdâram ne kendimden hayâlim var

Ne meyl-i Külbe-i Ahzân ne seyr-i sohbet-i yârân
Ne ta'n-ı zâhid-i nâdân ne hasm u ne cidâlim var

Cihân fânîdir ey Yahyâ Hüve'l-Hayyu Hüve'l-Bâkî
Değişmem atlas-ı çarha benim bir köhne şâlim var

Şimdi de Hayâlî Bey'in gazeline bakalım:

Ne gerdûndan sitem çektim ne ahterden melâlim var
İkilikden bugün ferdem ne hasm ü ne cidâlim var

İki âlem bugün müstağrak-ı envârım olmuşdur
Sipihr-i dilde doğmuş âfitâb-ı bî-zevâlim var

Duyaldan küfr-i zülfünden eser âr ettim âmândan
Sana tâ kim gönül verdim hayâtımdan melâlim var

Verirsem kâse-i hurşîdi nûr-efşâna nâ-merdem
Elimde derd-i yâr ile pür olmuş bir sifâlim var

Suhan şehbâzıyım murgân-ı kudsîler şikârımdır
Kanâ'atle tecerrüdden Hayâlî perr ü bâlim var

Yahyâ Bey'in şiirinden başlayalım:

Ganîdir 'aşk ile gönlüm ne mâlim ne menâlim var
Ne vasl-ı yâre handânam ne hicrândan melâlim var

Ben aşk ile zenginim, malım da yok, mülküm de yok. Ne sevgiliye kavuşmaktan mutlu olurum ne de ayrılıktan dolayı bir hicranım var.

Menâl dediğimiz nedir? Nâil olunan şey demektir. Yani hem malım yok hem de sahip olduğum bir makam mevkiim yok. Kayda değer bir makamda değilim. Ama bundan dolayı üzüntüm de yok. Ayrıca sevgiliye kavuşma arzum da yok; ayrılıktan şikâyetim de yok. Kavuşursam sevinmem, ayrılırsam da üzülmem. Bu çok ilginç bir vaziyet. Normalde âşık dediğin kavuşmak ister. Ayrılıktan da ızdırap duyar. Ama şairimiz öyle bir hâlden bahsediyor ki kavuşmaya sevinmem, ayrılığa da üzülmem.

Ne sağ olmak murâdımdır ne ölmekden kaçar cânım
Cihânda haste-i 'aşk olalı bir hoşça hâlim var

Yaşamak gibi bir arzum, ölmek gibi de bir korkum yok. Ben bu dünyada aşk hastalığına düştüğümden beri hoş bir hâlim var.

Taşlıcalı Yahyâ'nın bu sözlerine benzer bir beyti, yine aynı dönemin şairi Fuzûlî şöyle terennüm ediyor:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır

Ey tabip, zahmet edip beni tedavi edeceğim diye uğraşma. Sen bana deva vereceğim zannediyorsun ama bilmiyorsun ki senin devan bana âdeta bir zehir gibidir.

Şairlerimizin genel olarak derde, tasaya bakışı şudur. Herkes derdinden memnundur. Onlar bilirler ki bu dert, tasa onlara Hakk'tan gelmiştir. Hakk'tan gelen her şeye onların boynu bükük tür.

Ben ol hayrân-ı 'aşkam kim yitirdim 'akl u idrâki
Ne 'âlemden haberdâram ne kendimden hayâlim var

Ben o aşkın o kadar hayranıyım ki aklımı ve idrakimi kaybettim. Ne dünyadan haberim var ne de kendimle ilgili bir hayalim var.

Ben öyle bir hâl içindeyim ki, öyle bir aşk hayranıyım ki kendimden bile haberim yok. Bu meyânda Şeyh Gâlib'in Fuzûlî'ye yaptığı tahmîs hemen akla gelmekte:

Sorma benden meşreb-i rindân-ı bî-pervâ nedir
Matlab-ı bî-matlabân-ı vâdî-i sevdâ nedir
Tavr-ı mestân-ı şarâb-ı nergis-i şehlâ nedir
Öyle ser-mestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Men kimem sâkî olan kimdir mey ü sahbâ nedir

Korkusuz rindlerin meşreplerini bana sorma. Sevda vadisinin hiçbir talebi olmayanlarının talebi nedir? O şehlâ bakışlı sevgilinin sarhoşluk veren bakışının tavrı nedir? Öyle sarhoş bir hâldeyim ki dünyanın ne olduğunu idrak etmiyorum. Ben kimim, saki olan kim, mey nedir, kadeh nedir, hiçbirini bilmiyorum.

Ne meyl-i Külbe-i Ahzân ne seyr-i sohbet-i yârân
Ne ta'n-ı zâhid-i nâdân ne hasm u ne cidâlim var

Bu beyitte Hazret-i Yakub'a bir atıf var. Burada iki vaziyet vardır. Hazret-i Yusuf sultandır, Mısır tahtında şâdlık içindedir. Bahtiyardır, dostlar meclisindedir. Hazret-i Yusuf aynı zamanda, güzelliğin sembolüdür. Babası Yakub aleyhisselâm

onun hasretiyle ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmiştir. Ağladığı yere külbe-i ahzân dendi, yani hüzünler kulübesi. Şairimiz, o hâlde ben külbe-i ahzânda Hazret-i Yakub gibi olmak ya da Hazret-i Yusuf gibi dostlar sohbetinde olmak durumu karşısında ikisini de talep etmiyorum, demektedir. Peki, şairimiz ne istiyor? Allah ne verdiyse onu istiyor. Bu beyitte tam olarak "rızâ" anlatılıyor. Yani "*Kahrın da hoş, lütfun da hoş*" makamı. Yani talepsiz olma hâli. Cenâb-ı Hakk'ın iradesine kayıtsız ve şartsız teslim olma keyfiyeti.

İkinci mısrada, ham sofu, yüzeysel dindar, bizi anlamaz. Bizim de onu tenkit etmemiz beklenir, ama öyle bir hâldeyiz ki bizde artık o bile yok, denmek isteniyor.

Cihân fânîdir ey Yahyâ Hüve'l-Hayyu Hüve'l-Bâkî
Değişmem atlas-ı çarha benim bir köhne şâlim var

Kabir taşlarında sıkça rastlarız. "Hüve'l-bâkî" yazar. "Baki olan Allah'tır" anlamına gelir. Hakiki hayat sahibi ve baki olan Allah'tır. Feleğin atlas kumaşını ve bu dünyada istenen, arzulanan kıymetli ne varsa hiçbirini istemem. Benim köhne, eski bir şalım var.

Bu meyanda Sünbülzade Vehbî'nin bir beyti:

Vehbiyâ rif'at bulanlar zîver-i irfân ile
Atlas-ı çarha değişmez hırka-i peşmînesin

Benim bir yün hırkam var. Yokluk hırkasıdır. Hiçbir makam ve mevkiye talip olmamaklık hırkasıdır. Ben bunu, en pahalı kumaşlara değişmem. İrfan süsü ile yükselenler, zaten başka bir şey istemez.

Sıra geldi Hayâlî Bey'in gazeline:

Ne gerdûndan sitem çektim ne ahterden melâlim var
İkilikden bugün ferdem ne hasm ü ne cidâlim var

Ne feleğe sitem ettim ne de talihimden dolayı dertliyim. İkilikten bugün kurtuldum, ne düşmanım ne de kavgam var.

Benim felekten bir şikâyetim yok. Şu işim olmadı diye herhangi bir konuda şikâyetim yok. Talihimden şikâyetim yok. Herhangi bir konuda ikilik içinde değilim. Yek cihet, yek kalp, yek vücut... Birlik esas yani.

Bu ikilik meselesine dair, yine Hayâlî Bey'in şöyle bir beyti var:

Kim ki yek dil olmayıp verir ikilikden nişan
Serzenişler kendi destinden görür hâven gibi

Havan karabiber ezmek için bir araçtır. Bir de onun tokmağı vardır. Ona el derler. Havanın eli yani. Sert tohumu içine atarsınız, vurursunuz ezilir. Dışarıdan baktığınızda havanın çok acınacak hâli vardır. Zavallı kendi elinden dayak yiyor gibidir. Öyle ya, o el havanın kendi eli. İnsan kendi eliyle kendini nasıl döver? Neresine vurur? Ya göğsüne ya da başına vurur. Peki, şairimiz ne diyor? Kim ki bir gönüllü olmayıp ikilik gösterirse, yani aklı bir tarafta, kalbi bir tarafta olursa; gönlündeki başka, dilindeki başka olursa, kendi elinden dayak yiyen havan gibi kendi elinden serzenişler görür. Kendi kendini döver.

Peki, çare nedir? Çare, yek dil olmakta. Birlik önce insanın iç dünyasında olmalı. Zaten içeride birlik yoksa dışarıda hiç olmaz.

İki âlem bugün müstağrak-ı envârım olmuşdur
Sipihr-i dilde doğmuş âfitâb-ı bî-zevâlim var

Gönül semamda doğmuş batmayan bir güneşim var. İki âlem de bugün nurlara gark olmuştur.

Dünya ve ahiret kaygılarından arınmış olmak şöyle bir şeydir. Bilindiği gibi bir avam var, bir de havas. Avam için Cenneti arzulamak ve Cehennemden sakınmak maksattır, fazilettir; bize de o yakışır. Bir de havas vardır ki o kısımda durum biraz değişebilir. Bu öyle bir makamdır ki o makamdaki insanların Cennet arzusuyla bir şey yapması kusur sayılır. Onlar yaptıkları ibadeti, yalnız Allah için yaparlar. Şairimiz üst sınırları zorlayarak havasçasına bir yorumda bulunuyor bu beytinde.

Duyaldan küfr-i zülfünden eser âr ettim âmândan
Sana tâ kim gönül verdim hayâtımdan melâlim var

Zülüflerinin karanlığından bir eser aldım. O karanlığın tesirinde öyle bir kaldım ki aman demekten, yardım istemekten utandım. Öyle zor bir vaziyetteyim. Sana gönül verdiğimden beri hayatımdan dahi bıkkınlığım var.

Verirsem kâse-i hurşîdi nûr-efşâna nâ-merdem
Elimde derd-i yâr ile pür olmuş bir sifâlim var

Elimde yârin derdiyle dolmuş bir kadeh var. Bunu verip de karşılığında cihanı aydınlatan güneşi alırsam namerdim.

Sifâl, bu beyitte kalp anlamına gelmektedir. Derdin dolacağı yer elbette ki kalptir. Yârin derdiyle dolmuş gönlümü

öyle yüce, öyle kıymetli biliyorum ki cihanı aydınlatan güneşe karşılık onu değişmem. Elbette öyledir. Kalp, Allah'ın evidir. Hazret-i Ömer, "Ey Kâbe, çok büyüksün ama herhangi bir müminin kalbi senden daha azizdir" demiştir.

Suhan şehbâzıyım murgân-ı kudsîler şikârımdır
Kanâ'atle tecerrüdden Hayâlî perr ü bâlım var

Ben bir söz avcısıyım, kutsal kuşlar gibi olan sözler benim avımdır. Ben mana fezasında uçan ve mukaddes sözleri yakalayan bir avcı kuşum. Benim kanaat ve tecerrütten oluşan hayalî kanatlarım var. Şair burada mahlâsını tevriyeli olarak, yani kelimeyi iki gerçek anlama gelecek şekilde kullanarak ayrıca sanatını da konuşturuyor.

Beyitteki tecerrüt kelimesi özellikle dikkati çekmektedir. Tecerrüt; soyutlanma, arınma demektir. Her türlü alâkadan arınma. Allah'tan gayrı her ne varsa ondan arınma.

Nâbî merhum bu konuda şöyle diyor:

Değil denâ'etimizden bürehne-pâlığımız
Eden ginâ-yı Hakk'dır iktizâ gedâlığımız

Ben yalın ayağım, fakat bu benim alçaklığımdan, zayıflığımdan, kıymetsizliğimden değil. Ben Allah karşısında fakirim. Allah'ın mutlak zenginliği karşısında fakirim.

Ayna

Bu bölümde ayna ile ilgili beyitlere temas etmeye çalışacağız.

İlk olarak Aşkî'nin muhammesine göz atacağız. Yani 5'er mısradan oluşan şiirini inceleyeceğiz. Aşkî, neresinden bakarsak bakalım bizi hayrette bırakan bir isim. Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaşamış, aynı zamanda onun askerlerinden de biri. Hayli hüzünlü bir hayatı var.

Gâh mir'ât-ı felek rûy-ı sa'âdet gösterir
Gâh döner jeng-i nuhûsetle felâket gösterir
Bir nefesde âşıka bin türlü hâlet gösterir
İvme ey dil sabr kıl ivmek melâlet gösterir
Görelim âyine-i devrân ne sûret gösterir

Feleğin aynası bazen saadet gösterir. Ama sen buna aldanma, hemen dönüverir. Öyle bir an gelir ki bir anda felâket gösterir. Felek aynası, âşığa bir anda bin türlü hâlet gösterir. Ey gönül acele etme, sabret. Acele etmek sıkıntı doğurur. Bakalım devran aynası bize ne suretler gösterecek.

Bu yazı boyunca defaatle geçecek bir ifade var. O, küdûret. Küdûret hem toz hem de üzüntü demektir. Bu kelime iki manayı birden deruhte ettiği için ayna üzerine düşen toz veya kalbe gelen keder manasını birlikte verir.

İnsanın dünyaya gönderilmesinden maksat, ham cam mesabesinde olan ruhu, dünyadaki çamurla bulayıp ayna hâline dönüştürmektir.

Bir adamı ayna imal ederken görseniz hâline acırsınız. Tertemiz camı çamura buladı ve camı mahvetti, dersiniz. Size öyle gibi gelir. Hâlbuki o bir merhaledir, aşamadır. O sayede sıradan bir cam parçası ayna olacaktır. İşte dünyadaki kederler, tozlar ruha bu vasfı kazandırmak, daha açık ifade etmek gerekirse evliya olmak içindir. Bu durum başka bir yerde olmuyor. Meselâ ana rahminde olmuyor veya ahiret hayatında olmuyor. Dünya hayatında mümkün sadece. İşte onun için biz bu dünyaya geldik Varlık sebebimiz odur. Bu bölümde okuyacağınız hemen hemen bütün şiirler, bu konudan bahsetmektedir.

N'eyledi devr-i felek Âyîne-i İskender'i
Dîve aldırdı Süleymân-ı Nebî engüşteri
Câm-ı Cemşîd'e şikest irgürdü çarhın çemberi
Sâkıyâ devr eylesin bâdeyle pür kıl sâgarı
Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir

Feleğin dönüşü İskender'in aynasını ne yaptı? Bakmaya kıyamayacağın o aynaya ne oldu? Kayboldu, yeri bile belli değil. İnsanlara ve cinlere hükmedebilen Hazret-i Süleyman, yüzüğünü onlara kaptırmadı mı? Cemşid'in kadehini bile kırmadı mı feleğin çemberi? Ey sâkî, sen meyi doldur da biz içelim. Bakalım devran aynası bize ne suretler gösterecek?

Adnî mahlâslı şairimiz şöyle diyor:

Ârifiz âyîne-i âlem-nümâdır gönlümüz
Rüzgârın cünbüşünden sanmayın gâfilleriz

Zamanın çalkantılı oluşundan bizi habersiz zannetmeyin. Zira biz irfan sahibi insanız, gönlümüz âlemi yansıtan bir ayna gibidir.

Kalbinin saf bir ayna oluşuyla karşımıza çıkıyor şair. Şairlerimizin çoğu kalbin bir ayna olduğuna dikkat çekiyorlar. Evet, kalp aynadır. Sahibiyle meşgul olduğu zaman, tozlarından temizlendiği zaman, saf bir ayna hâline geldiği zaman tecelliyat zuhur eder.

Bu meyanda Nâbî şöyle diyor:

Gönül câm-ı jeng-âlûde döndü köhne revzende
Zamân ile ana âyîne-i âlem-nümâ derken

Bir vakitler gönlümüzü, cihanı seyrettiren bir ayna yerine koyuyorduk. O güzele vurulduktan sonra şu köhne dünyada renkleri karışmış, perişan olmuş bir kadehe dönüverdim.

Bu dünya bir aldangaçtır Yûnus Emre'nin ifadesiyle. Cilveleriyle aldatıcıdır. Fakat arif olanların aldanmadıkları, meyletmedikleri bir yerdir.

Bâkî'den devam edelim:

Tâlib-i dîdâr isen mirat-ı kalbi sâf tut
Hâtıra endîşe-i Cennet Cehennem gelmesin

"Sen eğer o sevgiliye talipsen, kalp aynanı saf tut. Hatırına Cennet ve Cehennem gelmesin."

Son derece önemli bir beyit. Ayrıntılı bir izaha ihtiyacı var. Rüyet-i cemâlullâha talipsen, yani Allah rızasını gözetiyor ve başka bir şey istemiyorsan, dünya şöyle dursun, ahirete dair de bir talebin olmasın. Yalnız onu iste ki kavuşabilesin. Bu noktada bir izaha ihtiyaç var. İnsanlar bu anlamda üçe ayrılır:

1. grup; avam tabakasıdır. Cenneti ister, çünkü nimetler var. Cehennemden sakınır, çünkü azap var.

2. grup; havas tabakasıdır. Bazı beyitlerde, mısralarda karşımıza çıkan insanlardır. Cennete talip değillerdir. O, bir makamdır. Herkes, o sözleri söyleyemez. Yani parmağı kapıya sıkıştı diye altı ay şikâyet eden insanların işi değildir.

3. grup ise Cenneti ister; ama Allah'ın rızası orada olduğu için ister, nimetleri için değil. Cehennemden sakınır, çünkü Cenâb-ı Hakk'ın gazabı oradadır.

İşte Bâkî merhumun beytinin zımnında bu mana yatmaktadır.

Koca Râgıb Paşa bir beytinde diyor ki:

Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâke kâbil mi
Behişt andıkça zâhid eki ü şürbün lezzetin söyler

Ham olan kişilere, Allahü Tealâ'yı görmenin ne olduğunu anlatsan anlar mı? O, midesini doldurmayı bilir. Cennetten

bahsedilince de orada yenilecek içilecek nimetleri düşünür. Onun seviyesi odur.

Bazen bendenize soruyorlar, divan şiirinde rint var, zahit var. Sen kendini hangisine yakın görüyorsun? Ben de diyorum ki, şairlerin yerden yere vurdukları zahit olmaya çalışıyorum. Hiç kimse kendini yanlış değerlendirmemeli. Herkes kendi konumunu bilmeli. Bu şiirde yerilen zahit, İslâmî anlamda çok yüksek bir mevkidedir. Onun altında kalanlarsa zaten bahse konu edilmemiştir bile. Yani klâsik şiirimizdeki seviye o kadar yüksektir.

Sultan Birinci Ahmed, yani Bahtî diyor ki:

Hâtırında var ise gerd-i melâletden keder
Ol gubârı sil hele mir'ât-ı tab'ından gider

Eğer senin hatırında melal tozu, yani bir keder varsa bunu gider. Aynayı saf et, o tozu gönlünden gider.

Kemâlî bu konuda şöyle söylüyor:

Her ne yüzle baksa göz âyînede kendin görür
Vechini pâk eyle kim mir'âta bühtân olmasın

İnsan, hangi yüzle bakarsa baksın aynada kendisini görür. Sen yüzünü temizle de sonra aynaya iftira etme. Yani sen güzel bir yüzle aynaya bak ki karşında güzel bir yüz göresin.

Usûlî merhum diyor ki:

Zulmet-i jeng-i küdûretden cilâ ver kalbine
Âyînen sâf eyle ey nûr-ı tecellâ isteyen

Ayna yapılacak camı, balçıkla sıvarlar. Dünyada sana isabet eden kederleri böyle gör. Bununla kalbini temizlemeye bak. Şikâyeti bir tarafa bırak da sana gelen kederle kalbini temizlemeye bak.

Ehl-i derd ol ehl-i derd ol ehl-i derd ol ehl-i derd
Ey Usûlî'den suâl edip tesellâ isteyen

Eğer saf ve hakiki bir tecellî isteyen kişi isen ve eğer teselli istiyorsan benim sana tavsiyem dert ehli olmandır.

Ahmed Paşa da şöyle diyor:

Dün tabîbe derd-i dilden bir devâ sordum dedi
Gam yemekden özge bu derdin devâsın bitmedim

Dün tabibe gittim. Gönül derdime bir deva sunmasını istedim. Gam yemekten başka bu derdin devası yoktur, dedi bana.

Şeyh Gâlib ise:

Âyîne-veş gubârı cilâ bil safâ gözet
Ser-tâ-be-pây-ı dîde olup tûtiyâ gözet

diyor. Sana gelen kederleri, tozları, aynayı temizlemek üzere gelmiş gibi kabul et. Sen tepeden aşağıya göz ol ki hakiki tecellîye kavuşabilesin.

Nâbî'den devam ediyoruz:

Bir âyînedir kim görünür ayb-ı şikâfı
Ol maslahat-ı şer' ki rüşvet var içinde

İçine rüşvet giren her işin pisliği, küfü sonunda görünür. O ayna çatlar. Çatlamış ayna gibi düzeni bozar.

Yine Nâbî şöyle buyuruyor:

Bakmazdı kimse âyîne-i sâfa Nâbîyâ
Hod-bînlik alâkasına âlet olmasa

Ey Nâbî, eğer insanın kendini beğenmişlik duygusuna hizmet etmeseydi, kimse o parlak aynalara dahi bakmazdı.

Hesabî değil de hasbî davranış üzerinde duruyor şairlerimiz daha çok. İşin sonucuna bakmadan yapılan karşılık beklemeden yapılan davranışa, hasbî davranış diyoruz.

Konu hikmet olunca söz dönüyor dolaşıyor Nâbî'ye geliyor. Nâbî'den devam edelim efendim:

Defter-i cürmü yakıp eyleyelim hâkister
Nâbîyâ âyîne-i kalbe cila eyleyelim

Biz günah defterimizi yakıp kül edelim. O kül ile gönül aynamızı temizleyelim.

Günah defterimizi yakalım, hâsıl olan kül ile kalp aynamızı temizleyelim.

Şairini hatırlayamadığımız bir beyitte de şöyle buyruluyor:

Bakma yâ Rab sevâd-ı defterime
Onu yak âteşe benim yerime

Ey Rabb'im, benim amel defterimin karalığına bakma. Benim yerime onu ateşe atıver.

Cenâb-ı Hak bir hadîs-i kudsîde buyuruyor ki: Kulum beni zannettiği gibi bulur. Yani hem itaat etmeli hem de çok ümit etmeli. Çünkü Allahü Teâlâ sonsuz merhamet ve şefkat sahibidir.

Gösterme rakîbe ruh-ı âyîne-mîsâlîn
Dîv aynası eyleme mir'ât-ı cemâlîn

Neylî

Yanağını rakibe gösterme. Kendini dev aynasında görüp de bir şey zannetmesin. Kibirlenmesin.

Klâsik edebiyatta var olan bu muhayyile, bugün çok imrenerek izlediğimiz bir keyfiyet.

Halkı büyük gösteren âyînedir gerdûn-ı dûn
Bilmeyenler serçe iken kendiyi ankâ görür

Taşlıcalı Yahyâ

İnsanlar dev aynasına bakıyorlar. Serçe oldukları hâlde kendilerini anka zannediyorlar.

Bu beyti söyleyince akla hemen Şeyh Gâlib'in şu beyti geliyor:

Temâşâ etme dîv âyînesinden sûret-i yârî
Kabûl ü red merâyâ-yı kavâbilden zuhûr eyler

Sen yârin sûretini dev aynasından seyretme. Kabul ve red, ebelerin aynalarından görünür.

Beyitte ilginç bir ifade var, o da ebelerin aynaları. Buradaki ebe kim acaba? Kavâbil kelimesi hem ebeler demek

hem kabileler demek hem de kâbiller demek. Yani üç mana iç içe görünüyor. En yakın mana şu. Kâbillerin aynasından görünür ancak, yani sen menzile ancak usta insanların eliyle, yardımıyla yetişebilirsin. Rehberle varabilirsin. Kendi aklın yetmez. Yani sana bir önder lazım. İzine basıp yürüyebileceğin biri lazım. Aksi takdirde bilmediğin bir yerde kaybolur, helak olur gidersin. Sana rehber lazım, ama dikkat et rehzen de olmasın.

Sözün tam da burasında Necip Fazıl'ı hatırlamamak mümkün değil. O, bu manada diyor ki:

Bu kapıdan kol ve kanat kırılmadan geçilmez;
Eşten, dosttan, sevgiliden ayrılmadan geçilmez.

İçeride bir has oda, yeri samur döşeli;
Bu odadan gelsin diye çağrılmadan geçilmez.

Eti zehir, yağı zehir, balı zehir dünyada,
Bütün fani lezzetlere darılmadan geçilmez.

Varlık niçin, yokluk nasıl, yaşamak ne, topyekûn?
Aklı yele salıverip çıldırmadan geçilmez.

Kayalıklı boğazlarda yön arayan bir gemi;
Usta kaptan kılavuza varılmadan geçilmez.

Ne okudun, ne öğrendin, ne bildinse berhava;
Yer çökmeden, gök iki şak yarılmadan geçilmez.

Geçitlerin, kilitlerin yalnız O'nda şifresi;
İşte, işte o eteğe sarılmadan geçilmez!

Bir önceki şiirdeki mana ile Necip Fazıl'ın şiirindeki mana birbirine paralel. Usta elinde yetişmeden, sadece kendi bilgi ve kabiliyetine güvenerek, kendini dev aynasında seyrederek vukuf kesbedemezsin. İlim elbette lazım, ama marifet olmadan olmaz.

Fakîr-i medrese ma'zûrdur inkâr-ı aşk etse
Yok özge ilmine inkârımız bu ilme câhildir

Fuzûlî

Medrese hocası aşkı inkâr ederse mazurdur, itiraz bile etmeyiz. Kendi sahasındaki ihtisasına saygım var, ama aşk ilmini biz biliriz.

Etdik o kadar ref'-i taayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız

Neşâtî

Maddeden manaya öyle bir geçiş yaptık ki, cilâlanmış aynalar bile bizi göstermiyor.

Öyle bir inceldik, öyle bir ruh hâline geldik ki, artık parlatılmış, cilâlanmış aynalar bile bizi göstermez oldu.

Aynı redifli Na'ilî'nin beyti ise şöyle:

Görmez bizi âyînede ger aks-dih olsak
Pîş-i nazar-ı akl-ı hod-ârâda nihânız

O kendini beğenmiş aklın önüne gelsek, kendimizi gözüne soksak bizi görmez. Çünkü biz o gözün göreceği bir şeyden bahsetmiyoruz. Manadan bahsediyoruz. O ise bundan gafildir.

Hüsn-i yâr âyîne-i dilde görünmezse eğer
Avniyâ bâde-i nâbı ona mir'ât edelim

Fatih Sultan Mehmed (Avnî)

Eğer gönül aynasında yârin güzelliği görünmezse, biraz daha mey içelim de böylece onun güzelliğini görmüş olalım.

Âyîne-i kalbim ele al etme şikeste
Ey sâde-ruh an ol demi kim şâne sunarlar

Fehîm-i Kadîm

Ey sade yanaklı! Tarak sundukları demi hatırla da kalbimin aynasını ele al ve kırma.

Dîdâr-ı kibriyâyı kemâliyle gösteren
Şeydâ gönülden özge bir âyîne bilmedik

Yahyâ Kemâl Beyatlı

Allahü Teâlâ'nın yüceliğini kemaliyle gösteren bizim çılgın gönlümüzden başka bir ayna bilmedik.

Burada Hazret-i Ömer'in sözünü hatırlayalım: Ey Kâbe, vallahi çok büyüksün ama herhangi bir müminin kalbi senden azizdir. Çünkü Cenâb-ı Hak onda tecellî eder.

Yâr kendin görmeye âyîne îcâd eylemiş
Suretî îcâd-ı âlemden bu mânâdır garaz

Hüseyin Fahreddin Dede

Kâinatı yaratan Allah kendi cemâlini, güzelliğini seyretmek için dünya adında bir ayna yaratmıştır. Bu âlemin yaratılma sebebi budur.

Seyreden de odur, seyredilen de o. Kâinat sadece arada bir aynadır.

Sözü ağyâra imiş hayf ol tûtî-i cân-bahşın
Benim âyîne-veş mebhût-ı hayrân olduğum kaldı

Şeyh Gâlib

O, sözleri can bağışlayan sevgilinin sözleri, hep başkalarınaymış. Benim ise ayna gibi hayrete düşüp hayran olduğum kaldı.

Eskiden papağanları konuşturmak için aynanın karşısına koyarlarmış. Zavallı papağan aynaya bakar, orda da bir papağan görürmüş. Onunla atışmaya başlar, merakla onu seyredermiş. Papağan kelimeyi başarıyla taklit ederse ona bir şeker verip ödüllendirirlermiş. O da aynada gördüğü varlık söyledi zannederek heveslenirmiş. Yani papağanı ayna ile eğitirlermiş. Şairlerimiz de sık sık bu hâdiseye telmihte bulunuyorlar.

Şeyh Gâlib'in beytinde aynanın önünde sevgili var. Arkasında rakip var. O tatlı sözleri işiten Şeyh Gâlib de umutlanıyor. Kendine hitab edildiğini zannediyor. Ama sonra anlıyor ki sevgilinin sözü ağyara imiş. Benim ise ayna gibi şaşkın ve hayran olmaktan başka kârım olmadı. Vâ esefâ.

Öz hüsnünü kılmaya temâşâ
Bir âyîne düzdün ismi eşyâ

Ziyâ Paşa

Kendi güzelliğini seyretmek için bir ayna yarattın. O aynaya da eşya adını verdin.

Her şey O'ndandır. Her şey O'nun eseridir. Hallâk-ı âlem, yani âlemlerin yaratıcısı O'dur. Eser O'nundur.

Sözü Bâkî ile tamamlayalım:

Câm-ı la'lindir senin âyîne rûy-ı enverin
Adı var Câm-ı Cem ü âyîne-i İskender'in

Cem'in kadehinin de İskender'in aynasının da sadece adı var. Kadeh senin la'l dudağın, ayna da nurlu yüzündür.

Taştan da mı Katı?

Bu bölümde bahse konu edeceğimiz şiir, bir tahmîs. Tahmîs beşleme demektir. Şairlerimiz beyitler hâlinde gazelini yazar. Sonra gelen şair, o gazelin her beytinin üstüne üçer mısra ilâve ederek o şiiri beşlemiş, yani tahmîs etmiş olur. Tahmîs yapılırken daha önceki şiirin redifi ve kafiyesi gözetilir. Ayrıca mana olarak da önceki şiirin ikliminin dışına çıkılmaz. Bu bir sanat yarışıdır. Tahmîs, edebiyatımızda üzerinde çokça durulan, çok benimsenen bir gelenek olmuştur.

Tahmîsi yapılan gazelin sahibi Şeyhülislam Yahyâ. Yahyâ merhumun diğer pek çok şairimizin aksine uzunca bir ömrü olmuştur. 92 yıl yaşamış ve 1644'te vefat etmiştir. Sekiz padişahın devrini idrak etmiştir. Tahmîsi yapan kişi Birinci Ahmed; şair Bahtî yani. Sultan Birinci Ahmed 28 yıl yaşamıştır. Bu kadar kısa bir ömre sığan işlere baktığımızda ise

insan hakikaten hayranlık ve hayret içinde kalıyor. Yaptığı işlerden biri Sultan Ahmed Camii. 6 minareli bir cami. Batılıların "**Blue Mosque**" dedikleri ve hayranlıkla, biraz da kıskançlıkla ziyaret ettikleri, Ayasofya'nın tam karşısında yer alan, göz kamaştıran bir eser. Mavi çinileri sebebiyle '**Mavi Cami**' anlamında Blue Mosque diyorlar.

Birinci Ahmed'in Avusturya (Nemçe) ile çok ciddi harbi var ve büyük zaferle sonuçlanıyor. Bu kadar başarılı işleri gerçekleştiren padişah aynı zamanda Üsküdar'da medfûn bulunan Aziz Mahmud Hüdayî Hazretleri'nin de talebesidir. Muhibbidir, daha doğrusu müridi.

Şeyhülislâm Yahyâ en önemli gazel şairlerimizdendir. Herkesin kabul ettiği, bildiği üzere; Bâkî ve Şeyhülislâm Yahyâ gazel konusunda kafile başıdır. Yahyâ gazeli okumak adama iyi gelir; tecrübeyle sabit.

Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazeline bir göz atalım:

Aşka kâbil dil mi yok şehr içre yâ dil-ber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sâgar mı yok

Gonce-i dil açılıp hâtır nice şâd olmaya
Bağda güller mi yok gülşende bülbüller mi yok

Görmeziz bir dil ki tûtî gibi güftâr eyleye
Söyledir mi yok cihânda bilmezem söyler mi yok

Sengden dil kem mi yâ seng-i siyâhı la'ı eder
Âfitâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter mi yok

Niçün ebkâr-ı ma'ânî beslemez erbâb-ı nazm
Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı suhan-perver mi yok

Şimdi sırasıyla beyitleri günümüz Türkçesine çevirelim:

Aşka kâbil dil mi yok şehr içre yâ dil-ber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sâgar mı yok

Aşka ehil bir kimse mi yok? Aşka ehliyeti olan yiğitler mi yok? Yoksa gönül alıcı güzeller mi yok? Bir çoraklık görüyorum. Herkes ayık dolaşıyor, mey mi yok, acaba kadeh mi yok?

Gonce-i dil açılıp hâtır nice şâd olmaya
Bağda güller mi yok gülşende bülbüller mi yok

Gönül goncası niçin açılıp da hatırlar şâd olmuyor? Bağda gül mü yok, yoksa gül bahçesinde bülbül mü yok?

Görmeziz bir dil ki tûtî gibi güftâr eyleye
Söyledir mi yok cihânda bilmezem söyler mi yok

Papağan gibi güzel sözler söyleyen, terennüm eden bir gönül ehli görmüyoruz. Söyleten mi yok acaba söyleyen mi?

Sengden dil kem mi yâ seng-i siyâhı la'l eder
Âfitâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter mi yok

Yemen'deki o kara taş, kanlı gözyaşlarıyla yoğrularak yakuta dönüşebiliyor da gönüller taştan da mı katıdır, niçin bu kadar kararmıştır, hissizdir? Niçin feyiz vermiyor?

Niçün ebkâr-ı ma'ânî beslemez erbâb-ı nazm
Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı suhan-perver mi yok

Bâkir manaları terennüm eden şairlere niçin rastlamıyoruz. Yoksa, meydanda Yahyâ gibi bir söz ustası kalmadı mı? diyerek muazzam bir nükte ile gazeline noktayı koyuyor şairimiz.

Bu gazeli arz ettikten sonra Birinci Ahmed'in tahmîsine geçelim:

Külbe-i gam-hâneden ey dil bize hem-ser mi yok
Câm-ı aşkı şevk ile nûş eyleyen bir er mi yok
Bezmimizde yoksa bir sâkî-i sîmîn-ber mi yok
Aşka kâbil dil mi yok şehr içre yâ dil-ber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sâgar mı yok

Ey gönlüm, bu gamlarla yüklü olan dünyada bize bir kafadar yok mu? Ortalık bu kadar mı çorak? Aşk şarabını şevk ile içecek bir yiğit mi yok? Yoksa bizim meclisimizde bu şarabı sunacak bir kişi (şeyh) mi yok? Aşka ehil bir kimse yok mu? Aşka ehliyeti olan yiğitler yok mu? Yoksa gönül alıcı güzeller mi yok? Bir çoraklık görüyorum. Herkes ayık dolaşıyor, mey mi yok, yoksa kadeh mi yok?

Bu bent, bize Yenişehirli Avnî'yi hatırlattı:

Ney o ney hem-dem o hem-dem sohbet ol sohbet değil
Mey o mey âlem o âlem işret ol işret değil

Ney aynı ney, dost aynı dost; fakat sohbet aynı sohbet değil. Mey aynı mey, âlem aynı âlem; fakat işret o işret değil.

Dâmen-i rahmet denir bir şey silerdi eşkimi
Şey o şey dîdem o dîdem rahmet ol rahmet değil

Ben ağladıkça gözyaşlarımı silen bir rahmet eteği vardı. Ben aynı şekilde ağlıyorum, o da gözyaşımı siliyor; ama rahmet aynı rahmet değil.

Aynı gazelin son bendinde ise Yenişehirli Avnî şöyle söylüyor:

Avniyâ mey-hâneye gittim bugün ammâ çi sûd
Mey o mey âlem o âlem işret ol işret değil

Ey Avnî, bugün meyhaneye gittim ama ne fayda! Mey aynı mey, âlem aynı âlem; fakat işret o işret değil.

Birinci Ahmed'in tahmîsine dönelim:

Bir gönül yokdur ki derd-i aşka mu'tâd olmaya
Var mı bir Hüsrev leb-i Şîrîn'e Ferhâd olmaya
Gülsitân içre kanı bir serv-âzâd olmaya
Gonca-i dil açılıp hâtır nice şâd olmaya
Bâğda güller mi yâ gülşende bülbüller mi yok

Bir gönül yoktur ki aşk derdiyle dertlenmesin. Bir Hüsrev var mıdır ki Şirin karşısında Ferhat gibi dağlara düşmesin. Bahçe olur da içinde servi olmaz olur mu? Gönül goncası niçin açılıp da hatırlar şâd olmuyor? Bağda gül mü yok, yoksa gül bahçesinde bülbül mü yok?

Eğer bir gönül ölmediyse, yaşıyorsa aşka dûçâr olur. Pervane olup da gidip muma yanmamak olmaz. Eğer muma gitmiyorsa pervane değildir. Pervane için ızdırap donarak ölmektir, yanarak değil.

Aşkın sonsuzluğu karşısında elde edilen mertebe daima sıfır mesâbesindedir. Sonsuz karşısında her şey hiçtir çünkü. Aşk sonsuzdur. Çünkü aşk Allah'a dâirdir, bâkîdir. Aşk; insanın benliğini, iradesini yok eden, imhâ eden bir şeydir.

Hâtırında var ise gerd-i melâletden keder
Ol gubârı sil hele mir'ât-ı tab'ından gider
Bir nazarla ehl-i dil toprağı eyler sim ü zer
Sengden dil kem mi yâ seng-i siyâhı la'l eder
Âfitâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter mi yok

Eğer gönlünde melâl tozundan, toprağından bir keder var ise bu sıkıntını gider, gönül aynanı temizle. Gönül aynandan dünya sevgisini sil ve yok et. Gönül ehli olanlar, toprağı bir bakışla gümüş ve altına çeviririler. Yemen'deki o kara taş, kanlı gözyaşlarıyla yoğrularak yakuta dönüşebiliyor da gönüller taştan da mı katıdır; niçin bu kadar kararmıştır, hissizdir? Niçin feyiz vermiyor?

Tasavvufu şöyle tarif etmişler. Demiri hamur, hamuru demir yapar. Çok sert mizaçlı olan birini yumuşatır ya da yumuşak tabiatlı, nahif, dayanıksız bir kişiyi ise çelik gibi yapar. Onu dayanıklı hâle getirir.

İnsanın gönlünde belli hakikatlerin neşv ü nemâ bulması, verenin olgun, alanın uygun olmasına bağlıdır. İkisinden biri noksansa maksat hâsıl olmaz. Verenin olgunluğunda şüphe olmadığına göre her insanın kendisini biraz hesaba çekmesi gerekiyor. İnsanın gönlünü, hakikatleri anlamaya müsait hâle getirmesi gerekiyor.

Kanı bir söz ehli tab'a sözleri kâr eyleye
Ârif-i billâh ola izhâr-ı esrâr eyleye
Mantıku't-tayr tekellüm hem çü Attâr eyleye
Görmeziz bir dil ki tûtî gibi güftâr eyleye
Söyledir mi yok cihânda bilmezem söyler mi yok

Sözleri insan tabiatına tesir eden bir kelâm ehli nerede? Sırları ortaya çıkaracak Allah'ı tanıyan biri olmalı ve sırları anlatmalı. Feridüddin-i Attâr gibi kuşları konuşturan nerede? Papağan gibi güzel sözler söyleyen, terennüm eden bir gönül görmüyoruz. Söyleten mi yok acaba söyleyen mi?

Feridüddîn-i Attâr Hazretleri'nin *Mantıku't-Tayr* isimli bir eseri var. Kuş dili anlamına gelmektedir. Bu eserde kuşlar üzerinden hikmet söylenmektedir. Tasavvufî hikmetler ifade edilmektedir. Şiirde, ben öyle birini arıyorum ki kuşlar gibi konuşsun ve Attâr'a benzesin, denmek isteniyor.

Yeri gelmişken biraz papağandan bahsedelim. Papağan kendinden bir şey söylemez. O, kendisine öğretileni söyler. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri diyor ki: "Ayna arkasındaki papağan gibiyim, ezelî üstadın dediğini söylüyorum". Papağanı konuşturmak için aynanın karşısına koyarlar, istenen kelimeyi söyleyince de şeker verirlermiş.

Bahtîyâ enfâs-ı rûhullâhdur elkâb-ı nazm
Vehbîdür âsâr-ı güftâr-ı dil ashâb-ı nazm
Zâde-i tab'a gıdâ-yı rûhdur âdâb-ı nazm
Niçün ebkâr-ı ma'ânî beslemez erbâb-ı nazm
Yohsa Yahyâ gibi üstâd-ı suhan-perver mi yok

Ey Bahtî, Hazret-i İsa'nın nefesi -Allah'ın izniyle- ölüleri nasıl diriltiyorsa şiir de insan ruhunu dirilten bir şeydir. Şairlerin gönlünden gelen sözlerin oluşturduğu eserler vehbîdir, yani Allah tarafından bahşedilmiştir. Nazım âdâbı, tabiatın oğluna (yani şiire) bir ruh gıdasıdır. Bâkir manaları terennüm eden şairlere niçin rastlamıyoruz? Yoksa meydanda Yahyâ gibi bir söz ustası kalmadı mı?

Şiir dediğimiz, nazım dediğimiz şeyin amacı ilahî bir hikmet söylemektir ya da şiir, ilahî bir hikmet söyleme biçiminde olmalıdır. Şairin vazifesi budur.

Not: Her ne kadar defalarca arz ettiysek de, yalnızca bu yazımızı okuyan birini yanıltmamak ve rûz-i mahşerde zor durumda kalmamak için; şiirde geçen mey, kadeh gibi ifadelerin ilâhî aşkı anlatan metaforlar olduğu ve görünür anlamın kast edilmediğini hatırlatalım. Aman ha!

Müstakîm Ol

Bu bölümde Diyarbakırlı Said Paşa'nın mütekerrir mısrası "Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni" olan muhammesini ele alacağız. Muhammes, beş mısralı kıt'alar hâlinde yazılan manzumeye denir.

Sen usandırma eli el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme kimse dolandırmaz seni
Dest i a'dâdan soğuk su içme kandırmaz seni
Korkma düşmândan ki âteş olsa yandırmaz seni
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Sen eli usandırma, el de seni usandırmaz. Sen kimseye hilekârlık yapma, kimse de seni dolandırmaz. İyilik eden iyilik bulur. Düşman elinden soğuk su içme, çünkü seni kandırmaz.

Düşmandan korkma, çünkü ateş olsa seni yakamaz, Allah irade etmedikçe. Sen doğruluktan ayrılma, Allah seni utandırmaz.

Halk arasında adavet sû-i zandandır bütün
İhtilâl-i milket-i âlem fitendendir bütün
Öldürenden bilme cürmü suç ölendedir bütün
Ne fenâlık görsen elden sanma sendendir bütün
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Halk arasındaki düşmanlık, kötü düşünceden kaynaklanır. Memleketteki bozuklukların kaynağı ise fitnedir. Suçu her zaman öldürenden bilme, çoğu kere suç ölendedir. Senin başına herhangi bir fenalık gelirse bu başkasındandır zannetme, tamamen senden kaynaklanıyor. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

İster isen hıfz ede ırzın Hudâ-yı lem-yezel
Irzına a'dâ-yı bed-hâhın bile verme halel
Tâ ezelden söylenir halkın dilinde bu mesel
Celb eder elbette insâna mükâfatı amel
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Eğer Allahü Teâlâ senin namusunu korusun istiyorsan, kötü niyetli düşmanın dahi namusuna göz dikme, öteden beri halkın dilinde şu mesel söylenir: Elbette insana yaptığı şeyin karşılığı gelir. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Gırrelenmez rûz-i ikbâlin görüp ehl-i hired
Her günü bir kadr eder ta'kîb her sebtî ehad
Seyl-i mevt etdikde berbâd ömrü baht etmez meded
Pek de âteş-meşreb olma hâk olur bir gün cesed
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Akıl sahipleri, bugün işinin iyi gittiğini görüp de gurura kapılmaz. Her günün arkasında bir gece, her cumartesiden sonra da pazar var. Ecel rüzgârı geldiği zaman, baht insana yardımcı olmaz. Pek de gurur-kibir yapma (İblis gibi); topraktan gelen baban Âdem (aleyhisselâm)'ı hatırla da toprak gibi ol; nitekim bir gün cesedin toprak olacak. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Bilindiği gibi Hazret-i Âdem topraktan yaratıldı, şeytan ise ateşten. Secde et emri geldiği vakit, şeytan gururlanarak Hazret-i Âdem'e secde etmedi. Kendisinin üstün bir varlık olduğu vehmine kapıldı. Topraktan yaratılmış bir varlığa secde etmek istemedi. Böylece imtihanı kaybetti. Said Paşa da diyor ki öyle pek âteş-meşrep olma, sonunda toprak olacaksın.

Bu imtihan dünyasında herkes istediğine kendi arzusuyla kavuşuyor. Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) tebliğini bildirdiğinde Hazret-i Ebubekir "evet" dedi; Ebu Cehil "hayır" dedi. Evet diyenle hayır diyen arasındaki fark nedir diye soracak olursanız, biri en yukarıda diğeri en aşağıda kaldı.

Hazret-i Musa, Allahü Teâlâ ile konuşmaya giderken İblis karşısına çıktı ve "Allah'a arz et, beni affetsin" dedi. Hazret-i Musa, ben elçiyim arz ederim, dedi. Hazret-i Musa'nın talebine Allahü Teâlâ'nın mukabelesi şöyle oldu: "Söyle İblis'e kulum Âdem'in kabrini bilir. Dönsün o tarafa, secde etsin, onu affedeceğim". İblis'in cevabı ise şöyle olur: "Ben onun dirisine secde etmedim, ölüsüne eder miyim?" Hiç kimse Cehenneme yok yere gönderilmiyor. İstiyor, hak ediyor; 'şeytan azabda gerek' denilmiştir nitekim.

Halkı tahrîb eyleyib de kendin âbâd eyleme
Bu cihânda ev yapıp ukbâyı berbâd eyleme
Nef'in için zâlim-i bî-rahme imdâd eyleme
Âlemi tenfir eden ahvâli mu'tâd eyleme
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

İnsanları yıkıp da kendini yüceltme. Bu cihanda ev yapıp da ahiretini berbat etme. Kendi çıkarın için zalime yardım etme. İnsanları senden uzaklaştıran, nefret ettiren davranışları alışkanlık hâline getirme. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Seyyi'ât insâna nefs-i kemterîninden gelir
Her hacâlet âdeme sû'-i karîninden gelir
İzzet ü zîllet mekâna hep mekîninden gelir
İstikâmet müstâkimü'l-hâle dîninden gelir
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

İnsana kötülük, alçak nefsinden gelir. Kişiye gelen her utanç, kötü arkadaşlarından gelir. Bir yerin şerefi de alçaklığı da orada bulunanlardan gelir. İstikâmet, dinini güzelce yaşamaktan gelir. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Burada yeri gelmişken şu beyti hatırlayalım:

Bana hîç nefs-i emmârem gibi sû'-i karîn olmaz
Bu düzd-i hânegînin kimse şerrinden emîn olmaz

Bana, kötülükleri emreden nefsim kadar yakın bir düşman yoktur. Evin içindeki hırsızdan emin olamazsın.

Hırsız içerde olduğu için kilit de kâr etmiyor. Eskiler insanı böyle ikaz etmişler. Dışarıdaki düşmanı silâhla, kalkanla

belki savuşturursunuz ama içerdeki düşman yani nefis öyle değildir. Hiç vazgeçmez. Kaplan gibidir. Çok tehlikelidir. Ondan insan ne zaman kurtuluyor? Ancak öldüğünde. Ölmek de iki türlüdür. Birisi biyolojik hayatın son bulması; diğeri ölmeden evvel ölmek ki bunu başarabilenlere velî diyorlar.

Düşmanı tezlîl için hileyle etme iştigâl
Hüsn-i efkâra olur hâ'il cihanda sû'-i hâl
Yüz suyu dökme te'essüf çekme etme kîl u kâl
Sen sakîm olma verir maksûdun elbet Zü'l-celâl
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Düşmanı zelil duruma düşürmek için hileye başvurma. Kötü davranışlara dalarsan fikrin de bozulur. Yüzsuyu döküp, ikiyüzlülük yapma. Sen hatalı, kusurlu olma, sana Allahü Teâlâ istediğin şeyi verir. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Sözün tam burasında şu beyti de unutmamak lâzım:

Ağniyâya arz-ı hacet etme müstağnî bulun
İhtiyâcın söylemekdir şahsı ednâ gösteren

Sen istiğna sahibi ol, makam-mevki sahiplerine durumunu arz etme, sırrını açma. Bir kimseyi küçük düşüren bir şey varsa o da ihtiyacını söylemesidir.

At riyâyı elden ıslâha çalış ahvâlini
Boşboğazlık etme ta'dîl eyle kîl u kâlini
Sen ne türlü saklayım dersen de sû'-i hâlini
Hak Teâlâ senden a'lemdir senin ahvâlini
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Riyadan vazgeç, samimi ol, için dışın bir olsun, hâlini ıslaha çalış. Boşboğazlık etme, sözünü bir kontrol et, düşünerek konuş. Senin kötü hâllerini, sen her ne kadar saklamaya çalışsan da Allahü Teâlâ bilir. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Hâline şeytân güler gördükde sende gafleti
Üstüne güldürme öyle düşmen-i bed-sîreti
Hâ'in olma ver emânetle cihâna şöhreti
Herkesin destindedir âlemde zıll ü rif'ati
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Sendeki gafleti şeytan gördükçe güler. Bu kötü düşmanı kendine güldürme. Hain olma, güvenilirliğinle şöhret sal. Kişinin alçalması da yükselmesi de kendisine bağlıdır. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

İmâm-ı Gazâlî Hazretleri diyor ki, Cennete mi yoksa Cehenneme mi gideceğim diye kimseye sorma. Senin yaptığın işler yani amelin anahtardır. O anahtara bir bak. Hangi kapıyı açıyorsa senin yolculuğun orayadır.

Zâmin olan ey Sa'îd erzâka Hâlık'dır sana
Mâsivâya ser-fürû etmek ne lâyıkdır sana
Izdırâbı celbeden meyl-i alâyıkdır sana
Gayr için düşme lisân-ı nâsa yazıkdır sana
Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırmaz seni

Senin rızkına kefil olan Allahü Teâlâ'dır. Allah'tan gayrısına baş eğme, sana yakışmaz. Alâkalara meyletmek, onabuna eğilip bükülmek seni ızdırabın içine sokar. Değersiz

şeyler için başkalarının diline düşme, sana yazık olur. Sen istikamet üzere ol, Allah seni utandırmaz.

Sözün tam da burasında Nâbî merhumun şu beytini anmasak olmaz:

Olur reng-i ta'alluk reh-zen-i dâr-ı bekâ Nâbî
Anınçün sâdelikden gayrı reng olmaz kefenlerde

Çok renkli olmak, çok alâkalara bulanmak, ahiret yolculuğunda senin için yol kesicidir. Dikkatli ol, sade olmak esastır. Kişiyi ahirete uğurlarken tek renk olan kefen giydiriliyor. Vesselâm.

Padişah Gazeline Beşleme

Eski adettir; çok beğenilen şiirler başka şairler tarafından tahmîs edilir. Yani beyitler üçer mısra ilâvesiyle beşlenir. Tabiatıyla zor bir iştir bu; hem güzellik ve hem mana bakımından ustanın mısralarına yakışması lâzım yeni yazılanların. Cesaret ister yani. Buraya kadar olan bölümlerde şairlerin birbirlerinin şiirlerine, hatta şair padişahların diğer şairlerin şiirlerine yaptıkları tahmîslerden örnekler verdik. Şimdi de bir padişah şiirine yapılan tahmîslerden söz edelim.

Ali Emîrî merhum 1924'de vefat etmiştir. Ertuğrul Gazi'den başlayarak, Osmanlı sultanlarının şiirlerinden örnekleri bir araya getirmiş ve fakat zamanında yaşadığı Sultan Beşinci Mehmed Reşad'ın elinden çıkmış bir şiire rastlayamayınca bir mektupla kendisinden istemiş ve bunun üzerine Sultan

Reşad, Emîrî Efendi'yi kırmayıp, o vakitler yani 1915'lerde, yarası pek sıcak bulunan Çanakkale Harbi'ni konu alan beş beyitli bir gazel yazarak kendisine tevdi etmiştir.

İşbu gazele sayısız tahmîsler yapılmış ise de, en başarılısı Yahyâ Kemâl'e aittir. O kadar ki bizzat şairi Sultan Reşad'ın elinden bir altın saatle ödüllendirilmiştir merhum Yahyâ Kemâl.

Tamamını aşağıya derc ettiğim "Tahmîs-i Gazel-i Hümâyûn" yani Padişah Gazeline Beşleme'deki beş kıt'anın her birinde, ilk üç mısra Yahyâ Kemâl'e ve son iki mısra Sultan Reşad'a aittir:

Cepheden topları ejder gibi bârû-efken
Arkasından gemiler bir sürü dîv-i âhen
Gökte tayyarelerinden saçarak nâr-ı fiten
Savlet etmişti Çanakkal'a'ya bahr ü berden
Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavîsi birden

İslâm âleminin iki büyük ve kuvvetli düşmanı olan İngilizler ve Fransızlar güç birliği ederek, surlar yıkan ejderhalar gibi toplarıyla ve demirden birer dev gibi olan gemileriyle, gökten savaş uçaklarıyla yere fitne ateşleri yağdırarak, karadan ve denizden Çanakkale'ye saldırmışlardı.

İlk kıt'ada Boğaz Harbi gözler önüne serilmektedir. Bütün şartlar olumsuz. Düşman kavî, talih zebûn. Devlet zaten epey zamandır hasta adam ilan edilmiş. Savunma silahları derme-çatma. Üzerine gelen de o vaktin iki süper gücü. Yerden gökten ateş kusarak saldıran devler.

Kadın erkek anasından süt emen yavrumuza
Hepimiz canla sarıldık da vatan duygumuza
İntizâr eyledi gafletle adû korkumuza
Lâkin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden

Biz ise, bütün millet yek-vücut olarak ve vatan sevgimize canla başla sarılarak müdafaaya geçtik. Düşman kuruntuya kapılmış ve korkmamızı ummuştu. Ancak ilâhî yardım yetişti ordumuza ve her bir neferi topla-tüfekle yıkılmaz bir kale hâlini aldı.

Çok güzel bir mukayese yapılıyor. Kaleler yıkmak için tasarlanmış silahlarla geldiler ama karşılarında yüzbinlerce kale bulmayı beklemiyorlardı tabii. Oysa her bir asker müstakil bir kale olmuştu sanki. Güç yetiremediler.

Güç dengesizliğine ve zahire bakarak "artık bu sefer yok ettik bu milleti" zehâbına kapıldılar. Ama Allah'ın hesabını unuttular.

Allah Allah nidâsıyle muhâcim ahrâr
Tepelerden boşalıp sâika-vâr ü kahhâr
Ettiler düşmeni bir öyle ki iclâ-yı kenâr
Kadr ü haysiyyeti pâmâl olarak etti firâr
Kalb-i İslâm'a nüfûz eylemeğe gelmiş iken

Esir alınamayan bu aziz milletin bütün fertleri Allah Allah nidalarıyla tepelerden düşmanın üzerine kahredici yıldırımlar gibi boşaldı ve düşmanı öyle saf dışı etti ki; onurlarını Boğaz'ın sularında bırakıp def olup gittiler; hâlbuki İslâmiyet'in kalbine (İstanbul'a) nüfuz etmeğe gelmişlerdi.

Arbedeyi canlı bir sahne gibi gözler önüne seren mısralar. Allah'a sığınarak ve O'ndan gayrı hiçbir şeyden medet ummadan ateşin üzerine giden ve şehadete erişen, can veren pervaneler.

Şükür Allah'a ki gördüm bu mübârek sînde
Kahraman ordumu serhadde muzaffer zînde
Müjde İran ile Tûrân'a vü Çîn ü Hind'e
Asker evlâdlarımın pîşgeh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen

Mezardaki bir şehidin ağzından: Allah'a şükürler olsun, bugün kabrimden izlemekteyim ki, kahraman ordumuz zindedir. İran'a, Turan'a, Çin'e ve Hind diyarına müjdeleyin; asker evlatlarımın azmi önünde düşman, aczini idrak ederek çekip gitmiştir.

Şehid demektedir ki; can verdim seve seve ama kabrimden seyrediyorum ki ordu muzafferdir Allah'a şükürler olsun. Fakat fevkalâde dikkat çekici bir şekilde Yahyâ Kemâl İran, Turan, Çin ve Hind diyarına müjde haberi göndermektedir. Demek ki oralarda bu neticeyi bekleyenler vardır. Bu harbi takip edenler ve zafere sevinecekler vardır. Yalnız değilizdir.

Bugün de öyle değil midir?

Sultan'ın 'asker evlâtlarım' deyişine de dikkat lütfen.

Rûh-ı peygamberî tebşîre giderken şühedâ
Millet arkanda bugün vecd ile tekbîr-serâ
Sen de mihrâb-ı hilâfette cebîn-sây-ı senâ
Kapanıp secde-i şükrâna Reşâd eyle duâ
Mülk-i İslâm'ı Hudâ eyleye dâim me'men

Şehitlerin aziz ruhları Peygamber Efendimizin huzuruna müjde sunmaya giderlerken, millet arkanda coşku içinde tekbirler getirmektedir Padişah'ım! Sen şimdi makamında asil duruşunu hak etmiş bulunuyorsun. Sultan da diyor ki: "Ey Reşad! Şükür secdesine var ve iste Allah'tan ki; İslâm memleketi daima emniyette olsun".

Bu defa bir şehidin değil yüzbinlerle ifade edilen şehidler ordusunun dilinden müjde Allah'ın sevgilisi, yüceler yücesi Peygamberimizin mübârek rûhuna arz olunmakta: "Yâ Resûlallah! Huzuruna geldik. Küffara geçit verilmedi".

Yahyâ Kemâl Padişah'a hitaben milletin arkasında olduğu ve tekbirlerle imdad-ı ilâhîye sığınmakta olduğunu ve ona secdelerle Allah'a hamd etmesini hatırlatmakta; adeta ona cesaret telkin etmekte görünüyor. Sultan ise son mısralarda Allah'a arz-ı tazîm ile secde ve şükran sunarak dualar etmektedir.

Şairi, Sultan'ı, kadını, erkeği, çocuğu, askeri ile bütün bir millet yek-vücut.

Biz de "Âmîn!" der, eser sahiplerine Fatihalar göndeririz.